

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİÇAĞ TARİHİ
ANABİLİM DALI

**XVI. YÜZYIL OSMANLI ŞENLİKLERİNİN
SİYASAL BOYUTLARI VE
GÜNDELİK HAYATA ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Derya Ocak

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİÇAĞ TARİHİ
ANABİLİM DALI

**XVI. YÜZYIL OSMANLI ŞENLİKLERİNİN
SİYASAL BOYUTLARI VE
GÜNDELİK HAYATA ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Derya Ocak

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Mahmut Şakiroğlu

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİÇAĞ TARİHİ
ANABİLİM DALI

**XVI. YÜZYIL OSMANLI ŞENLİKLERİNİN
SİYASAL BOYUTLARI VE
GÜNDELİK HAYATA ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

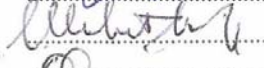
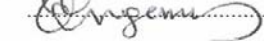
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mahmut Sakınoğlu

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Mehmet Öz
Prof. Dr. Mahmut Sakınoğlu
Prof. Dr. Özer Ergenç

İmzası

Tez Sınavı Tarihi 21.04.2006

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
GİRİŞ.....	2

I. BÖLÜM

1. XVI. YÜZYIL OSMANLI TARİHİ.....	5
------------------------------------	---

II. BÖLÜM

2. ŞENLİK KAVRAMI.....	20
2.1. Bayram, Şenlik vb. Kutlamaların Sınıflandırılması.....	24
2.2. Şenliğin Kökeni.....	26
2.2.1. İlkel Ayin, Ritüel ve Törenler.....	26
2.3. Şenliklerin İşlevleri.....	32

III. BÖLÜM

3. OSMANLI'DA ŞENLİK KAVRAMI VE UYGULANIŞI.....	35
3.1. Osmanlı'da Eğlence Hayatı.....	35
3.2. Osmanlı'da Şenlik Kavramı.....	43
3.3. Kutlama Gerekçelerine Göre Osmanlı Şenlikleri.....	44
3.4. XVI. Yüzyılda Osmanlı'da Şenlikler.....	51
3.5. Osmanlı Devleti'nde 1582 Şenliği Öncesi Yapılan Şenlikler.....	59
3.6. Osmanlı Devleti'nde 1582 Şenliği.....	66

IV. BÖLÜM

4. OSMANLI ŞENLİKLERİNİN SİYASAL BOYUTLARI VE

GÜNDELİK HAYATAETKİLERİ.....	89
4.1. Osmanlı Şenliklerinin Siyasal Boyutları.....	89
4.1.1. Siyasi İktidar ve Şenlik.....	89
4.1.2. Siyasi Gelişmeler ve Osmanlı Şenlikleri.....	96
4.2. Osmanlı Şenliklerinin Gündelik Hayata Etkileri.....	99
4.2.1. Osmanlı'da Gündelik Hayat ve Şenlikler.....	99
 SONUÇ.....	 116
ÖZET.....	118
EK-I - Tarih Sırasına Göre Osmanlı Devleti'nde Şenlikler.....	120
EK-II- a) Resimlerin Listesi.....	126
b) Resimler.....	129
KAYNAKÇA.....	151

ÖNSÖZ

Sadece yabancılar için değil, kendi yaşadığı toprakların insanları tarafından da eğlenceye, zevk ve sefaya düşkün olarak tanınan Osmanlı İmparatorluğu'nun, bu eğlencelerin arkasında yatan, görünmeyen yüzü tüm bilinmeyenler gibi ilgi çekicidir. Biz de bu yüksek lisans tezi ile, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu eğlenceli yüzünün arkasında yatan gerçeklere ve sosyal açıdan bazı etkileşimlere ışık tutmaya çalıştık.

Çalışmalarım esnasında, bana yol gösteren, yardımlarını benden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Mahmut Şakiroğlu'na teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, değerli görüşlerini benimle paylaşan Prof. Dr. Özer Ergenç ve Prof. Dr. Mehmet Öz'e de sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Bana her zaman inanan, dualarını hiç esirgemeyen, en değerli varlığım, annem Cihan'a, eğitim hayatım boyunca, bana hep destek olan babam Haşmet'e, kardeşini bu kadar iyi tanıdığı, böylesine desteklediği ve bu kadar harika bir abla olduğu için Elif'e, güzel İngilizcesi ile yardımına yetişen, dünya iyisi Deniz'e, sadece varlığıyla bize yaşattığı güzellikler ve maddi, manevi tüm destekleri için kardeşim Erdem'e, sonsuz enerjisi, içtenliği ve tatlılığıyla, ihtiyacım olan yaşama sevincini bana verdiği için kardeşim Esra'ya, böylesi eşi bulunmaz bir dost olduğu için Eser'e, güler yüz, ilgi ve yardımlarını, bir an bile olsun esirgemeyen, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nin çok değerli çalışanları Mustafa Bey ve Serpil Hanım'a sonsuz teşekkürler ediyorum. Sizlerin desteği olmasaydı, bu çalışma tamamlanamazdı.

Derya OCAK

GİRİŞ

Osmanlı tarihçilerinin “Klasik Dönem” olarak adlandırdığı 16. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu’nun en parlak dönemi olarak da anılır. Bu güçlü İmparatorluk, en geniş sınırlarına bu yüzyılda ulaşmıştır. Hızlı bir yayılma sürecinden sonra Osmanlı İmparatorluğu artık kuzeyde Rusya, batıda Habsburg İmparatorluğu ve doğuda Safevi Devleti ile komşu olmuştu. Yönetimdeki merkeziyetçilik sadece kentlerde değil, taşralarda da varlığını eksiksiz hissettirebiliyordu.¹ Ancak, 16. yüzyılı özel kılan tek özellik bu olumlu gelişmeler değildi. Yüzyılın sonlarına doğru, tüm dünyayı saran siyasi, ekonomik ve toplumsal bir değişim süreci hakimdi. Bu değişim sürecinden, istemese de, Osmanlı Devleti de nasibini almıştı. O güne kadar, Osmanlı Devlet yönetiminde düşünce ile uygulama arasında bir farklılık yaşanmazken, belirli bir zaman sonra sistemde aksamaların meydana geldiği görülmektedir. Sonraki yüzyıllara, bu aksamanın nedenini bulma ve telafi etme çabaları hakim olacaktır.

Kısaca belirtecek olursak 16. yüzyıl; en geniş sınırlarla en parlak dönemin yaşandığı bir dönem olmasının yanı sıra, o güne kadar su yüzüne çıkmamış olan sorunların kendini göstermeye başladığı bir dönemdir. Bu yüzyılı daha çekici kılan da, bünyesinde barındırdığı bu ikilemdir. Osmanlı Devleti’nde şenlikler konusunu ele alırken, konuyu 16. yüzyıl ile sınırlandırmamızın önemli bir nedeni, dönemin bu ilgi çekici özelliğinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda tüm zamanların en görkemli şenliği olarak anılan 1582 şenliği de, bu yüzyılda düzenlenmiştir. Dönemin

¹ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1999, s.31

şenlik ve eğlence anlayışını en kapsamlı biçimde yansıtmamasından dolayı da tezimizde, 1582 şenliğini üzerinde yoğunlaşacağız.

Tezimizin kapsamı, yalnızca bir eğlence unsuru olarak şenlikleri ele almak değildir. Kutlanan bu şenliklerin arkasında yatan, başta siyasi olmak üzere, ekonomik, dini vb. nedenlerle birlikte; şenliklerin birer getirisi olan ekonomik ve sosyal hareketliliğin gündelik yaşamdaki etkilerini ele almaktır. Böylece, Osmanlı şenliklerinin yalnızca eğlence boyutunun varolmadığını, toplumsal ve siyasal boyutlarıyla da varolduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

Şenlikler konusunu ele alırken, olayın siyasi boyutları da bizi ilgilendirdiğinden, şenlikleri anlatmadan önce dönemin, yani 16. yüzyılın siyasi tarihine değinmeyi uygun bulduk ve I.Bölüm’de bu konuya yer verdik. Bu bölümde yararlandığımız başlıca kaynaklar; İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın *Osmanlı Tarihi* (1998) adlı eseri, Halil İnalcık’ın *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ* (2003) adlı eseri, Yaşar Yücel ve Ali Sevim’in *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı: Fatih, Yavuz, Selim* (1991) adlı eseri ve Robert Mantran’ın *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-I* (2001) adlı eseridir.

II. Bölümde, genel olarak şenlik, ayin, tören vb. kavramlarla bu kavramların kökeni ve işlevleri konusunu, Sibel Özbudun’un *Ayinden Törene* (1997), James Frazer’ın *Altın Dal* (1991), Metin And’ın *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* (1962), *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* (1982), *Kırk Gün Kırk Gece* (1959) adlı eserleri başta olmak üzere pek çok kaynaktan yararlanarak ele almaya çalıştık. Prof. Dr. Metin And’ın konuyla ilgili birer başyapıt niteliği taşıyan adı geçen bu eserlerinden, sadece bu bölümde değil, tezin tamamında yararlanılmıştır.

Osmanlı şenliklerinin ele alındığı III.Bölüm’de de, büyük çoğunlukla, adı geçen bu üç eserden faydalanılmıştır. Bunun yanı sıra, Özdemir Nutku’nun *IV.Mehmet’in Edirne Şenliği (1987)*, Mehmet Arslan’ın konuyla ilgili makale ve kitapları ile Gelibolulu Mustafa Ali’nin *Camiü’l-Buhur der Mecalis-i Sur (1996)* adlı eseri de yararlandığımız diğer eserler arasındadır. Gelibolulu Mustafa Ali’nin, 1582 şenliği vesilesiyle yazdığı bu manzum eser, düğünle ilgili olarak yenilen yemeklerden giyilen kıyafetlere, misafir ağırlamalardan verilen hediyelere, seyirlik oyunlardan esnaf gösterilerine kadar pek çok ayrıntıyı günümüze yansıtmaktadır.

Son olarak, Osmanlı şenliklerinin siyasi yönü ve gündelik hayat üzerinde yarattığı etkilerin ele alındığı IV. Bölüm’de, siyasi boyut ele alınırken yine Sibel Özbudun’un *Ayinden Törene (1997)*, S.R.F. Price’ın *Ritüel ve İktidar (2004)* adlı eserlerinin yanı sıra, başlıca siyaset bilimi kaynaklarından olan Münci Kapani’nin *Politika Bilimine Giriş (2002)* ve Ahmet Taner Kışlalı’nın *Siyaset Bilimi (1990)* adlı eserlerine de başvurulmuştur. Gündelik hayat üzerindeki etkileri ele alınırken de, Ekrem Işın’ın, *İstanbul’da Gündelik Hayat (1999)*, Suraiya Faroqhi’nin *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam (2002)* ve Robert Mantran’ın *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Hayat (1991)* adlı eserleri başta olmak üzere, pek çok eserden ve makaleden yararlanılmıştır.

I. BÖLÜM

1. XVI. YÜZYIL OSMANLI TARİHİ

16. yüzyılın, Osmanlı Tarihi açısından, bir dönüm noktası niteliği taşıdığını belirtebiliriz. Çünkü Osmanlı, bu yüzyılın sonuna kadar, devlet yönetiminde ve kurumsallaşmasında uyguladığı sistemde herhangi bir bozulma ve aksamaya rastlamamıştı. Ancak, özellikle 16. yüzyılın sonlarına doğru, bu aksama oldukça belirginleşmiş bir şekilde, Osmanlı'nın karşısında duruyordu. Osmanlı Devleti, bundan sonraki dönemi; yani 17. ve 18. yüzyılları, bu aksaklığın önüne geçmek için çaba sarfederek geçirecektir.

Osmanlı, küçük bir sınır beyliğiiken, 1453'te İstanbul'un fethiyle büyük bir imparatorluk haline gelmişti. Bu dönemden, 16. yüzyılın sonuna kadar da bir dünya devi olmayı başarmıştı. 16. yüzyılda, İmparatorluğu doruk noktasına getirmiş olan olay ve gelişmelere bir göz atalım.

Saltanat dönemi 16. yüzyılın en başına denk gelen hükümdar, **II.Bayezit'** tir (1481-1512). Fatih Sultan Mehmet'in oğlu olan II. Bayezit, babasının ve diğer seleflerinin aksine, daha barışçıl bir politika izlemiştir. Koşullar, II.Bayezit'i, yüzü dışarıdaki fetihlerden çok, iç meselelere dönük bir politika izlemeye zorlamıştır.²

Yeni hükümdarın ilk işi, babasının uyguladığı ve pek hoş gitmeyen parasal önlemleri yenilemek oldu. Fatih Sultan Mehmed döneminde, el konulan mülk ve vakıflar, yasal sahiplerine geri verildi. Kapıkulu askerleri “cülus bahşişi”ni aldılar ve

² Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s.35

II. Bayezit döneminde, denetim yeniden yeniçerilerin eline geçti. Tahtına ortak olan kardeşi Cem Sultan, firar edip Rodos Şövalyelerine sığındı ve 1495'te ölene kadar da bir Avrupa sorunu olarak, II.Bayezit'in hükümdarlığına damgasını vurdu.³ Bayezit, Cem'i serbest bırakmamaları için önce Rodos Şövalyelerine, sonra da Papa'ya yıllık kırk beş bin düka ödüyordu.⁴

II.Bayezit'in ilk seferi, Hersek ve Boğdan üzerine yürümesiyle başladı. Bunu, 1491'de bir barış antlaşması ile neticelenen Memluk savaşları; yine 1499 senesinde başlayıp, 1503 yılında imzalanan bir antlaşma ile sonuçlanan Venedik harbi izledi.⁵ Son olarak, İran'da bütün Türkmen aşiretinin politik ve dini lideri haline gelmiş olan, İsmail Safevi ve yandaşlarının başlatmış olduğu *kızılbaş hareketi*, Anadolu'da patlak veren ayaklanmalara yol açtı. Artık iyice yaşlanmış ve hasta olan II.Bayezit için, içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Bu durum karşısında çaresiz kalan Bayezit, 1512 yılında, tahtı oğlu Selim'e bırakmak zorunda kaldı.⁶

Bayezit, babası gibi büyük fetihlerde bulunmamıştı. Ancak, ordu ve donanmayı geliştirmiş; halefleri Selim ve Süleyman'a, büyük fetih girişimleri için gerekli olan ortamı hazırlamıştı.⁷

I.Selim, babasının hazırladığı bu düzenin başına, dedesinin yarım bıraktığı fetih politikasını kaldığı yerden devam ettirmek; Osmanlı'yı bir dünya imparatorluğu haline getirmek amacıyla çıkmıştı.⁸

³ Nicolas Vatin,"Osmanlıların Yükselişi", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, (der.)Robert Mantran, İstanbul: Adam Yayınları, 2001, s.131. ve Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C-I, İstanbul: e Yayınları, 1994, s.110-111

⁴ Halil İnalcık, 2003, s.36

⁵ Nicolas Vatin. 2001. s.133-139

⁶ Halil İnalcık, 2003, s.37

⁷ Halil İnalcık, 2003, s.38

⁸ Stanford Shaw, C-I, 1994, s.121-122

1470 yılında, Amasya’da doğmuş olan Selim, babasının hükümdarlığı sırasında Trabzon valiliği yapmıştır. Şehzade Ahmed’in, ılımlı karakteriyle hem babasının hem de devlet erkanının sempatisini kazanmasına karşılık; Selim’in şiddet dolu tavırları ve sert karakteri çevresine korku saçıyordu. Başta Bayezit olmak üzere, pek çok kişi Ahmed’in tahta geçmesini isterken; yeniçerilerin de desteğiyle babasının yerine tahta geçmeyi başarmıştı.⁹ Yeniçerilerin bağımsız bir güç olarak siyasi hayata girmeleri ilk defa bu dönemde görülür.¹⁰

Selim, tahta oturmuştu ancak, öncelikle tahta gözü olan diğer şehzadeleri bertaraf etmesi gerekiyordu. Şehzade Korkud ve Şehzade Ahmed ile mücadelesi devam etmekteydi. İkisi arasında en zorlu olanı Ahmed idi. Ancak daha öncesinde, kendisine sorun çıkartabilecek tüm engelleri ortadan kaldırmak amacıyla, Süleyman hariç, tüm oğullarını ve yeğenlerini ortadan kaldırdı. Daha sonra, önce Korkud’u (1513), sonra da Ahmed’i (1514) öldürerek, tahtın tek hakimi olma girişimini sonuçlandırdı.¹¹

Bu sırada Şah İsmail sorunu hala devam etmekteydi. Ancak I.Selim, 1514’te Çaldıran zaferi ile kızılbaş tehlikesine de geçici olarak son verdi. Daha sonra, Dulkadir Beyliği’ni topraklarına katması, Memlükler ile savaşın yolunu açmıştı. Selim, Arapları Memlük hakimiyetinden kurtarmaya ve İslam dünyasını korumaya geldiğini ilan ederek, Memlük üzerine yürümeye başladı. Memlük hanedanına son verip, İslam dünyası için büyük önem taşıyan kutsal toprakları ele geçirmesi, Selim’i sadece Osmanlı’nın değil, tüm İslam aleminin koruyucusu yapmış; O’na “halifelik”

⁹ Yaşar Yücel ve Ali Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı:Fatih, Yavuz, Selim*, Ankara: TTK,1991, s.107-111

¹⁰ Taner Timur, *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, s.150

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C-II, Ankara: TTK,1998, s.248-252

ünvanını kazandırmıştır. Bu fetih, bir başka önemli sonucu da; dünyanın en zengin ticaret yolunun Osmanlı'nın denetimine geçmiş olmasıydı. Devletin gelirleri iki katına çıkmış, Selim'den sonra tahta geçecek olan Süleyman'a, fetih çalışmalarında kullanılmak üzere dolu bir hazine bırakılmıştı.¹²

Selim'in hükümdarlığının son yıllarında meydana gelen bir diğer olay ise; Celal isimli bir Safevi'nin yandaş toplayarak, Anadolu'da başlattığı isyandır. Bu isyana yeniçeriler tarafından son verilmiştir. Ancak, bundan sonra Anadolu'da meydana gelen tüm isyanlar *Celali İsyanı* olarak adlandırılmıştır.¹³

I.Selim, Mısır fethiyle elde ettiği ganimetlerin önemli bir kısmını, donanmayı geliştirmeye, tersane açmaya, gemi yapımına ve denizcilik eğitime harcamıştır. Avrupa'nın gözünü korkutan bu hazırlıklardan yararlanan ise kendisi değil, halefi Süleyman olmuştur.¹⁴

Süleyman, Selim'in hayatta olan tek oğluydu ve Manisa'da valilik yapmıştı. Babası, seferlere çıktığında pek çok kez saltanata vekalet etmesi için görevlendirmişti bu genç şehzadeyi. 1520'de Sultan Selim'in ölümü üzerine, tahta çıkması için İstanbul'a davet edilmesine rağmen; babasının aslında ölmediğini, kendisine tuzak hazırlandığını düşünerek bu çağrılarını yanıtsız bıraktı. Ancak, nihayet İstanbul'a gittiğinde, babasının öldüğünü ve kendisinin de tek varis olarak, saltanatın yeni sahibi olduğunu anladı.¹⁵

Yeni sultan, tahta geçtiğinde 25 yaşındaydı ve o güne dek görülmemiş elverişli koşullarla tahtı devralmıştı. Babası Selim, merkezi güçleri yeniden

¹² Halil İnalcık, 2003, s.38-39

¹³ Stanford Shaw, C-I, 1994, s.130-131

¹⁴ Stanford Shaw, C-I, 1994, s.130

¹⁵ Y.Yücel - A.Sevim, s.149-150

örgütlemiş, güçlendirmiş ve sağlam bir donanma kurmuştu. Selim'in son yıllarındaki halk hareketlerine rağmen Osmanlı merkezi sistemi zirveye ulaşmıştı.¹⁶ İlk iş olarak yeniçerilerin cülus bahşişini verdi ve onların memnuniyetini sağladı. Veziriazam Piri Mehmet Paşa'yı yine görevinde bıraktı. Babasının, doğu ile ticareti kesintiye uğratan uygulamalarını değiştirmiş; ticaret özgürlüğünü yeniden getirmiş, mallarına el konulan tacirlerin zararlarının devlet hazinesi tarafından karşılanmasını sağlamıştır.¹⁷

Babasından farklı olarak; daha çok Avrupa'yı hedef alan bir dış politika izlemek amacındaydı Sultan Süleyman. Aslında bu politika bazen, yeni topraklar elde etmekten çok; bir güç gösterisi, büyüklük ispatı niteliği taşıyordu.¹⁸ Ancak, Batı'ya yönelmeden önce, henüz saltanatının ilk yılındayken, Şam Beylerbeyi Canberdi Gazali'nin, Mısır'ı ele geçirip yeni bir Memlûk Devleti kurma girişimine engel olması gerekiyordu.¹⁹ Bu girişimi, Osmanlı lehine sonuçlandırıldıktan sonra, artık Batı'ya yönelebilirdi. Hedefi: Süleyman'ın tahta çıkışını haber vermek üzere, Macar kralına gönderilen Osmanlı elçisi Bahrem Çavuş'a hakaret edilmesi gerekçesiyle Macaristan idi. Bir ay kadar süren bir kuşatmadan sonra, Belgrad düştü (Ağustos-1521) ve Darü'l-cihad adını alarak, Osmanlı'nın Avrupa seferleri için çok değerli bir üs niteliği taşıdı.²⁰ Hemen ardından Akdeniz'e yönelerek, Aziz Yahya Şövalyeleri'nin elinde bulunan Rodos adasını ele geçirdi ve böylece, doğu Akdeniz'i güvence altına almayı başardı (1522).²¹

¹⁶ Taner Timur, *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, s.156.

¹⁷ Jean-Louis Bacque-Grammont, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Doruğu: Olaylar", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, (der.) Robert Mantran, İstanbul: Adam Yayınları, 2001, s.179. ve Y.Yücel- A. Sevim. s.150.

¹⁸ İ.H.Uzunçarşılı, C-II, 1998, s.307.

¹⁹ Stanford Shaw, C-I, 1994, s.133.

²⁰ İ.H. Uzunçarşılı, C-II, 1998, s.311-312.

²¹ Halil İnalcık, 2003, s.40 ve Stanford Shaw, 1994, s.133-134.

Rodos fethinin ardından, veziriazam Piri Mehmet Paşa görevinden alınarak, yerine, sonrasında sultanın kardeşiyle de evlenerek saygınlığını sağlama alacak olan İbrahim Paşa getirildi (1523).²² Veziriazamlık isteyen Ahmet Paşa bu durum karşısında büyük hayal kırıklığı yaşıyorsa da, isteği üzerine, kendisine Mısır valiliği verilerek teselli edildi. Ancak Ahmet Paşa, önce çevresinde yandaş topladı, ardından Mısır'da adına hutbe okutup para bastırarak, hükümdarlığını ilan etti (1524). Osmanlı birliklerinin olaya el koyup Ahmet Paşa'nın öldürülmesi sonucu bu isyan da bastırılmıştı. Ancak; bölgenin bu denli isyana yatkın olması, burada yeni düzenlemelere gereksinim duyulduğunu ortaya koyuyordu. Bunun üzerine, veziriazam İbrahim Paşa'ya geniş yetkiler verilerek, düzeni sağlaması amacıyla Mısır'a yollandı. Hem halkı rahatlatacak, hem de hazineyi zora sokmayacak düzenlemeler yaptıktan sonra, görevini başarıyla tamamlayan İbrahim Paşa tekrar İstanbul'a döndü.²³

Dönüşünün asıl nedeni, Süleyman'ın Macaristan'a karşı bir sefer hazırlığında olmasıydı. 1526 baharında, Osmanlı ordusu İstanbul'dan hareket etti. 29 Ağustos'ta Mohaç'ta bataklık bir bölgede iki ordunun karşılaşması; Osmanlı kuvvetlerinin ezici üstünlüğü ve Kral II.Layoş'un savaş alanında ölmesiyle sonuçlandı. Bir ay sonra Budin de ele geçirildi. Süleyman, varisi bulunmayan II.Layoş'un yerine Yanoş Zapolya (Janos Zapolyai) 'yı Kral ilan etti.²⁴ Ancak bu durumdan hoşnut olamayanlar, Yanoş'un karşısına rakip olarak; Habsburg Hanedanı'ndan, Alman İmparatoru V.Şarl'ın kardeşi Ferdinand'ı çıkardılar. Rakibi Yanoş'un üstüne yürüyen

²² J-B. Bacque-Grammont, 2001, s.181-182

²³ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, C-I, (haz.) Bekir Sıtkı Baykal, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1981, s.64-66 ve Y.Yücel ve A.Sevim, s.159-161.

²⁴ İ.H.Uzunçarşılı, C-II, 1998, s.323-327.

Ferdinand, ilk çatışmalarda başarılı oldu. Bunun üzerine Sultan Süleyman, Kral Yanoş'a yardım amacıyla, Mayıs 1529'da, 350 bin kişilik bir orduyla, İstanbul'dan Macaristan üzerine tekrar hareket etti. Çok geçmeden Budin tekrar ele geçirildi ve Macar Krallığı tacı giydirilen Zapolya'ya, yıllık belirli bir vergi karşılığında teslim edildi.²⁵

Sorun çözülmüştü ancak, Süleyman ve veziriazam İbrahim Paşa'nın Avrupa'daki işleri henüz bitmemişti. Eylül ayının sonlarında Süleyman, 120.000 kişilik ordusuyla Viyana surlarına dayandı. Şehrin güçlü direnişi, uygunsuz iklim koşulları, bu ilk *Viyana kuşatmasını* sonuçsuz bırakacaktır ve Sultan, 16 Ekim'de ordusunu geri çekmek zorunda kalacaktır.²⁶

Sultan, İstanbul'a dönmüştü, ancak bu sırada Ferdinand, kardeşi Alman İmparatoru Şarlken'in de desteğiyle, hala Macar Krallığı'nın kendisine verilmesini istiyordu. Bu amacını gerçekleştirmek üzere Ferdinand, Budin'i kuşattı (1531). Ancak, Zapolya Osmanlı'dan yardım istedi. Bu isteğe cevap olarak gelen yardımcı kuvvetlerin yolda olduğunu duyan Ferdinand, kurküp Budin'den çekildi.²⁷ Batı'daki bu gelişmeler üzerine Sultan Süleyman, Nisan 1532'de, Ferdinand'dan çok, Alman İmparatoru Şarlken'e "haddini bildirmek", ordusunun ve kendisinin "yüceliği"ni tüm Avrupa'ya bir kez daha ispat etmek amacıyla; Osmanlı tarihçilerinin *Alaman seferi* olarak adlandırdığı bu sefere çıkmıştır.²⁸

²⁵ Y.Yücel ve A.Sevim, s. 164-166.

²⁶ J-B. Bacque-Grammont, s.183.

²⁷ İ.H.Uzunçarşılı, C-II, 1998, s. 331-332.

²⁸ Özlem Kumrular, "İspanyol Kaynakları Işığında Kanuni'nin Alaman Seferi I: Türk Geliyor", *Tarih ve Toplum*, (Aralık-2001), Cilt 36, Sayı 216, ss.27.

Avrupa'nın uzun süre unutamayacağı derecede gösterişli bir orduyla,²⁹ hedefe ulaşılmıştı; ancak Sultan Süleyman, karşısında ne bir düşman ordusu ne de Şarlken'i bulabilmişti. İrili ufaklı, 15 kale ele geçirildikten sonra, Şarlken'in de bir türlü ortaya çıkmaması üzerine, Kasım 1532'de İstanbul'a dönülmüştür.³⁰

Tüm bu olarlardan sonra Ferdinand, artık Macar Krallığı sevdasından vazgeçerek, barış istedi. Osmanlı da; hem Macaristan seferlerinin maddi ve manevi yükünden kurtulmak, hem de doğudaki sorunlara yönelmek için bu barış talebine olumlu yanıt verdi. Bu anlaşmaya göre; Ferdinand artık Macaristan'ın Zapolya'ya ait olan kısmına saldırmayacak ve kendi elinde bulunan Macar toprakları için Osmanlı Devleti'ne yıllık belirli bir miktar vergi ödeyecektir (Temmuz 1533).³¹

Ancak, bu barış da Ferdinand'ı durduramamıştır. Osmanlı, Venedik ile muharebe halindeyken sınırı geçen Ferdinand kuvvetleri, sınır kuvvetleri tarafından imha edilmiştir (1537). Zapolya'nın ölümü üzerine Ferdinand'ın Budin'i tekrar kuşatması nedeniyle biri 1541'de, diğeri 1543'te olmak üzere, Macaristan'a iki sefer daha yapılmış, ikisinde de Ferdinand'ın amacuna ulaşmasına engel olunmuş; 1547'de imzalanan 5 yıllık bir anlaşmayla Ferdinand, elinde bulunan Macar toprakları için vergi ödemeye devam etme sözü vermiştir. Son olarak ise, Sultan'ın İran'da seferde olmasını fırsat bilen Ferdinand'ın, Erdel'e saldırması üzerine bölgeye gönderilen ordu, Macaristan'ın en önemli kalelerinden biri olan Temeşvar'ı ele geçirmiştir. Sonuç olarak; Ferdinand, Erdelden vazgeçip, Osmanlı'ya yıllık 30 bin altın vergi ödemeyi kabul etmiştir (1562).³²

²⁹ Özlem Kumrular, 2001, s.27.

³⁰ İ.H.Uzunçarşılı, C-II, 1998, s. 334-335.

³¹ İ.H. Uzunçarşılı, C-II, 1998, s.336.

³² İ.H. Uzunçarşılı, C-II, 1998, s.337-342

Batı'da bunlar olurken Doğu'da neler yaşanmıştı? 1533'de Ferdinand ile anlaşma yapan Osmanlı, artık doğuda Safevilerin elinde bulunan İran ve Irak'a yönelmek istiyordu. Nitekim, Anadolu'daki Türkmen ayaklanmalarının kaynağı Safeviler'di. Veziriazam İbrahim Paşa komutasındaki ordu İran üzerine hareket etmişti ancak, Şah İsmail'in ölümü üzerine yerine geçen oğlu Şah Tahmasb, Osmanlı ile çatışmaya girmektense, toprak kaybetmeyi tercih ediyordu. Bağdat ele geçirilip, Osmanlı egemenliği İran Körfezine kadar yayılmış; İslam dünyasının koruyucusu, bölgeyi Şii baskısından kurtarmıştı. Sefeviler'e karşı kesin bir başarı sağlanamasa da Anadolu'daki Şii hareketinin kaynağı sarsılmıştı.³³

1548 ve 1553 tarihlerinde, İran üzerine iki sefer daha yapıldıysa da; Şah Tahmasb yine, çatışmaya girmekten kaçınarak ortaya çıkmıyordu. Ancak, Şah sonunda barış istedi ve elçileri aracılığıyla Amasya'da yapılan görüşmeler neticesinde, 29 Mayıs 1555'ta imzalanan antlaşmayla 37 yıldır devam eden Safevi savaşlarına son verildi.³⁴

Karada tüm bunlar yaşanırken, Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması da denizde büyük başarılarla imza atıyordu. 1538'de Preveze'de Venedik ve müttefik donanmaları bozguna uğratılarak, Akdeniz'de Osmanlı hakimiyetini sağlamıştı.³⁵ Daha sonra 1560'da, kaptan-ı derya Piyale Paşa, İspanyollar'ın elinden Cerbe adasını alacaktır. 1565'te Malta kuşatılacak ancak başarılı olunamayacaktır. Ancak, bir yıl sonra, Ceneviz'e ait olan Sakız adası ele geçirilerek, bu başarısızlık telafi edilecektir.³⁶

³³ Stanford Shaw, C-I, 1994, s.143-144

³⁴ İ.H.Uzunçarşılı, C-II, 1998, s.359-361.

³⁵ Stanford Shaw, C-I, 1994, s.147-148,

³⁶ J-B. Bacque-Grammont, s.190.

Sınır olayları ve vergi ödemesinin kesilmesi üzerine, Sultan Süleyman, Macaristan üzerine son seferine çıktı (1566). Kuşatılan Zigetvar kalesi alınmadan iki gün önce, dünya tarihine adını “Muhteşem Türk” olarak yazdıran padişah; yaşlı bedeninin hastalığa yenik düşmesi sonucu, hayatını kaybetti.³⁷

Sultan Süleyman’ın dönemi, sadece dış olayları ile değil; içte yaşananlarla da oldukça ilgi çekici bir dönemdir. Padişah, Fatih’inkinden farklı olarak, daha çok, adalet ve maliye konularını içeren ve sonrasında adının “Kanuni” olarak anılmasına neden olan kanunlar hazırlatmıştır. Tüm bu kanunlarla; genel ahlaka aykırı davranışlara cezalar getirdiği gibi, devletin mali örgütü, hazineden en küçük birimine kadar, sistemleştirilmiş ve kurumlaştırılmıştı. Halefleri döneminde, imparatorluğu zor duruma düşürecek olan ekonomik ve toplumsal sorunlar, Süleyman döneminde başlamıştı: Nüfus iki katına çıkmış, kırsal kesimden kentlere göç başlamış, işsizlik, fiyat artışı, yiyecek sıkıntısı başgöstermişti. Süleyman’ın 1536’da veziriazam İbrahim Paşa’yı, Hürrem Sultan’ın kıskırtması sonucu boğdurtması; harem kadınlarının saltanata müdahale döneminin de başlangıcı olmuştur. Hürrem Sultan, kendinden olmayan şehzade Mustafa’nın da öldürülmesinde (1553) büyük rol oynamıştır. Şehzade Mustafa’nın öldürülmesini kınayan bir grup, Düzmece Mustafa olarak anılan isyanı başlatmış, ancak hızlı ilerleyişleri, şehzade Bayezid tarafından durdurulmuştur. Şehzade Bayezid ile Selim’in çatışmaları başlamış; ancak döneme damgasını vuracak olan veziriazam Sokullu Mehmet Paşa’nın desteğiyle, Bayezid’a göre daha kabiliyetsiz olan Selim, bu çatışmadan galip çıkmıştır. İran’a kaçan Bayezid da, Kanuni’nin göz yumması sonucu, Şah Tahmasb tarafından

³⁷ J.B. Bacque-Grammont, s.191.

öldürülmüştür (1560). Bu olaydan sonra da Kanuni, hayatta kalan tek oğlu Selim'i veliaht ilan etmiştir.³⁸

Süleyman'ın son yıllarında, uluslararası koşullar Osmanlı'nın aleyhine ilerliyordu. Avrupa'da İspanyol üstünlüğü yayılıyordu. Fransa iç savaşa girmişti ve Osmanlılar'ın baş müttefiki olma özelliğini kaybetmişti. 1565'teki Malta kuşatmasının başarısızlığı, 1566'daki Macar seferi; tüm bunlar Osmanlı için *duraklamanın* başlangıcı niteliğindeydi.³⁹

Babasının ölümünün ardından **II. Selim**, hiçbir rekabetle karşılaşmadan, tek varis olarak tahta geçti (1566). Tahta çıktığında, kendisine destek olanları ve de tahta çıkışından pek de hoşnut olmayanları memnun edebilmek için, bol bol bahşiş ve rüşvet dağıtarak işe başlamıştır.⁴⁰ İçkiye düşkünlüğü ve müziğe olan ilgisi ile tanınan II. Selim, devlet işlerini Vezir-i azam Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakarak kendi köşesine çekilir. Kıbrıs'ın zaptı konusu hariç hiçbir girişimde kendisine müdahale etmez.⁴¹

Osmanlı'nın denizlerdeki egemenliği II.Selim zamanında da devam etti. Kaptan-ı Derya Piyale Paşa, Sakız adasını almış (1567) ve bu başarısından dolayı kendisine vezirlik rütbesi verilmiştir. Halil İnalcık'ın "Osmanlı'nın son büyük askeri başarısı" olarak nitelendirdiği Kıbrıs'ın fethi de (1570) yine II. Selim döneminde gerçekleşmiştir. Ancak bu başarı Osmanlılar'a karşı yeni bir Hristiyan ittifakının oluşmasına neden olacaktır. Don Juan komutasındaki büyük bir donanma, Osmanlılar'ı Akdeniz'de yenilgiye uğratır (İnebahtı Savaşı-1571). Bu büyük

³⁸ Stanford Shaw, C-I, 1994, s.150-163.

³⁹ Halil İnalcık, 2003, s.46

⁴⁰ Stanford Shaw, C-I, 1994, s.244

⁴¹ İ.H. Uzunçarşılı, C-III, 1998, s.40-41

başarının ardından Avrupa, Türk tehlikesini tamamen ortadan kaldırma planları yapmaya başlamıştı ki; 1972 tarihinde Kıbrıs'a doğru yola çıkmaya başladıklarında, eskisinden çok daha güçlü bir donanma ile karşılaştılar. Bunun üzerine Venedik 7 Mert 1573 tarihinde Osmanlılar ile bir barış imzalayarak Kıbrıs üzerindeki tüm haklarından vazgeçmekle kalmamış; bir de savaş tazminatı ödemek zorunda kalmıştır.⁴²

Kısa bir hükümdarlık dönemi yaşayan II. Selim (1566-1574), zaman zaman devlet işlerine müdahale etse de yönetimi Verir-i azamı Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakmıştı. Bilime, müziğe, edebiyata ve eğlenceye karşı ilgisi fazlaydı. Onun döneminde İstanbul'da da eğlence hayatı canlılık kazanmıştı.⁴³ Harem kadınlarının devlet işlerindeki etkisi onun zamanında doruk noktasına ulaşacak ve yüzyıl sonrasına kadar devam edecektir. Yine II. Selim döneminde, şehzadelerin eyaletlerde yöneticilik ve askerlik görevleriyle eğitilmeleri geleneği kaldırılmış; yönetimde tecrübesiz şehzadelerin başa geçmeleri, yönetimin, *diğer* güçlerin eline geçmesine ortam hazırlamıştır. II. Selim, 1574 tarihinde banyo yaparken ayağının kayıp düşmesi sonucu hayatını kaybetmiştir.⁴⁴

II. Selim'in ölümünden sonra tahta, iyi silah kullanan ve iyi ata binen, giyim ve mücevhere meraklı, müzik ve rakstan hoşlanan, kültürlü ve çok yönlü bir padişah olarak tanımlanan,⁴⁵ en büyük oğlu **III. Murad** geçmiştir S.Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* adlı eserinde, kendisinin, eyalet valisi olarak görev alarak, yöneticilik deneyimiyle tahta çıkan son padişah olduğunu belirtmekte

⁴² Halil İnalçık, 2003, s.46-47

⁴³ Refik Ahmet Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1990, s.18

⁴⁴ Stanford Shaw, C-I, 1994, s.248

⁴⁵ Nurhan Atasoy, *1582: Surname-i Hümayun – Düğün Kitabı*, İstanbul: Koçbank, 1997, s.11

ise de; A.Akgündüz ve İ.H.Uzunçarşılı, bu nitelikteki son padişahın III.Murad'ın oğlu III. Mehmed olduğunu belirtmektedirler.⁴⁶

Aile geleneğini devam ettirerek, tahta çıktığı gün, beş kardeşini de öldürtmüştür. Kardeş tehlikesinden kurtulmuştu ancak başta annesi Nurbanu Sultan ve karısı Safiye Sultan olmak üzere, saray kadınlarının büyük tesiri altında bir saltanat dönemi geçirecektir. Bu arada, yine Vezir-i azam olan Sokullu'nun, III. Murad'ı yönetimden uzak tutma çabaları da devam edecektir.⁴⁷

III. Murad döneminde, Fas başta olmak üzere Kuzey Afrika'da olumlu gelişmeler kaydedildi. İç karışıklıklardan yararlanılarak Fas 1576 tarihinde işgal edildi. Fas ele geçirilerek, Portekiz'in buradaki hakimiyetine son verildi. Bunun üzerine Portekiz, bu mağlubiyeti telafi için yardım da alarak saldırıya geçtiyse de başarılı olamadı.⁴⁸

Sokullu'nun karşı çıkmasına rağmen Osmanlı, Doğu'ya yöneldi ve 1578'de başlayan İran savaşları 1590 tarihinde son buldu. Bu savaşlar sonucunda Osmanlı, Kafkaslar'dan Nihavend'e kadar İran'ın bütün batı eyaletlerini ele geçirdiler. 1590 İran barışının ardından Osmanlı batıda Habsburglar'a yöneldi. Sınır olayları, 1593'te iki İmparatorluğu savaşa sürükledi. 1606 yılına dek devam eden bu savaşlar III. Mehmed ve I. Ahmed dönemlerinde de, daha çok Avrupalılar'ın başarısıyla devam etti.⁴⁹

İran ile savaşların başlamasından kısa bir süre sonra Sokullu Mehmed Paşa, kendisine düşman olanların adamları tarafından bıçaklanarak öldürülmüş, O'nun

⁴⁶ A. Akgündüz ve S.Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, İstanbul: OSAV,1999, s.172, İ.H.Uzunçarşılı, 1998, C-III, s. 115, Stanford Shaw, C-I, 1994, s.248

⁴⁷ Stanford Shaw, C-I, 1994, s.248-249. İ.H. Uzunçarşılı, 1998, C-III, s.42-43

⁴⁸ İ.H. Uzunçarşılı, C-III, 1998, s.46-47

ölümünden sonra valide ve haseki sultanlar, bazı paşalar ve saray ağaları, devlet yönetiminde daha fazla söz sahibi olmaya başlamışlardır.⁵⁰

III. Murad döneminde, 1589 tarihinde yeniçerilerin, 1593 tarihinde de süvarilerin isyanını görüyoruz. Bu isyanları, dönemin devlet teşkilatında meydana gelen bozuklukların bir sonucu olarak algılamamız yanlış olmayacaktır. Nitekim, III. Murad zamanında, rastgele kimseler alınarak Yeniçeri Ocağı bozulmuş, rüşvet üst seviyeye yükselmiştir. Babası gibi kendisi de eğlence ve sefaya düşkün bir insandı. Kendisini saraya kapatmış, devlet işlerinden elini çekmişti. Babası tüm işleri Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakmıştı. Sokullu da, engin tecrübesine dayanarak, genellikle dışarıya karşı uzlaşma politikası izleyerek, devlet işlerini idare ediyordu. Ancak III. Murad, Sokullu'yu öldürtmüş, devlet işlerinden tamamen elini çekmişti. Padişah'ın bu tavrı, Osmanlı duraklamasını hızlandırmış, bozulmaların artarak devamını sağlamıştır.⁵¹

III. Murad'ın ölümünden sonra yerine oğlu **III. Mehmed** geçmiştir (1595). 16. yüzyılın son hükümdarı olan Mehmed'in tahta çıkışı, babasınınkinden daha da kanlı olmuştur: on dokuz erkek kardeşiyle birlikte, yirmiden fazla kız kardeşini de boğdurtmuştur. Yönetim yine sadrazamlarla birlikte Padişah'ın annesi Safiye Sultan'ın elinde bulunuyordu.⁵²

Padişah, tahta çıktıktan bir müddet sonra, yeniçerilerin de baskısıyla, orduyla birlikte sefere çıkar ve Eğri kalesi'ni fetheder. Ancak, bu başarı kalıcı değildir.

⁴⁹ Halil İnalcık, 2003, s.47

⁵⁰ İ.H. Uzunçarşılı, C-III, 1998, , s.114

⁵¹ A. Akgündüz ve S. Öztürk, 1999, s.166

⁵² Stanford Shaw, C-I, 1994, s.255

Osmanlı, kendi içinde Celali isyanları ile baş etmeye çalışırken; doğuda İran ve batıda Habsburg ile de mücadele etmek zorunda kalıyordu.⁵³

Zayıf iradeli ve kolay etkilenen bir yapıya sahip olan III. Mehmed, ülkenin içinde bulunduğu bu kötü durum, üstüste alınan başarısızlıklar ve nihayetinde büyük oğlu Şehzade Mahmud'un da öldürülmesiyle, büsbütün yıkılmış, büyük bir kedere gömülmüştür. 16 yaşındaki oğlu Mahmud'un, kendi aleyhinde mektuplaşmalar gerçekleştirdiği haberini almış ve oğlunu önce hapsedirip sonra boğdurtmuştur. Bu olayın yarattığı vicdan azabı ve ülkenin içinde bulunduğu durum onun, henüz 38 yaşındayken vefatına neden olacaktır (1603).⁵⁴

⁵³ Halil İnalçık, 2003, s.47-48

⁵⁴ İ.H. Uzunçarşılı, , C-III, 1998, s.115

II. BÖLÜM

2. ŞENLİK KAVRAMI

Şenlik kavramını yeterli düzeyde açıklamak ve benzeri diğer kavramlardan ayırt edebilmek için, karşılaştırmalı bir kavram incelemesinde bulunmak daha doğru olacaktır. Çoğu kez, birbiriyle içiçe geçmiş uygulamalarıyla karşımıza çıkan, birinin tanımında, diğerinden yararlanılan bu kavramları şu şekilde sıralayabiliriz: *Rit, ayin, tören, bayram ve şenlik*.

Rit ya da **Ritüel**; din, tapınma, büyü ya da ergenlikle ve geçiş dönemleriyle ilgili geleneksel tören, ayin olarak tanımlanıyor.⁵⁵

Ritler, yalın toplumsal alışkanlıklar, adetler, yani belirli bir değişmezlikle tekrarlanan hareket tarzlarını olduğu kadar, doğaüstüne bağlı inançlara ilişkin törenleri de belirlemektedir.⁵⁶

Gülbüz Erginer, *Kurban* isimli kitabında, rit hakkında *Dictionary of Antropology*'den şöyle bir alıntı yapmıştır:

“Rit ya da ritüel: gelenekler tarafından farklı zaman aralıklarında oluşturulmuş, genellikle din ya da büyü içeriğindeki eylem dizisi.”⁵⁷

Öyleyse *rit* için, ayin ya da dini törenleri oluşturan temel unsur diyebiliriz. Metin And, özellikle takvime bağlı eski ritüellerin, şenliklerin kökenini oluşturduğunu belirtmiş ve konuyla ilgili bir de örnek vermiştir: *Londra'da Belediye*

⁵⁵ Sedat Veyis Örnek, *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971, s.204.

⁵⁶ Sibel Özbudun, *Ayinden Törene*, İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1997, s.17.

⁵⁷ Gülbüz Erginer, *Kurban*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997, s.43-44.

*Başkanı'nın bağlı olduğu esnaf loncası tarafından düzenlenen ve 1540 yılından günümüze kadar gelen geçit alayının kökeni, bir yaz şenliği olan “Vaftizci Yahya” şenliğine dayanmaktadır.*⁵⁸

Sözcük karşılığı olarak dini tören, ibadet anlamına gelen **ayin**; köken ve anlam bakımından doğaüstü olarak algılanan güçleri toplum yararına etkilemeye yönelik kalıplaşmış ve tekrarlanan davranışlar bütünüdür. Ayin, amacı ve işlevi bakımından kollektif bir özellik taşımaktadır: Topluluğun tüm üyeleri katılır, katılımcılar arasında yoğun bir duygu birliği egemendir, hiyerarşi en az seviyededir, yönetici-büyücü (şaman) dışında tüm bireyler anonimdir.⁵⁹

Burhan Oğuz'a göre ayin; tinsel alemi anlamaya bir araç olduğu için *dinsel*, bilinmeyenden kaçınmayı, toplumsal yaşama birörneklik kazandırarak kaygı gidermeyi sağladığı için *psikolojik*, bireyi toplumsallaştırdığı için *eğitsel*, sonraki kuşaklara kültür aktarımını sağladığı için *tarihsel-kültürel*, toplumsal statüyü perçinlediği için de *siyasal* bir işlev üstlenmektedir.⁶⁰

Burada sözü edilen siyasal işlevi, sadece erişkin, bekar, evli, şef, rahip, zanaatkar gibi grupların konumlarını belirleyici nitelikte olmasıyla sınırlamak doğru olmaz. Zamanla siyasal iktidarın kurumsallaşmasında ve konumlarını meşrulaştırmasında da belirleyici bir rol oynadığını belirtmekte fayda vardır. Tıpkı ilkel toplumlarda olduğu gibi modern toplumlar da ayin/törene yaşamlarında bolca yer verirler. Özellikle siyasal iktidar üzerinde bu ayin/törenlerin önemli bir yeri

⁵⁸ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.2

⁵⁹ Sibel Özbudun, s.14.

⁶⁰ Burhan Oğuz, *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri*, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 1980, s.45.

vardır.⁶¹ Böylece ayinlerin *kutsallığı*, devletli toplumlara geçiş süreciyle birlikte, çıkış noktasından daha farklı alanlara hizmet eden bir niteliğe bürünmüştür.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'nden, **tören** kelimesine baktığımızda ise şu tanımla karşılaşırız:⁶²

“ Bir toplulukta üyelerin belli bir olayı, kişiyi veya değeri ayırt edip sembolleştirmesi, bunların anlam ve öneminin güçlendirilmesi amaçlarıyla düzenlenen hareket dizisi, merasim.”

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, iktidarın kurumsallaşması sürecinde ayin önemli bir yere sahiptir ve zamanla bir değişime uğramıştır. İşte bu ideolojik meşrulaştırma sürecinin somutlandığı, eyleme döküldüğü süreç ise *törendir*. Eski toplumlardan bugüne dek tören bu işlevini korumuştur. Hitit Kralı, ülkesinin çeşitli yerlerinde her yıl düzenlenen törenlere katılmak için yıllık bir tören turuna çıkar, festivallere başkanlık ederdi. Aslında bu törenler, kralın konumunun ve toplumsal hiyerarşisinin yeniden onaylandığı, meşruluk kazandığı bir alan konumundadır.⁶³

Töreni diğer kutlamalardan ayıran özellik; törende bir toplumun bütün üyelerinin katılmayıp, önemli bir kesiminin seyirci gibi edilgenleşmesidir. Töreni daha çok seçkin bir grup düzenler, hazırlar ve sunar; bunlar, bu toplumun sorumlu kişileridir.⁶⁴ Yani, diğerleri kolektif bir nitelik sergilerken, törenler, belirli bir toplumsal grup, katman veya sınıfların iradesini yansıtır niteliktedir.⁶⁵

⁶¹ Sibel Özbudun, s. 24-26

⁶² *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK, C-2, s. 1489

⁶³ Sibel Özbudun, s.105

⁶⁴ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.1.

⁶⁵ Sibel Özbudun, s.14.

Bayram, milli veya dini bakımdan önemli olan ve kutlanan gün veya günlerdir.⁶⁶

Bayram, biçimlerini ve kurallarını geleneklerin belirlediği, bir sıra gösterilerden meydana gelir. En büyük ve ayırt edici özelliği; kutlanmasına bir ferdin vesile olmamasıdır. Bayram, bir topluluğun bütünü için ve bütününcü düzenlenen, uygulanan törenlerin bileşimidir.⁶⁷

Bayramın bir başka özelliği de yılın belirli bir gün ya da döneminde kutlanmasıdır. Özellikle milli ve dini açıdan bayram, daha çok bir *anma* niteliği taşımaktadır. Bu da bayramların, çoğunluğa hitab eden değerlere yönelik olmasının bir sebebidir.

Tüm bunları açıkladıktan sonra, sıra geldi asıl kavramımız olan **şenlik** tanımına. Şenliğin kelime anlamı; belli günlerde yapılan, coşku veren, eğlendirici gösterilerin tümü, bayram.⁶⁸

Sözcüğün kökenine baktığımızda, Farsça **şen** sözcüğünden türediğini görürüz. *Şen* sözcüğü, naz, cilve, göze ve gönüle hoş görünen hal anlamında kullanıldığı gibi, ferahlı, sevinçli anlamlarında da kullanılmaktadır.⁶⁹

Sözcüğün batı dillerindeki karşılığının kökeni ise latince *festum* sözcüğüne dayanmaktadır. İngilizce’de *feast*, Fransızca’da *fete*, Almanca’da *fest*, İspanyolca’da *fiesta*, genel anlamıyla şenlik sözcüğünün karşılığıdır.⁷⁰

⁶⁶ *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK, C-1, s. 160

⁶⁷ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1997, s. 204

⁶⁸ *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK, C-2, s. 1379

⁶⁹ Mustafa Nihat Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1989, s.783.

⁷⁰ Şehsuvar Aktaş, *16.Yüzyılda Kentin Oyunu: Şenlik* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ank.Ün. Sosyal Bilimler Enst. Tiyatro Anabilim Dalı, 1996, s. 28.

Halkbilimci Orhan Acıpayamlı, şenliği şöyle tanımlamıştır:

*“ Bir toplumun kendini her türlü dış ve iç etkilere korumak, bol ürün elde etmek, barış ve güvence içinde yaşamak amacıyla, bir mevsimden ötekine, bir yaşam çağından sonrakine ve toplumsal yaşantıdan başka bir yaşantıya geçme ya da tarihsel, dinsel, söylensel olay, kişi, varlıkları ve yüce varlıkları anma sırasında topluca yemek yiyerek, oynayarak, bağırarak, iş görerek yaptığı geleneksel eğlencenin türü.”*⁷¹

Tüm bu tanımlamalardan sonra, “Osmanlı Şenlikleri” ifadesindeki şenlik kavramının ne olduğunu daha iyi anlayabilmemiz için bu kavramın kökenine ve oluşumuna bakmamız gerekmektedir.

2.1.BAYRAM, ŞENLİK VB. KUTLAMALARIN SINIFLANDIRILMASI

Daha önce de belirttiğimiz gibi, temelinde kutsal ve dini nitelik taşımakla birlikte farklı amaç işlevlerle ortaya çıkmış olan bayram, şenlik ve törenler, zamanla yapı bakımından birbiriyle içiçe geçerek, birbirlerinden ayırılması güçleşmiştir. Pertev Naili Boratav, “100 Soruda Türk Halk Folkloru” adlı eserinde ‘Bayramlar’ başlığıyla bu tür kutlamaları bir bölümde ele almış ve sınıflandırılmasını yapmıştır. Sekiz başlık altında sınıflandırmayı şu şekilde yapmıştır:⁷²

1. *Dini Bayramlar*: Belirli bir dine mensup toplulukların kutladıkları bayramlar. Müslümanların Kurban ve Ramazan bayramları, Hristiyanların Noel’i gibi. Bunların yanı sıra her dinin kendi içinde barındırdığı mezheplerin de kendine has dini kutlamaları mevcuttur.

⁷¹ Orhan Acıpayamlı, *Halkbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: An.Ün. Basımevi, 1978, s.78.

⁷² Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Folkloru*, 1997, s.205-206

2. *Resmi Ululuk Bayramları*: Ulus-devlet kavramının oluşumuyla birlikte, ulusun meşruluğunu ve bütünlüğünü sağlamada ve pekiştirmede büyük rolü olan kutlama ve törenlerdir. Bunlar, devletin resmi organlarınca organize edilen, her yıl aynı tarihte kutlanılan bayramlardır. Ülkemizden, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı gibi kutlamaları örnek verebiliriz.
3. *Etnik Nitelikli Bayramlar*: Belirli bir etnik gruba mensup kişilerin, kendi kültürlerine özgü kutlamaları. Örnek olarak, İzmir, İstanbul, Manisa gibi şehirlerdeki Afrika asıllı zencilerin kutladıkları Dana Bayramlarını verebiliriz.
4. *Cinsiyete ve Sınıfa Dayalı Bayramlar*: Kadın ya da erkek gruplarınca benimsenen veya belirli bir sınıftan olan kişilerce benimsenen kutlamalardır. 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, Anneler Günü, Babalar Günü, 1 Mayıs İşçi Bayramı, bu alanda isimlerini anabileceğimiz başlıca örneklerdir.
5. *Yaş Gruplarına Dayalı Bayramlar*: çocuklar ve gençler gibi, belirli bir yaş grubundan olanların katıldıkları kutlamalar. Örnek olarak, bir bahar bayramı niteliğinde olan *çiğdem pilavı* yalnızca çocuklar ve genç kızların katıldığı bir kutlamadır.
6. *Ekolojik Temelli Bayram ve Şenlikler*: Tarım toplumları için önemli bir yeri olan takvime, mevsimlik döngülere bağlı olarak kutlanan bayram ve şenlikler. Anadolu da dahil olmak üzere hemen hemen her toplumda ve her kültürde kutlanan bahar bayramları bu gruba verilebilecek en iyi

örnektir. Bu bahar kutlamaları, her toplumda farklı adlandırılır ve farklı biçimlerde kutlanır.

7. *Üretim İşleriyle İlgili Bayram ve Şenlikler*: Ekolojik yapı ile de yakından ilgili olan ve yardımlaşmanın çok yaygın olduğu kutlamalardır. Bağ ve bahçecilik ile yaylacılık geleneklerinin sürdürüldüğü toplumlarda kutlanan şenlikleri içerir.

8. *Köy Bayramları*: Köyün yakınındaki bazı yatırların ziyareti vesilesiyle, yalnız köy halkı tarafından yapılan kutlamalardır.

2.2. ŞENLİĞİN KÖKENİ

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de yüzlerce insanı bir araya getiren, üstelik bunu hiçbir dayatma söz konusu olmadan sağlayan şenliklerin, bu güç ve etkisinin nereden kaynaklandığını öğrenebilmek için onların kökenine indiğimizde, eski çağlardan beri düzenlenen ayin, ritüel ve törenler çıkıyor karşımıza.

2.2.1. İLKE AYİN, RİTÜEL VE TÖRENLER

Gündelik yaşantımızın önemli bir parçası olan geleneklerimizin kaynağında, *mitos* kavramı ile karşılaşırız. Mitosu, söylenen veya duyulan söz, masal, öykü, efsane olarak tanımlıyor Azra Erhat.⁷³ Bugün yaşadığımız kültürün de mitosların günümüze dek ulaşmış kalıntıları olduğunu söyleyebiliriz. Mitos'un şenlik ile bağı ise ilkel inancın dışı vurumunda göreceğiz.

Doğayı büyük ölçüde egemenliği altına almayı başarmış bugünkü insanın aksine, ilk insanlar için doğa, tam anlamıyla bir bilinmeyendi. Bu insanların yaşamı,

⁷³ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000, s.5.

doğa olaylarının etkisi altındaydı. Dondurucu soğuklar, kavurucu sıcaklar, kışın ardından bereketlenen, canlanan toprak ve ardından kuraklık.... Tüm bu doğa olayları insanoğlunu hayrete düşürmüş, bu değişkenliğin ardında yatan etkeni bulmaya itmiştir. Yaşananların nedenini doğaüstü varlıklarda bulmuşlardır; onların öfkesi, neşesi, ölüp dirilmeleri neden oluyordu bu yaşananlara. İşte bu noktada devreye kutsal törenler, ayinler, ritüeller girmiştir. Amaç; doğaüstü varlıkları etkilemek, onların gönlünü hoş tutmak, dolayısıyla da tarımın canlanmasını, bol ürün elde edilmesini sağlamaktır.

Burhan Oğuz, bu konuda şunları yazmıştır:⁷⁴

“Bütün çılgınlıklar, toprağın verimini, bereketini, hayvan ve insanların doğurganlığını kontrol eden tanrıların hoşgörüsü ve yardımlarını kazanmak için yapılıyor. Bunlar gücenecek olursa vay insanların başına geleceklere!...”

Metin And’ın tabiri ile çoğu kez; “eskiyle işini bitirip, yeniyi buyur etme” konusunu içeriyordu bu eski tören ve şenlikler. Bazı küçük değişikliklere uğrasalar da günümüze kadar gelmeyi başaramışlardı. Mevsimlik bir döngü içinde tekrarlanan bu şenliklerin amacı *doğanın canlanması* idi. Mitler ise şenliklerin kalıcılık, yüceltilik yönünü tamamlayan bir unsurdur. Pek çok toplumda görülen bu mevsimlik törenler, değişik biçimlerde karşımıza çıkıyor. Bunlardan biri *eskinin kovulması* biçimidir. “Eski” ise bu şenliklerde karşımıza bir Kral, ölüm ya da kötülük olarak çıkar ve süslü bir direk veya bir kukla ile sembolize edilirdi.⁷⁵

⁷⁴ Burhan Oğuz, 1980, s. 141.

⁷⁵ Metin And, *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*, İstanbul: Elif Yayınları, 1962, s.5

Frazer, benzer nitelikte yapılan törenlerden birisini şöyle anlatır:⁷⁶

“Kötülüklerin yıllık dışarı sürülme günü bazan da tarım mevsimlerine göre saptanır. Kuzey Doğu Hindistanlı Ho’lar arasında yılın büyük şenliği, Ocak ayında kutlanan harman sonudur. Ambarlar tahılla doludur, insanlarsa, onların deyimiyle kötülüklerle doludur o zaman. ‘Garip bir düşünceleri var: Bu dönemde erkekler ve kadınlar kötü, çirkin arzularla doludur ki, kişinin güvenliği için, tutkuların dizginlerini bir süre için boşa bırakarak islim boşaltmak mutlaka gereklidir.’ Törenler, köyün tanrısına ikisi mutlaka kara olan üç kümes hayvanı kurban etmekle başlar. Sonra da hemen ardından gelecek delice işret alemine uygun bir duruma gelinceye kadar yiyerek, pirinç birası içerek kendilerinden geçerler. Şenlik artık ‘tam bir Satürn bayramı olur: hizmetliler efendilerine karşı görevlerini, çocuklar ana-babalarına, erkekler karılarına karşı saygıyı, kadınlar bütün utanma, incelik ve kibarlık kurallarını unuturlar; öfkeli Bakhalar olurlar.’ Harman sonu şenliğidir bu; bir yıllık yorucu çalışmanın son buluşu ve her şeye yeniden başlamadan önce bir soluklanma.”

Frazer’dan yaptığımız bu alıntı, şenliğin özünü, niteliğini ve işlevini çok açık bir şekilde gözler önüne sermektedir aslında.

Mevsimsel törenlerin diğer biçiminde **ölüp-dirilme** motifini buluyoruz. Bu da iki kesime ayrılıyor: 1) *Kenosis (Boşalma)*; yaşamın, dirliğin sonu, her dönem sonunda kemerleri sıkma, oruç, perhiz, ölüm, sıkıntı, canlılığın sona ermesi. 2) *Plerosis (Doldurma)*; yeni dönemin başlaması, kuraklığa karşı yalancı savaş, yağmur büyüsü, toplu çiftleşme ile canlanma. Bunlar dört ayrı öge olarak karşımıza

⁷⁶ James Frazer, *Altın Dal*, İstanbul: Payel Yayınları, 1992, C-II, s.160

çıkıyor: birincisi, “çile çekme”, “canlılığa geçici bir süre ara vermek”dir: Bu yolla dönem sonunda, gelecek dönem için güven sağlanmaktadır. İkincisi “arınma”dır: Canlılığı olumsuz etkileyecek kötülüklerden temizlenmek. Üçüncüsü “güçlendirme”dir: Dövüş, yarış ya da çiftleşme yoluyla yapılır. Dördüncüsü ie “şenlik”tir: Ürün iyi olunca, yeni döneme başarıyla girilmesini sevinçle kutlama. Tekrar başa dönecek olursak; ölüp-dirilme motifi, Frazer’ın deyiimiyle “ölümün kovulması”, iki türlü gerçekleşiyor: ya kışın geçmesi yani ölümü, ya da yazın ölümü. Tohum ekmek, toprağın kısırlığını gidermek, bolluğu getirmek için yapılan bu ölüp-dirilme motifli törenler, bugünkü benzer nitelikli bayramların, şenliklerin ve de dramının kaynağını oluşturmuşlardır.⁷⁷

Max Müller, Andrew Tang, E.B.Taylor gibi, ritüel konusunu inceleyen bazı bilim adamları, bugünkü bayramların, Tanrı **Dionisos** için yapılan bu bereket ve verimlilik amaçlı ritüellerden doğduğunu ileri sürmüşlerdir.⁷⁸ Peki, bugünkü şenliklerin kaynağını oluşturan ayin ve ritüellerin hedefi olan Dionisos kimdir?

Dionisos, bir Yunan Tanrısıdır. Trakya’dan ya da Frigya’dan geldiği sanılmaktadır. Zeus ve Apollon ile birlikte Antikçağ Yunan düşüncesinin üç büyük tanrısından biridir.⁷⁹ Şarap tanrısı olarak tanınır. Aynı zamanda çiftçiliğin, bağcılığın, meyve ve özellikle üzümün koruyucusudur. Bunların yanı sıra, ağaç tanrısı olarak da biliniyordu. Ünvanlarından biri “ağacın içindeki Dionisos” idi.⁸⁰ Kısacası, şarap

⁷⁷ Metin And, *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*, 1962, s.6-7

⁷⁸ Sevda Şener, *Oyundan Düşünceye*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993, s.10.

⁷⁹ Orhan Hançerlioğlu, *Düşünce Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, s.62.

⁸⁰ James Frazer, *Altın Dal*, C-I, s.311.

tanrısı olarak da anılan Dionisos, ilkin bir doğa tanrısıdır; topraktan fışkıran bitkileri ve bu bitkiler arasında insanı en çok etkileyenleri, yaşamına yön verenleri simgeler.⁸¹

Dionisos'un, doğayla bütünleştirilmesi bir efsaneye yani bir 'mit'e dayandırılır. Bu efsaneye göre, diğer bitki tanrıları gibi Dionisos'un da kanlı bir ölümle öldüğüne, fakat yeniden yaşama döndürüldüğüne inanılır. Girit söylencesinde; Girit kralı olan Jüpiter (Zeus), yurt dışına çıkarken tahtını ve asasını, yasadışı oğlu olan Dionisos'a bırakır. Karısı Juno (Hera) bu durumu kıskanır ve çocuğa karşı nefret besler. Çocuğu oyuncaklarla kandırarak çalılık bir bölgeye gitmesini ve burada Titanlar tarafından parçalanarak öldürülmesini sağlar. Ancak Dionisos'un, 'ölüm'ünden kısa bir süre sonra, değişik söylencelere konu olmuş olan 'diriliş'i gerçekleşir.⁸²

Bu ölüm ve yeniden diriliş motifi, doğanın mevsim mevsim değişmesini simgeler ve bu değişimi kişiliğinde barındıran tanrılardan biri de Dionisos'tur. Dionisos'un ortaya çıkışıyla birlikte bahar da gelmektedir ve bu yeniden doğuş, dinsel törenler ve şenliklerle canlandırılmıştır. Acı bir ölüm, sonra mutlu bir diriliş, törenlerde yas ve sevinçle kutlanıyordu.⁸³

Burhan Oğuz, konuyla ilgili şöyle demiştir:

*“Demeter, Dionisos ve diğerleri hep bu gönül almaların hedefi olmuşlar, şenlikler, festivaller, ayinler bunlar için tertiplenmiş; bugün de az çok aynı tarihlerde icra edilen birçok şenlikler gibi.”*⁸⁴

⁸¹ Azra Erhat, 1997, s.95.

⁸² James Frazer, C-I, s. 316.

⁸³ Metin And, *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*, 1962, s.20

⁸⁴ Burhan Oğuz, s.142.

Şenliklerin kökeninde, düzen-düzensizlik, kutsal-din dışı karşıtlığını buluyoruz.⁸⁵ Bu karşıtlığı Nietzsche, *Apollon-Dionisos* karşıtlığı olarak niteliyor. Aklın, mantığın, düzenin temsilcisi *Apollon*'a karşı özgürlüğün, aşırılığın, düzensizliğin, kuralsızlığın, sarhoşluğun temsilcisi *Dionisos*. İşte şenlik bu iki aşırı ucu dengelenmesidir. Ama Nietzsche'nin de dediği gibi, şenliğin özünü oluşturan, ona bu canlılığını veren aslında onun bu *Dionisos* yönüdür. *Dionisos*'ca bayramlar, alabildiğine canlı, dişi-erkek ayrımı olmayan, kendi başına bırakılmışlık içinde belli bir yerde düzenlenir, gelenek kurallarını aşar, ağırbaşlılık bilmez, doğanın en yırtıcıları kendini koyvermiş gibi bir ortamda, en yadırganan biçimde, aşırı sevgiyle yırtıcılık birbirine karışır. Şöyle devam ediyor Nietzsche:⁸⁶

“Dionisos’ca olmanın büyüğü altında, yalnız kişi kişiyle yeniden bağlantı kurmaz, doğanın coşkunluğu içinde sevince kapılarak, birbirine diş bileyenler, yabancılaşanlar, yitirdiği oğlu ile buluşunca sarmaş dolaş olan insan gibi, birbiriyle kaynaşır....”

“Ashantee’de yam’ın (tatlı patates) olgunlaştığı Eylül’de bir hasat şenliği yapılır. Şenlik süresince kral yeni yam’dan yer, fakat halktan hiç kimse yemez. Şenliğin devamı süresince hiç yasaksız bir özgürlük egemendir; hırsızlık, aldatma ve salsırı cezasız kalır, her iki cins de kendini tutkularına bırakır.”⁸⁷

⁸⁵ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.1.

⁸⁶ Friedrich Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, İstanbul: Say Yayınları, 1999, s.14-19

⁸⁷ James Frazer, *Altın Dal*, C-II, s.336.

Tüm bu anlatılanlarda görüldüğü gibi, şenlik kavramı daha çok coşkun, sınır tanımaz, hatta taşkınlığa meğilli, kökeni kutsal bereket ayinlerine dayanan bir tür kutlama özelliği taşıyor. Toplumun tüm üyelerinin katıldığı şenlikte, şiddet, düzensizlik önemli bir öğedir. Şenlikler, kültür düzeninin, baskılarının kaldırılması, geçici bir süre için dizginlerinden boşalmış bir enerji ve büyük bir savurganlığın, başıboşluğun hüküm sürdüğü toplu bir yaşantıdır. Ancak, kurumlaşmayla birlikte şenlikler bu coşkunluğunu kaybetmiş ve giderek *tören* niteliği kazanmaya başlamıştır. Şenlik artık toplumun her üyesinin katılımıyla değil, belirli bir seçkin sınıfın düzenleyici, diğer bir grubun da izleyici olmasıyla gerçekleşiyordur.⁸⁸ Bu yeni durum, daha önce üzerinde durduğumuz şenlik kavramıyla çelişirken, tören kavramıyla uyuyordu. İleride de değineceğimiz Osmanlı'daki şenliklere baktığımızda da yine, daha çok tören niteliği taşıyan bir tür kutlama geleneği ile karşılaşırız.

2.3. ŞENLİKLERİN İŞLEVLERİ

Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* adlı kitabında, köken-şenliklerin, sonraki şenliklerde de bulunabilen işlevlerini üç ana başlıkta ele almıştır.⁸⁹

İlk olarak “*Ekonomik İşlev*” i ele almıştır. Harcama ve savurganlığa yönelik bu işlevde karşımıza *potlaç* kavramı çıkıyor. Potlaç, Kuzey Amerika kıyılarında yaşayan yerli halka ait bir gelenektir. Doğum, erginleme, ölüm gibi vesilelerle düzenlenen törenlerde, toplumun ileri gelenlerinin (şefler, zenginler vb), sahip oldukları malları ve değerli nesneleri başkalarına bağışlaması veya yok etmesi

⁸⁸ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.1.

⁸⁹ Metin And, 1982, s.2-4.

adetidir. Bu gelenekle rakipler, birbirine üstünlük kurmaya, itibarlarını arttırmaya, toplumdaki yerlerini yükseltmeye çalıştıkları gibi toplumda varolan zenginlik-yoksulluk farkının ortadan kaldırılmaya yönelir.⁹⁰ Bu gelenek Türk toplulukları arasında da vardır. Özellikle eski Türklerin toy ve şölenlerinde potlaç çok belirgindir. Aşırı bir savurganlığın yer aldığı bu şölenlerde aşırı yiyecek sunumu, kapların, giyeceklerin, yataklık pöstekilerin konuklar tarafından alınması teşvik edilir. Bu meydan okumaya denk ya da daha fazla bir şekilde karşılık verilmediği takdirde, saygınlık yitirilirdi. Osmanlı şenlikleri esnasında büyük harcamalar yapılmaktaydı. Osmanlı'nın ekonomik durumunun bozulmasıyla bu şenlikler için yapılan harcamalar eleştirilere neden olmuştur.⁹¹ Ancak, tam tersi bir durum olarak, bazen ekonomik çıkarlar göz önünde bulundurularak de şenlikler düzenlendiği olmuştur. Yabancıardan ve yüksek mevkii sahiplerinden, şenlikler esnasında alınan armağanlarla hazinenin zenginleştirildiği de oluyordu.⁹²

İkinci olarak **“Dinamik İşlev”**: Hayatın dini ve sosyal baskılarıyla çevrili olan insan için bu baskıdan ve günlük yaşamdan kaçış, kendine özgür bir alan oluşturabilme vesilesidir şenlik. Bu özgür alanda, bireyin ve toplumun yenilenmesi, yeniden canlanması söz konusudur. Osmanlı Devleti'nin, yaşadığı yenilgileri veya felaketleri unutturmak amacıyla gösterişli şenlikler düzenlemesi, bu işlevin sadece sosyal değil, ilerideki bölümlerde daha ayrıntılı ele alacağımız *siyasi* yönünü de ortaya koymaktadır.⁹³

⁹⁰ Sedat Veyis Örnek, *Etnoloji Sözlüğü*, 1971, s. 199-200.

⁹¹ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.2.

⁹² Metin And, 1982, s.44

⁹³ Metin And, 1982, s.3.

Üçüncü olarak da **“Birleştirici, Bütünleyici İşlev”**den bahsetmiştir Metin And: Durkheim’a göre şenlikler, toplumsal yaşamın gerektirdiği düzen bağının sıkılığına bireyi hazırlar, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendirir, geleneklerin sürmesini, inançların tazelenmesini sağlar ve bireylere toplumun bir parçası olmanın mutluluğunu hissettirir. Özellikle toplumun bunalımlı dönemlerinde, kişilerin coşku ve duygularını birlikte dile getirmelerine olanak sağlar. Eski Yunan’da bir kente bağlı köyler arasındaki birlik ve beraberliğin sağlanmasında da şenliklerin çok önemli bir işlevi vardı. Aynı şekilde Osmanlı şenliklerinde de halk, ortak bir amaç için bir araya getirilmiş, bireyler ve belirli toplum kesimleri arasında, günlük yaşamın getirisi olan çekişmeler, sürtüşmeler bu vesileyle bir süreliğine de olsa ortadan kaldırılmış olurdu.⁹⁴

⁹⁴Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.3-4.

III. BÖLÜM

3. OSMANLI'DA ŞENLİK KAVRAMI VE UYGULANIŞI

Osmanlı Devleti'nde şenlik kavramına ve bu kavramın Osmanlı'da ne şekilde pratiğe döküldüğüne bakmadan önce; şenliklerin Osmanlı eğlence hayatında önemli bir unsur olmasından dolayı, Osmanlı'da eğlence hayatına kısaca bir göz atmamızda fayda vardır.

3.1. OSMANLI'DA EĞLENCE HAYATI

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki; Osmanlı eğlence hayatının en önemli unsuru, hiç kuşkusuz, birazdan sıralayacaklarımızın tümünü kapsayan ve çeşitli vesilelerle düzenlenen düğün şenlikleridir. Onu bu derece önemli kılan özellikleri ise, tüm eğlence unsurlarını bünyesinde barındırmasının yanı sıra, hem halkı, hem de saray ve çevresini, yani her kesimden insanı bir araya getirmesi, aynı ortamda buluşturmasıdır.

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra, bölgede iskan çalışmaları yapılmış, Osmanlı için yeni bir dönem başlamıştı. Zengin halk, daha çok Haliç kıyısında yalılar, köşkler, türlü yapılar yaptırarak bu körfezin kıyılarında oturmayı tercih etmişlerdir. Sadece körfezdeki bu gösterişli yapılarla değil; doğal güzelliğiyle, temiz havası, suları ve geniş kırlarıyla da İstanbul oldukça ilgi çekici bir şehir idi.⁹⁵

⁹⁵ Refik Ahmet Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990, s.15

Osmanlı eğlence hayatında şenliğin dışında kır ve sandal gezintilerinin, kahve ve kahvehanelerin, şarap ve meyhanelerin, tütünün, meddahların, helva sohbetlerinin, işret meclislerinin ve Karagöz gösterilerinin önemli bir yeri vardır.

Kahvehaneler, kuşkusuz Osmanlı eğlence hayatında en önemli yerlerden birini kapsıyordu. Osmanlı'nın *kahve* ile tanışması 16. yüzyıla denk gelir. Kanuni devrinde, 1543 yılında, gemilerle İstanbul'a ilk kez kahve getirilir. Olay büyük bir heyecan yaratsa da, dini kesim durumdan hiç hoşnut değildi.⁹⁶

Arabistan'da eskiden beri var olan kahvehaneler, başkent İstanbul'da ve diğer büyük şehirlerde 1553 tarihinden itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır.⁹⁷ İstanbul'da ilk kahvehane Halepli Hakem ve Şamlı Şems adlı kişiler, Taht-ı Kal'a (Tahtakale)'da açmışlardır.⁹⁸ Bu tarihten itibaren kahve çok moda olmuş, kahvehaneler en sık gidilen yerler haline gelmiştir. Müdavimleri arasında dervişler ve ehl-i irfan topluluğu vardır. Birbirlerini görüp, kahvelerini içip, keyifli sohbetler yapmak için buraya gelirlerdi. Bir diğer grup ise, garipler ve fakirlerdir. Bunlar da gidecek başka bir yerleri olmadığı için kahvehaneleri mesken edinmişlerdir. Bunların dışında, dost tutmuş olanlar ile sipahi ve yeniçerilerden bir kısım da kahvehanelerin müdavimleri arasındaydı.⁹⁹

Din adamlarının, kahvenin haram olduğunu, içenleri sarhoş ettiğini ileri sürmeleri üzerine, III. Murad kahveyi yasaklamıştır. Ancak, bu yasak bile

⁹⁶ Refik Ahmet Sevensil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, 1990, s.17

⁹⁷ Gelibolulu Mustafa Ali, *Mevâ'idü'n-Nefâis Fî Kavâ'idü'l-Mecâlis*, (haz.) Mehmet Şeker, Ankara: TTK, 1997, s.219

⁹⁸ Namık Açıkgoz, *Kahvename*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999, s.152.

⁹⁹ Gelibolulu M. Ali, *Mevâ'idü'n-Nefâis Fî Kavâ'idü'l-Mecâlis*, 1997, s.219

kahvehanelerin hızla yayılmasına engel olamamış ve kahve kültürü İstanbul'da hızla yayılmıştır.¹⁰⁰

Kahvehaneler arasında çalgılı olanları da vardı. 1910 yılından itibaren tarihe karışan bu çalgılı kahveler Ramazanlarda kurulurdu. Bu kahvelerin müdavimleri hemen her akşam toplanırlar, bazen saz, cura, bağlama, darbuka, bozuk gibi aletler çalarak; bazen de milli oyunlar oynayarak eğlenirlerdi.¹⁰¹

İçkinin yasak olmasına rağmen, oldukça rağbet gören *meyhaneler*, kahvehanelere göre daha kötü bir üne sahiptir. Müslümanların bulunduğu yerde meyhane kurulması yasaktır ve meyhaneleri yalnızca azınlıklar işletmektedirler. Meyhanelerin çoğu Samatyakapı, Kumkapı, Yeni Balık Pazarı, Unkapanı, Cibalikapı, Fener, Balat, Galata ve Hasköy'dedir. İlgi çekici olan bu meyhanelerin büyük bir bölümünün iskelelere yakın yerlerde olmalarıdır. Yani müşterilerinin çoğu denizciler, hamallar ve limanda bulunan diğer insanlardan oluşmaktadır. Sadece denizciler değil, tüm yasaklara rağmen Yeniçeriler de meyhanelerin müdavimleri arasındaydı.¹⁰² Gelibolulu M. Ali, sarhoşların adetine göre, Cuma günlerinde, Cuma namazını kıldıktan sonra, meyhaneye gittiklerini belirtir. Akşam güneş battığı zaman da evlerine gelirler.¹⁰³ Meyhanelerde çubuk ve nargilenin yanında en çok rağbet gören içeceği hiç kuşkusuz *şarap* idi. Normal dozda alındığı takdirde bedene kuvvet

¹⁰⁰ Robert Mantran, *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1991, s.211

¹⁰¹ Selim Nüzhet Gerçek, "Çalgılı Kahveler", *Binbir Gün Binbir Gece-Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı*, (der.) N.Sakaoğlu-N.Akbayar, İstanbul: Creative Yayıncılık, 1999, s.310

¹⁰² Robert Mantran, 1991, s.220.

¹⁰³ Gelibolulu M. Ali, *Mevâ'idü'n-Nefâis Fî Kavâ'idü'l-Mecâlis*, 1997, s.217-218

verdiğine inanılan şarap, fazla kaçırılınca da insanı kendinden geçiren, garip hallere sokan bir içecektir.¹⁰⁴

İçki ve kahvenin dışında, Osmanlı'da büyük ilgi gören bir diğer keyif ise *tütündür*. 16. yüzyılın sonlarında, III.Mehmed döneminde yayılmaya başlamıştır ve kısa bir süre sonra kadınlar dahil herkes tütünü kullanmaya başlamıştır. İnsanlar, eğlenmek için bir araya toplanır ve tütün içerlerdi. Diğer yeniliklerde de olduğu gibi, tütün de bazı çevreleri rahatsız etmiş ve çıkan yangınlara tütün içenlerin neden olduğu ileri sürülmüştür. 1637 tarihinde meydana gelen Cibali yangını sonucunda IV. Murad tütünü yasaklamış ve tüm kahvehaneleri kapatmıştır. Ancak bu yasak, gizli de olsa, tütün içmeyi durduramamış ve IV. Mehmed zamanında kullanımı serbest bırakılmıştır.¹⁰⁵

Osmanlı eğlence hayatının bir diğer parçası *kır ve sandal gezintileri* idi. Özellikle II. Selim döneminde yaygınlaşan kır ve sandal gezileri, kadın ve erkeğin birlikte gerçekleştirdikleri eğlenceli bir faaliyetti. Deniz gezintileri, pereme adı verilen iki oturaklı ağır kayıklarla yapılırdı.¹⁰⁶ Peremeler sadece gezinti ve eğlence amaçlı değil, başlıca ulaşım aracı olarak da kullanılıyordu. Ancak, kadın ve erkeğin bir arada gezintiye çıkmaları, bazı çevreler tarafından ahlaksızlık olarak değerlendirilmiş ve tepkilere neden olmuştur. Bunun sonucunda III. Murat bu gezintilerde erkek ve kadının bir arada oturmasını yasaklamıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Refik Ahmet Sevensil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, 1990, s.118 ve Gelibolulu M. Ali, *Mevâ'idü'n-Nefâis Fî Kavâ'idü'l-Mecâlis*, 1997, s.211

¹⁰⁵ Robert Mantran, 1991, s.212

¹⁰⁶ Metin And, "XVI. Yüzyılda Gemiler ve Kayıklar", *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, 1969, C-1, S-6, s.32

¹⁰⁷ Refik Ahmet Sevensil, 1990, s.28

Başka bir eğlence yeri de *hamam*dır. Öncelikle yıkanmak, masaj yaptırmak gibi temizlik ve rahatlama amaçlı gidilen hamamlar, aynı zamanda dostlarla, ahabaplarla buluşup, sohbet edilen bir yerdi. Yıkanıp, masaj yaptırdıktan sonra halvet odasında çay veya kahve içerek, çubuk tütürerek dostlarla sohbetler edilirdi. Bazı hamamlar, zevk ve safahat yerleri haline gelir ve bu anlamda nam salardı.¹⁰⁸

Osmanlı eğlencelerinin en eskisini *meddahlar* oluşturur. Meddahlar, düzenli bir öğrenim görmemiş, fakat edebiyat bilgisi olan, zeki ve yetenekli kimselerdi. Kahvelerde, meydanlarda eğlenceli hikayeler anlatarak halkı güldürür, ilgisini çeker, eğlendirirlerdi. Savaşta ordu ile birlikte sefere çıkar, askere yiğitlik fıkraları, kahramanlık destanları anlatır, onlara moral sağlarlardı. Saray toplantılarının eğlencelerinin de ayrılmaz bir parçasıydılar.¹⁰⁹ Meddahlar, gösterileri esnasında son derece basit unsurlardan yararlanmaktadır. Dinleyicilerin karşısında bir sandalyeye oturmakta ve elinde sadece bir sopa ile bir mendil bulundurmaktadır. Soluklanmak istediğinde ya da bir taklit yapmak için sesini değiştirmeye hazırlandığında bu mendili kullanarak dinleyicilerin dikkatini bu yöne çeker. Eğlendirici taklitlerinin yanı sıra, Türk efsane ve destanlarını ezberden okuyarak; eski göçleri, savaşları, anıları, çoğu kez biraz abartılı biçimde, dinleyicilere aktarırdı.¹¹⁰

Tüm bunların yanı sıra, sarayın has bahçelerinde, köşklerinde düzenlenen, geleneksel *işret meclisleri* vardı. Genellikle, kazanılan bir zaferin ardından tertip edilen bu işret meclislerinde, şair, mutrib (çalgıcı) ve hanende (şarkı söyleyen) gibi sanatçılar, hükümdarın yanında bir araya gelirler ve sanatlarını icra ederlerdi. Bu ziyafetlerde sanatçılar, becerilerini hükümdara sunmak ve hükümdarın takdirini

¹⁰⁸ Robert Mantran, 1991, s.218.

¹⁰⁹ R.A. Sevengil, 1990, s.38-39

¹¹⁰ Robert Mantran, 1991, s.223

kazanmak için, adeta birbirleriyle yarışarlardı. Üç gün üç gece, bazen de tam bir hafta sürdüğü olurdu. Zafer hikayeleri anlatılırken, şaraplar içilir, çalgılar çalar ve şiirler okunurdu.¹¹¹

Şairler, çoğu kez bu işret meclislerinde hükümdarın takdir ve lütuflarına erişmişlerdir. Bu da sanatçı için çok önemli idi. Patron, yani sanatçının eserini sunduğu kişi (padişah, şehzade, paşa vb), beğendiği eserlerin ve kasidelerin sahibini türlü biçimlerde ödüllendirirdi: Münşi ise katiplik, ulemadan ise müderrislik, kadılık gibi terfilerle ödüllendirir, bazen vakıf hizmetine tayin ederdi. Kaside sunan şairlere ödülleri, çoğu zaman gümüş akça olarak, bazen de, yünlü veya ipekten kaftan olarak verilirdi. Divan dilinde, ulema ve şairlere yapılan para bağışına in'âm, câ'ize, hil'ata câme denirdi. Genelde câ'ize, 1000 ilâ 3000 akça arasında değişirdi. Bu bağışların kaynağı, devlet hazinesi idi.¹¹²

Bu işret alemlerinin, sanatçının mertebesini yükseltmenin yanı sıra, çok daha önemli bir işlevi vardı. Düzenlediği büyük ve gösterişli şenliklerle, hem kendi halkına, hem de tüm dünyaya, ne kadar yüce olduğunu gösterme fırsatı bulan padişah açısından; bu işret meclisleri de, şöhret ve prestijini yükseltmek için yapılan bir çeşit ritüel niteliğindeydi.¹¹³

Kış mevsiminin, benzer eğlencelerinden biri de *helva sohbetleridir*. Özellikle, III. Ahmed döneminde yaygınlaşan bu sohbetlerde, müzik, şiir ve hoş sohbetlerle vakit geçirilir, özenle hazırlanmış sofralarda, gümüş tepsiler içinde sunulan helvalar yenilirdi. Dönemin ileri gelenlerinin, birbirlerine üstünlük sağlamak için sık sık bu davetlere ev sahipliği yaptıkları görülmektedir. Dönemin şairleri de bu toplantılara

¹¹¹ Halil İnalıcık, *Şair ve Patron*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003, s.25-27

¹¹² Halil İnalıcık, *Şair ve Patron*, 2003, s.26

¹¹³ Halil İnalıcık, *Şair ve Patron*, 2003, s.27-28

davet edilir, şairler de her biri için ayrı ayrı kasideler yazarlardı. Damat İbrahim Paşa'nın damadı Kaptan-ı Derya Mustafa Paşa'nın evinde düzenlenen helva toplantısına şair Nedim de davet edilmiş ve şu dizeleri söylemiştir:¹¹⁴

Aya vezir-i kerem-piše sadr-ı alişan

Müşerref oldu kudumunla bu büilend eyvan

O rütbe feyz-i safa verdi makdemin ana kim

Verir o güne safayı girince sineye can

Gelibolulu M. Ali, bu tür eğlencelerde uyulması gereken kurallar hakkında bilgi vermektedir. Özellikle içki meclislerinde, fazla kaçırıp, kendinden geçmek, zarıflığe yakışmayacak bir davranıştır. Bazı edepsizler de bu meclislerde, hizmetkarlara karşı uygunsuz davranışlarda bulunur, ortamın huzurunu bozarlar. Yazar, bu tip çirkin davranışlarda bulunanların, matlaka cezalandırılması gerektiğini savunmaktadır.¹¹⁵

Spordan hoşlananlar için güreş, binicilik ve at yarışları, cirit, okçuluk başlıca eğlence unsuru idi. Meydanlarda müsabakaları düzenlenen bu sporların başında *güreş* gelir. Sultan Süleyman bu sporu çok severdi ve himayesinde, ücretli güreşçileri vardı. Güreşçiler meydanda, paçaları diz altından bağlı, deriden yapılmış kispetler giyerlerdi. Rakiplerinin kendilerini tutmasını engellemek için vücutlarına yağ da sürerek güreşirlerdi.¹¹⁶

Bir diğer spor dalı da *okçuluk* idi. Başlangıçta bir savaş talimi olarak yapılan bu faaliyet zamanla, üst düzeyden kişilerin de katıldığı bir spor haline gelmiştir. Ok

¹¹⁴ R.A. Sevengil, 1990, s.76-77

¹¹⁵ Gelibolulu M. Ali, *Mevâ'idü'n-Nefâis Fî Kavâ'idü'l-Mecâlis*, 1997, s.208

¹¹⁶ Metin And, "16. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Yaşam", *Osmanlı Uygarlığı*, C-1, (der.) Halil İnalçık - Günsel Renda, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2004, s.437

atışı talimleri genellikle Kasımpaşa'da Okmeydanı adını alan alanda yapılırdı.¹¹⁷ Yalnızca en iyi okçuların gerebileceği, çok kısa ve sert olan özel yaylar kullanılırdı. Kentin pek çok sokağına, okçuluk talimi yapılabilmesi için hedefler dikilmişti. Bu hedefler, kuruyup okların saplanması engel olmaması için bir görevli tarafından her gün ısıtılıyordu.¹¹⁸

Binicilik, at yarışları, cirit atma gibi atlı sporlarda en çok ilgi gören gösteriler arasındaydı. Özellikle şenliklerde bu tür gösterilere sıkça rastlayabiliyoruz. Bu şenliklerde gösteri yapan biniciler, özel eğitim almış olan *cündiler* idi. Yaptıkları gösteriler arasında; hızla giderken yerdeki parayı almak, eyerin üstünde ayakta durmak, atın boynunun altından dolanmak, havaya ağır bir demir topuz atıp bunu yine havadayken yakalamak gibi hünerler vardı.¹¹⁹ *Cirit atma*, eğlenceli atlı sporlardan birisi idi. Sipahi Meydanı adı verilen alanda, Cuma öğleden sonraları, tatillerde ya da yaz günlerinde süvariler toplanırdı. İki takıma ayrılarak birbirlerini kovalarlar ve rakiplerini yakalamaya açılırlar. Bunu yaparken de savaş mızrakları yerine uzun beyaz ciritler kullanırlardı.¹²⁰

16. yüzyıl İstanbulu'nda, Viyana'dan gelen elçilik heyetinin en genç üyesi olarak yaşamış ve anılarını not etmiş olan Baron Wenceslaw Wratislaw, At Meydanı'nda düzenlenen eğlencelere ve cirit oyunlarına tanık olmuştur. Bu eğlence anlayışına duyduğu hayranlığı ise şöyle dile getirmiştir:¹²¹

¹¹⁷ Robert Mantran, 1991, s.221.

¹¹⁸ Metin And, 2004, s.439

¹¹⁹ Metin And, "16. Yüzyılda Spor, Eğlence, Oyun", *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, 1970, C-1, S-2, s.6-7

¹²⁰ Metin And, "16. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Yaşam", 2004, s.437

¹²¹ Baron W. Wratislaw, *Anılar-16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğundan Çizgiler*, Karacan Yayınları, 1981, s.68

“Türklerin bu erkekçe ve askerce eğlenceleriyle bizim eğlencelerimizi şöyle bir ölçmeye kalkışacak olursak, aleyhimize büyük bir fark ortaya çıkar. Çünkü biz, dostlarımızla karşılaştığımız vakit, birbirimizle içki ve oburluk yarışmasına girmekten, birbirimizin boğazına zorla yiyecek, içecek tıkmaktan, içimizden birisi kafayı taşıyamayacak derecede tıtsüleyip de merdivenlerden aşağı yuvarlanınca da onunla alay etmekten başka bir şey yapmayız...”

3.2. OSMANLI’DA ŞENLİK KAVRAMI

Osmanlı döneminde düzenlenen kutlamalar için şenlik sözcüğünün yanı sıra bu anlamı ifade eden diğer sözcüklerin de kullanıldığını bilmekteyiz. *Donanma*, *sur*, *şadman* gibi sözcükler bunlardan yalnızca birkaçıdır. **Donanma** sözcüğü, ilk olarak süsleme, bezeme anlamına gelip; bayraklı, ışıklı ve özellikle fişek atılarak yapılan şenliklere verilen genel bir isimdir. **Sur**, Farsça kökenlidir ve düğün anlamına gelmektedir. Şehzadelerin sünnetleri ya da kızların evlenmeleri nedeniyle yapılan düğün törenleri, en önemli Osmanlı şenlikleri olmakla birlikte, *Sur-i Hümayun* diye adlandırılıyorlardı. Ayrıca, rütbe alınan törenler için de *sur-i tevcih* ismi kullanılırdı. Farsça neşeli, sevinçli anlamına gelen **şadman** ise Farsça aynı anlama gelen *şad* sözcüğünden türemiştir. *Şadumanlık* da bir tür şenlik adı olarak kullanılmaktadır.¹²² Ayrıca gezgin Thevenot’tan, IV.Mehmet’in oğlunun doğumu vesilesiyle 1663 tarihinde Halep’te şenlik düzenlendiğini ve bu şenliklere *süs* anlamına gelen **zineh** veya **zinet** denildiğini öğreniyoruz.¹²³

¹²² Şehsuvar Aktaş, 1996, s.30-32.

¹²³ Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, İstanbul: Taç Yayınları, 1959, s.16

3.3.KUTLANMA GEREKÇELERİNE GÖRE OSMANLI ŞENLİKLERİ

Osmanlı Devleti'nde bayramlar, dini günler, mevsimlik, süreli şenliklerin yanı sıra daha çok sarayla ilgili bir olayın kutlanmasına yönelik görkemli şenlikler, özellikle imparatorluğun erken çağlarında büyük bir önem taşıyordu. Günlerce, gecelerce, geniş meydanlarda, sokaklarda, bahçelerde, su üstünde düzenlenen şaşalı, göz kamaştırıcı bu şenliklerle Padişah, uyruklarına ve yabancı konuklarına üstünlüğünü kanıtlıyor ve ortaklaşa bir kutlama vesilesiyle buyrukla uyruk arasındaki bağlantının altı çiziliyordu.¹²⁴

Osmanlı Devleti'nde en görkemli şenliklere vesile olan *Sur-i Hitan*, şehzade sünnetleri vesilesiyle düzenlenen şenliklerdir. Bu şenlikleri diğerlerine göre daha özel yapan durum, belli bir tarihten sonra şehzadeler ve padişahlar nikahlanmadıkları için sünnetin onların hayatındaki en önemli geçiş töreni niteliği taşımasıyla açıklanıyor. Bu şenliklerin bir başka özelliği de birçok sünnet düğününün bir ya da bir kaç Sultan hanımın evlenmesiyle birleştirimesiydi. Örneğin; II.Murat, oğulları Sultan Alaeddin ile Sultan Mehmet Han'ın sünnet düğününü yaptığı sırada kızlarından birini İsfendiyar Bey'in oğluyla nikahladı. Yine 1389 tarihinde, I.Murat ve iki şehzadesi Bayezit ile Yakup, üç Bizans prensesiyle evlenirken düzenlenen şenlik esnasında, Bayezit'in üç oğlu da sünnet ettirilmişti. Ayrıca, geleneklere göre varlıklı bir insan, oğlunu sünnet ettirirken yoksul çocukları da birlikte sünnet ettirirdi. Örneğin; IV.Mehmet 1675'te oğlu Mustafa'nın sünnetinde toplam sekiz bin çocuğu daha sünnet ettirmiştir.¹²⁵

Osmanlı tarihinde bilinen ilk sünnet şenliği, 1365'te I.Murat'ın şehzade Bayezit için düzenlediği sünnet şenliğidir.. Osmanlı'da tüm zamanların en görkemli

¹²⁴ Metin And, 1959, s.9

¹²⁵ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.13

şenliği olarak bilinen ve çalışmamız için de büyük önem taşıyan 1582 şenliği, III.Murat'ın oğlu Mehmet için düzenlediği bir sünnet şenliğidir. Bu şenlik de tam 55 gün 55 gece sürmüştür. Dünyanın her yerinden hükümdarlar bu şenliğe çağrılmış, gelmeyenler elçilerini göndermişlerdi. Bazı kaynaklar bu şenliği XVI. Yüzyılda dünya üzerinde yapılmış en büyük şenlik olarak anar. Çalışmamızın ilerideki bölümlerinde bu şenliğe ayrıntılarıyla yer vereceğiz.¹²⁶

Sur-i cihaz, evlilik törenlerinin vesile olduğu şenliklerdir. Sünnet düğünleri için düzenlenen şenliklerle kıyaslandığında, onlara oranla biraz sönük geçmektedir. Ancak yine de oldukça uzun ve gösterişli kutlamalardır.¹²⁷

Osmanlı padişahlarının evlenmesinde daha çok siyasi amaç güdülüyordu. Padişahlar için kızlarını ya da kız kardeşlerini evlendirmek önemliydi. Bu kızlar daha çok küçükken hatta henüz beşikteyken evlendirilirlerdi. Kocaları ölünce aynı sultanlar birkaç kez daha evlendirilirlerdi. Çoğunlukla varlıklı ve etkili damatlar seçiliyordu. Hatta çoğu kez damat adayı bu evliliğe zorlanıyordu. Tüm bunların nedeni; düğün nedeniyle damattan ya da başka pek çok devlet ileri gelenlerinden gelen para ve armağanlardı. Gelen bu para ve armağanlarla padişah birçok açığını kapatabiliyordu. Örneğin; III.Mustafa, ölen kızları Hibetullah Sultan ve Mihrimah Sultan'ın gömüldükleri Laleli Camii için iki milyon kuruş harcamıştı. Yapılan bu masrafı çıkarmak için de tek kızı olan dört yaşındaki Şah Sultan'ı Sadrazam ile, Ragıp Paşa'dan dul kalan Saliha Sultan'ı da Kaptan-ı Derya Turşu Mehmet Paşa ile evlendirmişti. Sadrazam nişanlısına büyük paralar ve armağanlar verdi. Bunun içindir ki, bu evlilik düğünleri şenlik olmaktan çok, armağan ve çeyizlerin

¹²⁶ Özdemir Nutku, *IV.Mehmet'in Edirne Şenliği (1675)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987, s.23-24

¹²⁷ Metin And, 1982, s.15

sergilendiği bir geçit alayı niteliği taşımaktadır. Yine de 16. yüzyıl düğünleri görkemli şenliklere vesile olduğunu söyleyebiliriz.¹²⁸

Bu şenliklere örnek olarak da 1854 tarihinde, elli milyon frank harcanarak gerçekleştirilen Abdülmecit'in kızının düğününü; 1450 tarihinde II.Mehmet'in Edirne'de Sitt Hatun'la evlenişi için düzenlenen ve üç ay süren düğünü, 1524'te Kanuni'nin kız kardeşinin veziriazam İbrahi Paşa ile evlenmesi vesilesiyle At Meydanı'nda yapılan ve sekiz gün sekiz gece kutlanan şenliği söyleyebiliriz.¹²⁹

Saraydaki doğumların vesile olduğu şenliklere de *Veladet-i Hümayun* adı verilirdi. Bu vesileyle yapılan şenliklerin süresi ve zenginliği doğan çocuğun cinsiyeti, doğum sırası ve hatta ikiz olup olmamasına göre değişiyordu. Örneğin;1692 tarihinde II.Ahmet'in ikiz çocuğu oluyor ve bu daha önce hiçbir padişahın başına gelmeyen bu olay güzel şeylerin habercisi olarak kabul ediliyor ve sekiz gün sekiz gece şenlik düzenleniyor.¹³⁰

Fetih Şadumanlığı, İmparatorun zafer kazanmasının vesile olduğu şenliklerdir. Bir kalenin, bir şehrin ele geçirilmesi, savaşın kazanılması gibi olaylar büyük şenliklerin düzenlenmesine sebep oluyordu. Yabancı azınlıklar da birçok defa bu şenliklere katılmaya zorlanmışlardır. Bu kutlamalara örnek olarak; 1635 tarihinde Erivan'ın ele geçirilmesi üzerine yedi gün yedi gece düzenlenen şenliği, 1669 tarihinde Kandiya'nin alınışı üzerine üç gün üç gece kutlanan şenliği, 1672 tarihinde Kamiçe kalesinin ele geçirilişi için düzenlenen şenlikleri söyleyebiliriz.¹³¹ Ancak bazı padişahlar savaş sevmediklerini, barış taraftarı olduklarını belli etmek için bu

¹²⁸ Metin And, 1982, s. 15.

¹²⁹ Metin And, 1982, s.15-19

¹³⁰ Metin And, 1982, s.20

¹³¹ Metin And, 1982, s.22.

vesileyle şenlik kutlamaktan kaçınmışlardır. Metin And'ın, Grekçe *Anonim Osmanlı Tarihi* isimli bir kitaptan yaptığı alıntıda, II.Murat'ın Macar ordusunu yenmesi üzerine şenlik yapmayışının nedeni şöyle açıklanmıştır:¹³²

“Sultan Murat bu büyük muharebeyi kazandıktan sonra, muharebeden kaçan Hristiyanları takip etmekten korktu. Başşehrine dönünce, muharebeyi sevmediğini göstermek için şenlikler yapmadı ve ‘Ben muharebe etmek için acele gitmek istemem ve ağır giderim’ dedi”

Az da olsa barış nedeniyle şenlik yapıldığı da olmuştur. I.Ahmet döneminde, bir yandan Celali isyanları, bir yandan İran ile yaşanan gerginlik Padişahı, Avusturyalılar'ın barış teklifini kabul etmeye zorlamış;1606 tarihinde yapılan bu barış antlaşması da İstanbul'da, Komran'da, Budin'de şenlikler düzenlenmesine vesile olmuştur. Bu şenlikte taraflar birbirine hediyeler vermiş, ziyafetler çekilmiş, donanma düzenlenmiş, gösteriler yapılmıştır.¹³³

Padişahın sefere çıkışı için düzenlenen bir şenlik de 1596 tarihinde, Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar'a gidişi için yapılmıştır. Sefer hazırlıklarını anlatan yabancı kaynaklar, Padişah'ın ordusu içinde saray soytarıları, mukallitler, ip canbazları, usta biniciler, hokkabazlar ve akrobatlardan oluşan ve Padişah dinlendiği sırada onu eğlendirmekle görevli olan ‘özel bir topluluk’ bulunduğunu aktarır.¹³⁴

Okuma çağına gelmiş şehzadelerin bu durumlarının bir eriştirme töreni niteliğinde kutlanmasının vesile olduğu şenliklere **Bed-i Besmele** adı verilirdi. Kimi zaman çok gösterişli olurlar. Bunlara bir örnek olarak Şehzade Mehmet, Mustafa ve Bayezit'in derse başlamaları için 8 Ekim 1721 tarihinde yapılan büyük şenliği

¹³² Metin And, 1982, s. 21.

¹³³ Özdemir Nutku, 1987, s.25-26.

¹³⁴ Özdemir Nutku, 1987, s.26

verebiliriz. İncili Köşk'te düzenlenen bu şenliğe devletin birçok ileri gelenleri katılmıştır. Damat İbrahim'in saraya gösterişli bir alayla girip görevlileri selamlamasından sonra yamağa oturuldu. Alay birinci avludan ikinci avluya geçti. Önce büyük oğlan Mehmet geldi. Ardından da diğerleri. Sultan tahtına, iki yanındaki halılara da şehzadeler oturdu, dualar okundu. Şeyhülislam sırasıyla şehzadelere alfabenin ilk beş harfini gösterdi, şehzadeler de bunları yineledikten sonra çekildiler. Devlet görevlilerinin oturmalarına izin verildi, kendilerine kaftanlar sunuldu. Şehzadelere de çok süslü kuşanmış bir atla değerli bir Kur'an verildi.¹³⁵

Bu vesileyle düzenlenen bir diğer önemli şenlik, II.Mahmut'un oğlu Abdülmecit'in öğrenime başlaması için 1832 tarihinde düzenlediği şenliktir. Kadıköy tarafında İbrahim Ağa çayırlığında yapılmış ve üç gün sürmüştür. Yabancı tanıklara göre; şenliğin ilk gününün sabahı Boğaz, İstanbul'dan Kadıköy'e giden binlerce kayıkla dolmuştu. Padişah'ın sarayının önünden karşı tarafa kadar da kayıklardan bir duvar örülmüştü. Sabah saat onda Padişah ve şehzadesi, güzelliği ve süsleriyle dikkat çeken iki büyük saray kayığına bindiler. İbrahim Ağa çayırlığına çadırlar kurulmuştu ve yaklaşık yirmi dört bin asker düzeni sağlamakla görevlendirilmişti. Yabancı tanıklar katılan halkın sayısını yüz elli binin üstünde veriyorlar. Padişah'ın şehzadeyi hocalara teslim etmesiyle tören başlamıştır. Şehzade önce Padişah'ın eteğini öpmüş ardından da Padişah ile Şeyhülislam'ın arasında bulunan küçük tahta oturmuştur. Tören bitiminde halkın da katıldığı eğlenceler düzenlenerek şenlik gerçekleştirilmiştir.¹³⁶

Bunların dışında, bir de padişahların tahta çıkışları vesilesiyle düzenlenen, **cülus merasimleri** vardır. Bir padişahın tahta oturması, ya kendinden önceki

¹³⁵ Metin And, 1982, s.23.

¹³⁶ Özdemir Nutku, 1987, s.27

hükümdarın ölümü ya da istemeyerek de olsa padişahlıktan çekilmesiyle olurdu. Hükümdarın tahta oturmasına genellikle *taht-ı saltanata cülûs* etti ya da *cülûs-ı hümayûn oldu* denilirdi.¹³⁷ Kurallara uygun bir cülûs töreninde sadrazam, vezirler, şeyhülislam, beylerbeyileri, kazaskerler, defterdarlar, nişancı, yeniçeri ağası, kısaca tüm devlet erkanı hazır bulunurdu.¹³⁸ Cülûs, daha ağırbaşlı bir kutlama olması nedeniyle, şenlikten çok bir tören havasında geçmektedir. Ancak, kimi sultanlar çok genç yaşta, henüz sünnet olmamışken tahta çıktıklarından, cülûs merasiminin, kimi kez sünnet gibi başka bir vesileyle birleştirilerek, bir şenlik havasında kutlandığı da olmuştur.¹³⁹

Yabancı devlet büyüklerinin ve elçilerin Osmanlı Devleti'ne gelmeleri vesilesiyle de şenlikler düzenlenirdi. Her elçinin gelişi için bir tören yapılırdı ancak hepsi şenlik niteliğinde değildi. Venedik istisnası dışında, Hristiyan elçiler için tören yapılmazdı. Müslüman, özellikle İranlı elçiler için görkemli törenler, şenlikler düzenlenirdi. Konuğun gelişinin kutlanması, siyasi ilişkilerin niteliğine göre yapılıyordu. Elçilere yapılan şenliklerde, elçiler öncelikle padişahın huzuruna çıkarlardı. Ardından Sadrazam'dan başlayarak sırasıyla devlet ileri gelenlerinin kendi saray ve konaklarında düzenledikleri şenliklere katılırlardı. Daha önce da belirtildiği gibi özellikle İran elçileri için düzenlenen şenliklerin ayrı bir yeri vardı. Bunun sebebi, sanat ve edebiyatta İran'ın etkisinde olan Osmanlılar için İranlılar'a, onlardan hiç de geri kalmadıklarını gösterme fırsatı vermesi açısından önemli olmasıdır. Bununla birlikte güç gösterisine de girişiliyordu. Örneğin III.Murat, İran Elçisinin gelişi için düzenlenen şenliğin dördüncü gününde, kudretini göstermek amacıyla kent

¹³⁷ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara: TTK, 1945, s. 184

¹³⁸ Zeynep Tarım Ertuğ, *Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1999, s. 139

¹³⁹ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.12

dışındaki ayak takımından devşirdiği onbir bin kişiyi silahlandırmış ve şenlik alanında bıçaklı, kanlı gösteriler yapmalarını sağlamıştır.¹⁴⁰

Osmanlı Devleti'nde yaşayan yabancıların da şenlik tertib ettikleri olurdu. Bunlar, Osmanlı'da bulunan azınlıkları ve başka ülkeleri ilgilendiren vesilelerle yapılan şenliklerdir. Türklerin seyirci, oyuncu ve başka bakımlardan katılmaları açısından önemlidir.¹⁴¹

Bunlar arasında en önemlisi 1524'te, İtalyan prensliklerinin arasında yapılan barış antlaşmasını ve birleşmeyi kutlamak için, İstanbul'daki İtalyan azınlığın düzenlediği şenliktir. Önemi ise; bale tarihinde, klasik balenin tarihi olarak verilen 1581 tarihinden çok önce, İstanbul'da Venedik Elçisi'nin sarayında gerçekleştirilen bale gösterisidir. Bu şenliklere bir diğer örnek de 1729'da, Fransa Kralı XV.Louis'in çocuğu olması üzerine İstanbul'daki Fransız elçisi Marquis de Villeneuve'nin düzenlediği ve üç gün süren şenliktir. Türklerin geniş ölçüde katılmış olması bakımından önemlidir.¹⁴²

Osmanlı Devleti'nde şenlikler, her zaman yukarıda bahsettiğimiz bu vesilelere dayanarak düzenlenmiyordu. Bazen sırf padişahın hoşuna gitmesi için, onu eğlendirmek için şenliklerin düzenlendiği de oluyordu. Bazen de yukarıdaki vesilelerin birkaçının birden birleştirilerek düzenlenen şenliklere rastlıyoruz.¹⁴³

¹⁴⁰ Metin And, 1982, s.25-26.

¹⁴¹ Metin And, 1982, s.28.

¹⁴² Metin And., *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.28.

¹⁴³ Metin And, 1982, s.29.

3.4. XVI. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ'NDE ŞENLİKLER

XVI.yüzyıl, büyük ve tüm zamanların en görkemlisi olarak anılan bir şenlik olan 1582 şenliğini ihtiva ettiği için, konumuzu bu yüzyılla sınırlandırmayı uygun bulduk. Ancak, Osmanlı Devleti'nde düzenlenen, büyüklü küçüklü tüm şenlikler, hemen hemen ortak bir içeriğe ve programa sahiptir. 1582 tarihli şenliğin uygulanışını anlatmadan önce, Osmanlı Devleti'ndeki şenliklerin yapısını ve özelliklerini genel bir bakışla ele almamızda fayda olacağını düşünüyorum.

Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* adlı eserinde, Osmanlı şenliklerinin programlarında yer alan ortak öğeleri beş gruba ayırmıştır.¹⁴⁴

Birincisi; **törene ve protokole ilişkin öğeler**. Törenler çoğu kez şenliklerle birleştirilmektedir. Ancak tören, daha ağırbaşlı, daha denetimli bir uygulamadır. Sadrazam, Defterdar, Şeyhülislam gibi yüksek devlet görevlileri başta olmak üzere, tüm devlet görevlilerinin geçit alayları esnasındaki sırası, oturma düzeni, giysileri, yine aynı şekilde yabancı konukların sırası, konumları çok önem verilen konulardır. Bu protokolün ne denli önemli olduğunu, 1582 şenliği esnasında Fransız elçisinin yerini beğenmeyerek ayrılması örneğinde görebiliyoruz.¹⁴⁵

İkincisi; **yemek ve şölenler**. En önemli öğelerden birisidir. Burada karşımıza çıkan sunumlardan biri, protokole verilen yemeklerdir. Bu devlet protokolündekilere ve yabancı konuklara yemek; çadırlarında ya da köşklerde veriliyordu. Halka sunulan yemekte ise **çanak yağması** tabiri çıkıyor karşımıza. Eski bir Türk geleneği olan çanak yağması, halka ve yeniçerilere verilen yemek ziyafetidir. Meydana dizilen çok

¹⁴⁴Metin And, 1982, s.42

¹⁴⁵ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.43

sayıda tabak, çanak ve kaseler, içindeki yemeklerle beraber yağma edilmektedir. Çanak yağmasını şöyle tasvir ediyor Metin And:¹⁴⁶

“...Kalabalıklara yemek mutfaktan At Meydanı’nın ortasına getiriliyor, tulumcular aç halkı düzene sokuyor, borular ve davullar yemeğe başlanacağını bildiriyor, kalabalık da aç kurtlar gibi yemeğe saldırıyordu. Bu kargaşalıkta yemekler ortalığa saçılıyordu. Bu tür yemek dağıtımında başlıca yiyecekler ekmek, pirinç pilavı, koyun etiydi. Bu halkın yemeğe saldırması, Padişah ve öteki konuklar için bir çeşit gösterimdi...”

Üçüncüsü; **armağanlar**. Özellikle ekonomik açıdan önemli bir öğedir. Bazen, şenliğin düzenlenmesinin ana nedeni bile olmuştur. Yabancı konuklardan, varlıklı ve yüksek mevkii sahibi kişilerden gelen armağanlarla hazinenin açıkları kapatılabiliyordu. Evlilik vesilesiyle düzenlenen şenliklerde, geline gelen çeyizler ile esnaf alayı geçit yaparken, her esnaf loncasının Padişah’ın önüne sunduğu armağanlar da bunlar arasında önemli bir yere sahiptir.¹⁴⁷

Dördüncüsü; **büyük oyuncaklar**. Büyük oyuncaklar sözüyle kastedilen; salıncak, dönme dolap, atlı karınca gibi hem binenleri hem de izleyenleri eğlendiren araçlardır. Osmanlı eğlence hayatının vazgeçilmez bir ögesi olan bu oyuncaklar, şenlikler esnasında da en çok rağbet gören etkinlikler arasındadır.¹⁴⁸

Beşincisi; **spor karşılaşmaları**. Bir gösterim niteliğinde yapılan bu sporların en rağbet görenleri; cirit, güreş, okçuluk ve binicilik idi. Bunların bazıları sirk gösterilerinin bir parçası olmakla birlikte çoğu kez tek başına da bir gösteri

¹⁴⁶ Metin And, 1982, s.43-44

¹⁴⁷ Metin And, 1982, s.45

¹⁴⁸ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.46

niteliğindeydi. Özellikle atla yapılan gösteriler, genellikle şenliğin sonunda, programın en önemli bölümünü oluşturuyordu.¹⁴⁹

Elbetteki Osmanlı şenliklerinde karşılaştığımız tüm öğeler bunlar değildir. Yazar, eserinde şenliklerdeki sanatsal içerikli öğelere ağırlık verdiği için, bunlar dışında kalan grubu bu şekilde sınıflandırmayı uygun bulmuştur.

Öncelikle şenliklerin düzenlendiği yere, yani mekan konusuna göz atalım. Osmanlı Devleti'nde şenlikler; saray ve konakların içinde, sokaklarda, su üstünde ve bahçelerde düzenlenirdi. İstanbul'daki pek çok görkemli şenliğin düzenlendiği yer, Bizanslılar'dan kalma *At Meydanı* idi.¹⁵⁰ Bu meydan ve *İbrahim Paşa Sarayı*, şenlikler için en uygun mekandı. Bunların yanı sıra, Marmara Denizi'ni gören bazı kasırlar ile *Yalı Köşk* ve *İncili Köşk* de bu mekanlar arasında yer alıyordu. İncili Köşk, özellikle *bed-i besmele* törenleri için kullanılan bir yerdi. Bir diğer mekan da *Tersane Sarayı* idi. Pasorofça Antlaşması'ndan sonra Venedikliler'in, Padişah'a hediye ettikleri aynaların koyulduğu yer olduğu için, sonradan *Aynalı Kavak Sarayı* adını alan bu saray, Haliç'te bulunuyordu ve özellikle gece gösterilerinde kullanılıyordu.¹⁵¹

Rönesans dönemi Avrupa şenliklerinde de görüldüğü gibi, Osmanlı şenlikleri esnasında da tahtadan çadır bezi, değerli kumaşlar, kandiller vb. türlü malzemeler kullanılarak, şenliğe özgü mekanlar yaratılıyordu. Bunlar arasında en ilgi çekicileri *çadırlardı*. 16. yüzyılda, At Meydanı'nda düzenlenen şenliklerde, çadırların da önemli bir yeri vardır. Çadırlar, kullanım alanlarına göre çeşitlere ayrılıyordu: iki kemerli kapısı olan çadıra “çerge”, askeri çadıra “oba”, törensel çadıra “otağ”, ve

¹⁴⁹ Metin And, 1982, s.46

¹⁵⁰ Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s.17

¹⁵¹ Metin And, 1982, s.73-75

padişah çadırına da “otağ-ı hümayun” adı veriliyordu. Sarayda geçerli olan kısıtlama ve kuralların bulunmadığı, büyük toplulukların ağırlanıp ziyafetlerin verildiği bu çadırlar, Osmanlı şenliklerinin önemli bir ögesi niteliğindedir. Osmanlı Devleti’nin büyüklüğünü, üstünlüğünü sağlayan seferlerin bir simgesi olmasının yanı sıra, bir mevkii ve konum göstergesi olması bakımından da ayrı bir önem taşıyordu. İşte tüm bu nedenlerden dolayı özellikle şenlikler esnasında çadırların süslenmesine ayrı bir özen gösterilmektedir.¹⁵²

Osmanlı Devleti’nde şenlikler sadece kara da değil, su üzerinde ve su kenarında da düzenleniyordu. Su üstünde yapılan gösteriler daha etkileyici oluyor, fişekler atıldığı esnada suya yansıyan görüntüleri görsel bir zenginlik katıyordu şenliğe. Bu gösteriler esnasında oluşabilecek herhangi bir yangın tahlikesine karşı da tedbir alınmış oluyordu. 1457’de Fatih Sultan Mehmet’in Edirne’de düzenlediği şenlik için, Meriç nehri üzerinde bir adacık seçilmişti. Su üzerinde gemilerle birlikte büyük sallara da bir seyir yeri oluyordu. Bazen, makaralarla hareket ettirilen dev kuklalar da bu sandallara bindirilerek gezdiriliyordu.¹⁵³

Osmanlı şenliklerinde **dekorların** da önemli bir yeri vardır. Tekerlekler üzerinde, içinde insanların da bulunduğu bu dekorlar, mimari yapıların küçültülmüş boyutlarda birer örneğidir. Özellikle 1582 şenliği esnasında bu dekorlara sıkça rastlayabiliyoruz. Süleymaniye Camii minyatürü ile hamamcı esnafının sergilediği bir hamam dekoru, bunlar arasında en çok dikkat çekenleridir. Ayrıca, savaş gösterileri sırasında da kale dekorlarına rastlıyoruz. Bunların çoğunluğu, gerçekte varolan kalelere benzetilerek yapılmıştır. Kimi önceden hazırlanıp şenlik alanına

¹⁵² Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, İstanbul: 2002, s.191-192 ve M. And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s.18

¹⁵³ Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s.20-21

taşınıyor, kimisi ise şenlik esnasında seyircilerin gözü önünde kuruluyordu. Bu dekorlar özel olarak seçilmiş kişiler tarafından yapılıyordu.¹⁵⁴

Osmanlı şenliklerinin en çarpıcı özelliklerinden birisi de **nahıllardır**. Arapça’da hurma ağacı anlamına gelen “nahl” kelimesinden türemiştir. Ağaç biçiminde, üzeri balmumundan insan, hayvan ve çiçek figürleriyle bezenmiş, altın, gümüş gibi değerli taşlarla, yıldızlı kağıtlarla süslenmiş yapılardır. Bereket sembolü olan bu nehılların bazıları o kadar büyük oluyordu ki insan gücüyle taşınması imkansızlaşıyordu.¹⁵⁵ Nahıllar büyük, orta ve küçük olmak üzere üçe ayrılıyordu. Şehzade sünnetleri ile Sultan evlenmelerinde bu büyük nahıllardan birkaç tane, küçüklerinden ise yirmi-otuz tane bulunurdu.¹⁵⁶ Nahıllarla birlikte şenliklerin vazgeçilmez bir diğer unsuru da **şekerden tasvirler**dir. Surnamelerde “şeker alâtı”, “şeker işleri” olarak adlandırılan bu tasvirler, büyük masraflarla şenlik öncesinde hazırlanmaya başlanırdı. Hayvan ve çeşitli varlıkların tasvirlerinin yanı sıra, mimari yapıların ve bahçelerin tasvirleri yapılıyordu. Özellikle bu mimari yapılar ve bahçe tasvirleri arasında, insanları hayrete düşürecek derecede ilgi çekici olanları bulunuyordu.¹⁵⁷ Daha önce bahsettiğimiz yağma geleneği, yalnız yemeklerde olmuyordu. Nahıllarda ve bu şekerden tasvirlerde de yağma geleneği uygulanıyor, halkın bunları parçalamasına müsade ediliyordu.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.84-85

¹⁵⁵ Metin And, “Osmanlı Düğünlerinde Nahıllar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, 1969, C-2, S-12,

¹⁵⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Nahil ve Nakıl Alayları”, *Belleten*, C:XL, S:157, Ankara: TTK Yayınları, 1976, s.57.

¹⁵⁷ Mehmet Arslan, “Osmanlı Saray Şenliklerinde Şekerden Tasvirler”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Kasım 1992, Sayı:71

¹⁵⁸ Günay Kut, “Şehzade Cihangir ve Bayezid’in Sünnet Düğünlerindeki Yemekler Üzerine”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C-V, Ankara, 1987, s.232

Metin And, Osmanlı şenliklerinde, tıpkı Rönesans şenliklerinde olduğu gibi üç önemli seyirlik öge olduğunu belirtiyor. Bunlardan birincisi; *gece kandilleri* ve *fişeklerle* yapılan gösterilerdir (**donanma**). Bu ateş oyunları, şenlik gecelerinin eğlencelerinde önemli bir yer tutardı. O dönemlerde fişek gösterileri bugünkü kadar gelişmiş olmadığından bu gösteriler, şenlikler esnasında dekorların yakılmasıyla birleştirilerek sergileniyordu. Dekorların ateşe verilip büyük patlamalarla yanıp tutuşması, insanlar tarafından büyük bir zevkle izleniyordu.¹⁵⁹ Fişeklerin garip biçimler alarak yerde patlayanları da vardı. Şenlikler esnasında, bunların halkın arasına atılmasıyla meydana gelen telaş ve karmaşa, büyük bir eğlence yaratırdı. Bazen dikili sırkalar üzerine yerleştirilen halkalara renk renk fişekler asılır ve ateşe verilir, bazen de köpek, eşek gibi hayvanların kuyruğuna bağlanarak ateşe verilirdi.¹⁶⁰

Şenlik gecelerinde düğün yeri, saray, vezir ve zengin kimselerin konaklarının kandillerle aydınlatılması da büyük önem taşırdı. Süslemede kullanılan bu kandillerin sayısı ne kadar çok olursa, o kandilleri yaptıran kişinin itibarı da o kadar artardı. Şenlik esnasında tüm esnafın da dükkanlarını kandillerle süslemeleri ve aydınlatmaları istenirdi.¹⁶¹

Basit gibi görünen tüm bu aydınlatma, ışık ve ateş oyunlarının, gündüz eğlencelerinden farklı bir özelliği ve işlevi vardı. Gündüz eğlencelerini, yalnız şenliğin düzenlendiği alanda bulunanlar izleyebiliyordu. Geceleri faaliyete geçen bu fişek gösterileri, kandiller, ateş oyunları ise, çok uzaktan bile heyecanla

¹⁵⁹ Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s.148

¹⁶⁰ R. A. Sevengil, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İstanbul:1990, s.51

¹⁶¹ R. A. Sevengil, 1990, s.50

izlenebiliyordu. İşte bu noktada, padişahın gücünün sergilenip, izleyenlerin hayran bırakılması amacının güdüldüğünü belirtebiliriz.¹⁶²

Osmanlı şenliklerinde, önemli seyirlik öğelerden ikincisi, karada kalelerle, denizde gemilerle yapılan **yalancı savaş** oyunlarıdır. Gelibolulu Mustafa Ali, *Cami'u'l-Buhur Der Mecalis-i Sur* adlı eserinde, bu savaş oyununu “kale cengi oyunu” olarak tanımlıyor. Bu oyunlarda, Müslüman Türkler ile Hristiyanlar arasında yaşanmış savaşlar canlandırılıyordu:¹⁶³

“...İki taraftan da savaş hazırlıkları yapılır; pusular kurulur. Savaş çıkması an meselesidir. İki tarafın askerlerinin elbiseleri farklı görünüştedir. Hazır bekleyen iki taraf askerleri bir söylenti ile savaşa tutuşurlar. Oklar atılır, tüfenkler patlatılır, ortalık gerçek bir savaş alanını andırır...”

Galibi önceden belli olan bu savaş oyunlarının bir benzeri de Avrupa şenliklerinde düzenlenirdi. Avrupa’daki oyunlarda galip Hristiyanlar, Osmanlı Devleti’ndeki oyunlarda ise galip Türklerdir. Bu savaş oyunlarına 16.yüzyıl da dahil olmak üzere, Osmanlı Devleti’ndeki hemen her şenlikte rastlayabiliyoruz.¹⁶⁴

Üçüncü önemli öğe ise, **geçit alayları** idi. Düğün alayı, beşik alayı, sürre alayı gibi alaylar vardır ancak bunlar arasında en önemlisi ileriki bölümlerde de sıkça değineceğimiz esnaf alaylarıdır. Şenlikler esnasında asıl ilgiyi çeken de bu esnaf alaylarıdır. Esnaf alaylarında, çeşitli meslek gruplarından esnaflar, uğraş alanları ile ilgili işleri, bir gösteri biçiminde sergileyerek ilerliyorlardı. Mesleklerini bir hüner

¹⁶² N. Sakaoğlu-N. Akbayan, *Binbir Gün Binbir Gece: Osmanlı’dan Günümüze İstanbul’da Eğlence Yaşamı*, İstanbul: 1999, s.59

¹⁶³ Gelibolulu Mustafa Ali, *Cami'u'l-Buhur Der Mecalis-i Sur*, (ed. Ali Öztekin), Ankara: TTK, 1996, s. 50

¹⁶⁴ Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s.157

gibi sunuyorlardı. Örneğin 1582 şenliğinde bir Rum ayakkabıcı, bir gün içinde tam 110 çift ayakkabı dikmişti.¹⁶⁵

Aslında bütün bu geçit alaylarının ana amacı; padişahın ululuğunu, gücünün sonsuzluğunu vurgulamak ve unutturmamaktı. Üstelik bu, sadece Osmanlı uyruklarına yönelik bir vurgulama değil; İstanbul'a gelen yabancılara da yönelik bir vurgulamaydı.¹⁶⁶

Son olarak, düzenin nasıl sağlandığı konusuna değinmek istiyorum. Osmanlılar, böylesine ciddi bir konuyu bile şenlik eğlencelerinin önemli bir parçası haline getirmeyi başarmıştı. Osmanlı şenliklerinde düzenin sağlanması, **tulumcular** adı verilen görevlilere aitti. Bir nevi asayiş memuru olan tulumcular, gösterileriyle de şenliklerin vazgeçilmez bir unsuruydular. Kendilerine has bir giyim tarzları olan tulumcuların, iki önemli görevlerinden biri, seyircilerin oyun sahasına girmelerini önleyerek düzeni sağlamaktı. Diğeri ise, şaklabanlıklar, maskaralıklar yaparak halkı eğlendirmek idi. Garip ve çirkin görünümlü insanlar arasından özel olarak seçilmiş, deriden don ve külahlar giyen bu görevliler, ellerinde suyla ya da havayla doldurulmuş, dış yüzeyi yağ, zift, katran gibi maddelerle kirletilmiş tulumlar taşıyorlardı. Bu tulumları taşkınlık yapan, oyun alanına giren seyircilere müdahale etmek için kullanıyorlardı. İşte bu müdahale esnasını, seyircileri eğlendirmek ve güldürmek amacıyla olabildiğince komik hale getiriyorlardı. Ayrıca, şenlik alanının temizliğinden de tulumcular sorumluydu. Buna rağmen gece yarısına kadar çadır

¹⁶⁵ Metin And, 1959, s.167-172

¹⁶⁶ N. Sakaoğlu-N. Akbayar, *Binbir Gün Binbir Gece*, s. 60

çadır dolaşıp, insanları eğlendirmeye çalışmaktan geri kalmıyorlardı ¹⁶⁷ 1582 şenliğinde bu tulumcuların sayısı 500 olarak verilmektedir.¹⁶⁸

3.5. OSMANLI DEVLETİ'NDE 1582 ŞENLİĞİ ÖNCESİ

YAPILAN ŞENLİKLER

XVI. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu en parlak dönemini yaşamaktadır. En geniş topraklara bu dönemde sahip olmuştur. Buna paralel olarak da en gösterişli şenlikler bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu yüzyılda kutlanan şenliklerden birisi olan 1582 şenliği, dönemin eğlence anlayışını en belirgin şekilde ortaya koyan ve sonrakiler için örnek teşkil eden bir şenlik niteliğindedir. Ancak buna gelinceye kadar Osmanlı'da pek çok şenlik düzenlenmiştir. XVI.yüzyılda Osmanlı'da şenlik kavramının belirli ölçüleriyle oturmuş olmasında katkıları azımsanamayacak olan bu şenliklere kısaca göz atalım.

Osmanlı devrinde erken dönem şenliklerinin ilk mekanı Bursa idi. 1422 tarihine kadar şenlikler burada düzenleniyordu. Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları* adlı eserinde *Hammer*'den alıntı yaparak tarih vermemiş ve Osman Gazi'nin düğününün yapıldığını söylerken, yeni bir belgenin bulunmadığını belirtmiştir.¹⁶⁹ Fakat, Gülsüm Ezgi Korkmaz, *Surnamelerde 1582 Şenliği* adlı yüksek lisans tezinde, Esin Atıl'ın kitabını kaynak göstererek bu düğün hakkında, gelinin Karaman Emiri'nin kızı olduğu ve 1285 tarihinde yapıldığı bilgisini

¹⁶⁷ Mehmet Arslan, "Osmanlı Saray Düğünlerinde Tulumacılar", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1992, Sayı:63, s.41-42,49

¹⁶⁸ Metin And, 1959, s.26

¹⁶⁹ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.12.

veriyor.¹⁷⁰ Özdemir Nutku ise bilinen ilk şenlik olarak Orhan Gazi'nin 1298 yılında Yarhisar Beyi'nin kızı ile evlenmesi vesilesiyle düzenlenen şenliği gösteriyor. Bunu, yine Orhan Gazi'nin 1346 tarihinde, Bizans prensesi Teodora ile evlenmesi için düzenlenen şenlik izliyor.¹⁷¹

1365 tarihinde, I.Murat'ın şehzadesi Bayezit için Bursa'da düzenlediği sünnet şenliği, Osmanlı tarihinde kayda geçen ilk sünnet şenliğidir. Bu şenlik esnasında canbazlar, meddahlar, mukallitler tarafından gösteriler düzenlenmiş ancak gece yapılan donanma söz konusu edilmemiştir.¹⁷²

1381 tarihinde I.Bayezit'in Germiyanoglu'nun kızı Devlet Hatun ile evlenmesi vesilesiyle bir şenlik düzenlenmiştir. Ardından, 1387 tarihinde I.Murat ve iki oğlu Bayezit ile Yakub'un üç Bizans prensesi ile evlenmesi ve aynı zamanda Bayezit'in üçüncü oğlunun Bursa'daki sünneti vesilesiyle bir şenlik düzenlenmiştir. Bunu, 1390 tarihinde I.Bayezit döneminde, Bizans İmparatoru II.Palailogos'un ziyareti için düzenlenen şenlik izlemiştir.¹⁷³

II.Murat döneminde, Düzmece Mustafa'nın yakalanıp öldürülmesini kutlamak amacıyla 1422 tarihinde Edirne'de şenlik düzenlenmiştir. Böylece, o güne kadar Bursa'da düzenlenen şenliklerin yeni mekanı Edirne olmuştur. Şenlik esnasında ziyafetler verilmiş, gösteriler yapılmıştı. II.Murat, kendisine yedi savaş gemisi vererek yardım eden Cenevizlileri de bu şenliğe katılmaları için davet etmişti. 1436 tarihinde Padişah'ın evlenmesi, 1439 tarihinde de şehzadeleri Mehmet ve Alaaddin Ali'nin sünnet düğünleri vesilesiyle şenlik düzenlenir. Doğu'dan ve

¹⁷⁰ Gülsüm Ezgi Korkmaz, *Surnamelerde 1582 Şenliği*, Bilkent Ün. (Master Tezi), Ank.,2004, s.11

¹⁷¹ Özdemir Nutku, *IV.Mehmet'in Edirne Şenliği*, 1987, s.153

¹⁷² Özdemir Nutku, 1987, s.24

¹⁷³ Özdemir Nutku, 1987, s.153

Batı'dan pek çok önemli kişinin davet edildiği bu şenliğe, bilim adamları ve ozanlar da katılır. Aynı şenlik esnasında II.Murat, kızını, İsfendiyaroglu İbrahim Bey'in akrabalarından birinin oğlu ile nişanladı. Yine II.Murat, 1444 yılında Bayram vesilesiyle gösteriler düzenletir. Üç gün üç gece süren bu şenlik esnasında binicilik, okçuluk gibi spor gösterileri yapılır.¹⁷⁴

II.Murat dönemindeki en büyük şenlik, şehzadesi II.Mehmet (Fatih) ile Sitti Hatun'un evlilikleri vesilesiyle 1450 yılında düzenlenen şenliktir. II.Mehmet'in sonuçsuz kalan Akçahisar kuşatmasının başarısızlığını unutturmak amacıyla düzenlenen¹⁷⁵ ve üç ay süren bu *sur-i cihaz*, Osmanlı Tarihinde kayda geçen en uzun süreli şenliktir. Ziyafetlerin verilip gösterilerin yapıldığı bu şenlik esnasında, bunların yanı sıra edebi toplantılar yapıp şiirler de okunmuştur.¹⁷⁶

Edirne'de düzenlenen ilk büyük şenlik; Fatih Sultan Mehmet'in şehzadeleri Bayezit ve Mustafa'nın sünnetleri vesilesiyle, 1457 tarihinde düzenlenen şenliktir. Dönemin siyasi olaylarına bakacak olursak şenliğin, Fatih Sultan Mehmet'in olumlu bir netice alınamayan Belgrad seferinden kısa bir süre sonrasına denk gelmesi ilgi çekicidir.¹⁷⁷ Şehzade Bayezit'i Amasya'dan, Mustafa'yı Manisa'dan getirten Padişah, dönemin bilim adamlarını, beylerini, Edirne ve çevresindeki halkı bu düğüne davet etmiştir. Şenliğin en önemli özelliği; zengin tiyatro ve donanma gösterilerine, ilk kez bu şenlik esnasında yer verilmesidir. Meddahlar, mukallitler, usta oyuncular, canbazlar, maymun oynatıcıları bu şenlik esnasında tüm hünelerini sergilerler. Aynı zamanda silah ve ok atma, binicilik, at yarışları, kılıç dövüşleri gibi

¹⁷⁴ Özdemir Nutku, 1987, s.31

¹⁷⁵ Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s.16

¹⁷⁶ Özdemir Nutku, 1987, s.32

¹⁷⁷ Metin And, 1959, s.16

gösteriler de yapılmıştır. Gece yapılan donanmalar, fişekler, kandiller şenliğin en göze çarpan özelliklerindendir. Düzeni, ziyafetleri, gösterileriyle, akabinde yer alacak olan şenliklerin düzenini oluşturması bakımından, 1457 şenliği oldukça önemli bir yere sahiptir. Şenlik esnasında birinci gün; bilim adamları arasında tartışma yapılması, ikinci gün; Padişah'ın şeyhleri kabulü, üçüncü gün; savaş oyunları ve sportif gösteriler düzenlenmesi, dördüncü gün; halka ihsanlar, ziyafetler ve şeker dağıtılması, bize sonraki şenliklerde görülen düzeni anımsatır.¹⁷⁸

Bu şenlikten sonra, Fatih döneminde Edirne'de iki şenlik daha düzenlenir. Bunlardan birisi, Cem Sultan ile şehzade Abdullah'ın sünnetleri vesilesiyle, 1472 tarihinde düzenlenen şenliktir. Diğeri ise, şehzadeler Şehinşah, Ahmet, Korkut, Mahmut, Alem, Selim ve Oğuz Han'ın sünnetleri vesilesiyle, 1480 tarihinde düzenlenen şenliktir. 1480 tarihindeki bu şenlikten sonra, 1675 tarihine kadar Edirne'de şenlik düzenlenmez; artık şenliklere ev sahipliği yapan şehir İstanbul'dur.¹⁷⁹

İstanbul'da düzenlenen ilk şenlikler, II.Bayezit dönemine denk gelir. 1490 ve 1491 yıllarında düzenlenen bu şenlikler, sünnet ve evlilik vesileleriyle yapılmışlardır.¹⁸⁰ Hoca Saadettin Efendi bu şenliği şöyle anlatmıştır.¹⁸¹

“Bu uğurlu yılbaşında keremli babası zamanında sünnet edilmeyen şehzadelerin sünnet düğünleri tedariki görülüp, İstanbul'da düğün dernek kuruldu. Epeyce zamandan beri böyle şöhretli bir düğün görülmüş değildi. Şehzade Sultan Ahmet'in oğlu ile vezir oğullarından biri ol cemiyette bile

¹⁷⁸ Özdemir Nutku, 1987, s.32-34

¹⁷⁹ Özdemir Nutku, 1987, s.34

¹⁸⁰ Özdemir Nutku, 1987, s.31

¹⁸¹ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.13

sünnet edilmiş, kız çocuklarından biri Uzun Hasan'ın torunu Uğurluoğlu Ahmet Mirza'ya, biri Davut Paşa oğluna, biri de İskenderiye Beyi Nasuh Bey'e nikahlanmıştı. Bunların düğünleri de töre gereğince, bir nice gün sürüp gitti. Sancakta olan şehzadeler cennet mekan dedeleri zamanında Cem Sultan'la birlikte sünnet edilmişlerdi. O tarihlerde Sultan Ahmet Amasya'da, Sultan Şehinşah Mentеше'de, Sultan Korkut Saruhan'da ve Yedi İklime Sultan Selim Trabzon'da görevli bulunuyorlardı.”

Bu şenlikleri, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1515 tarihinde, şehzade Mustafa'nın sünneti vesilesiyle düzünlediği şenlik izlemiştir.¹⁸² 1524'te yine Kanuni Sultan Süleyman'ın kız kardeşinin Sadrazam İbrahim Paşa ile evlenmesi vesilesiyle, At Meydanı'nda sekiz gün sekiz gece süren bir şenlik düzenlenmiştir. Düğün hakkındaki bilgileri, Metin And'ın İtalyan bir kaynaktan aktarması sonucu elde ediyoruz. Düğün, Aya Sofya'nın yanındaki meydanda yapılmıştır. Meydanın çevresine önemli kişiler için büyük ve güzel çadırlar kurulmuştur. Halk dahil pek çok kesimden insan için yemek şölenleri verilmiştir. Paşalar ile onbaşıların katıldığı dokuzuncu şölenin sonunda oyunlara geçiliyor: Pehlivanlar güreşiyor, eskrim, yağlı direğe tırmanma ve güç gösterileri sergileniyor, soytarılar, ip üstünde yürüyenler, atlama ve takla gösterileri yapanlar hünerlerini sunuyor. Sabaha kadar her renk ve çeşitte fişekler atılmış;. ertesi sabah ise İbrahim Paşa, aldığı armağanları At Meydanı'nda sergilemiştir. Tekrar düzenlenen çeşitli gösterilerin ardından gelinin ve çeyizinin gidişi gerçekleşmiştir. Geline armağanlar verilmi, düğün bir hafta daha devam etmiştir.¹⁸³

¹⁸² Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.15

¹⁸³ Metin And, “Eski Osmanlı Şenlikleri Üzerine Üç İtalyan Kaynağı”, *Forum*, Aralık-1961, C-XIV, No: 184, s. 14

Kanuni Sultan Süleyman, Viyana'daki başarısızlığın ardından, 27 Haziran 1530 tarihinde, dört şehzadesinin sünnetleri vesilesiyle bir şenlik düzenlemiştir. Ülke içinde ve dışında bu yenilgiyi unutturmak, ordunun güvenini yeniden sağlamak amacıyla düzenlenen bu şenlik üç hafta sürmüştür.¹⁸⁴ Daha sonra, Şehzade Bayezit ve Cihangir'in sünnetleri ve Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan ile Rüstem Paşa'nın düğünü vesilesiyle de on beş gün süren bir şenlik düzenlenmiştir. Şenliğin düzenlendiği 1539 yılında İstanbul'da Tersane civarında büyük bir yangın çıkmış, bu yangını takiben veba salgını baş göstermiş ve sadrazam Ayas Paşa da 13 Tammuz'da bu salgın hastalık yüzünden yaşamını kaybetmiştir. Tüm bu yaşanan olayların İstanbul'da büyük tedirginlik yarattığını farkederek Kanuni, avlanmak için gittiği Bursa'dan dönerek sünnet ve evlilik vesilesiyle şenlik düzenlenmesine karar verir. Devlet ileri gelenleri ile dost ülke hükümdarlarının davet edildiği şenlik için Anadolu ve Karaman Beylerbeyleri de İstanbul'a çağırılmıştır. At Meydanı süslenmiş, çadırlar, gölgelikler, çardaklar, tribünler kurulmuş, padişah için de bir köşk hazırlanmıştır. 27 Kasım Perşembe günü başlayan düğüne Fransa, Venedik, Macaristan krallığının elçileri de katılmıştır. On beş gün sürecek olan şenliğin ilk günü, hayvan gösterileri, seyirlik oyunlar sergilenmiş; davetlilere, yeniçerilere ve hassa askerlerine ziyefet verilmiştir.¹⁸⁵ 1539 şenliği esnasında verilen yemek ziyafetleri hakkında ayrıntılı bilgiyi, Günay Kut'un "Şehzade Cihangir ve Bâyezid'in Sünnet Düğünlerindeki Yemekler Üzerine" adlı bildirisinden ediniyoruz. Bu bildiride Günay Kut, Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde kayıtlı olan, düğüne ilişkin bir defter suretini tanıtmaktadır. Bu defterde yemekler için kullanılan malzemeler ve miktarları,

¹⁸⁴ Metin And, 1982, s.3

¹⁸⁵ Ali Haydar Bayat, "Kanunî'nin Tertip Ettiği Şenliklerden 1539 Sûr-i Hümayûnu", *IV. Uluslararası Kültür Tarihi Kongresi*, 4-7 Kasım, Ankara: 1997

ziyafetler için hazırlanan yemek çeşitleri ve sofralar hakkında ayrıntılı bilgi bulunmaktadır. Ayrıca defterden, ziyafetlerin her gün değil; yemeklerin dağıtıldığı kap ve sahanların temizlenmesi için gûnaşırı yapıldığı da aktarılıyor.¹⁸⁶

Peçevi İbrahim Efendi, diğer kaynaklarda on beş gün sürdüğü kaydedilen şenliğin, on üç gün sürdüğünü belirtmiştir. Peçevi, yaklaşık kırk gün süren diğer sünnet düğünlerine nazaran, bu düğünün kısa tutulmasının, sadrazamın çabalarıyla gerçekleştiğini belirtir ve şöyle devam eder:¹⁸⁷

“Gerçi bu kısaltmayı Lütfi Paşa’nın gevşekliğine yorarlar, ama babasına baş kaldıran şehzadeye bu kadarının uygun görülmesinin her halde Tanrı tarafından geldiğine şüphe yoktur.”

1573 tarihinde, Kaptan-ı Derya Piyale Paşa’nın kızı ile Padişah’ın Doğancıbaşı’sının evlilikleri vesilesiyle yapılan şenliğe katılan bazı yabancı tanıklar, şenlik esnasında yapılan gösterilerin güzelliğinden bahsederler. Yine Kanuni döneminde, Rumeli Beylerbeyi’nin III.Murat’ın kız kardeşiyle evlenmesi vesilesiyle, 1575 tarihinde düzenlenen şenlik esnasında, kale tasvirleri ve şekerden yapılmış, çevresi surlarla çevrili, içinde evler olan büyük bir maket dikkati çekmektedir.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Günay Kut, “Şehzade Cihangir ve Bâyezid’in Sünnet Düğünlerindeki Yemekler Üzerine”, *III.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, C-V, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987, s.227-238

¹⁸⁷ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, C-I (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara: Kültür Bakanlığı, 1981, s.159

¹⁸⁸ Özdemir Nutku, *IV.Mehmet’in Edirne Şenliği*, 1987, s.25 ve 73

3.6. OSMANLI DEVLETİ'NDE 1582 ŞENLİĞİ

XVI. yüzyılın en görkemli kutlaması hiç şüphesiz III.Murat'ın oğlu III.Mehmet için düzenlediği sünnet düğünüdür. III.Murat, bu düğün için, gelmiş geçmiş en gösterişli, en tantanalı kutlamanın hazırlanmasını istiyordu. Herşeyin mükemmel olabilmesi için hazırlıklara bir yıl öncesinden başlanmıştı.¹⁸⁹ Bütün İstanbul tarafından izlenen, yabancı hükümdarların temsilcilerinin gönderildiği, esnafın, dini grupların, hüner sahibi sivil ve asker her kesimden insanın katıldığı 52 günlük bu düğün, gerçek bir şölen olarak anılmakla kalmıyor; Padişah'ın emriyle resimlenerek "Surname-i Hümayun" adını taşıyan bir kitap haline getiriliyor.¹⁹⁰

Padişah'ın bir sünnet düğünü vesilesiyle düzenlenecek olan şenliğin üstüne bu kadar düşmesinin tek nedeni sünnet mevzusu değildi elbet. Bunun dışında başka gerekçelere de dayandığını yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. 1579 tarihinde Veziriazam Sokullu'nun öldürülmesi, ardından 1580 yılında iki şehzadesinin ölmesi, başlıca gerekçelerdi. Bunların yanı sıra, yabancı devletlerle barışı tazelemek, Fransa, Roma, Venedik başta olmak üzere Avrupa'yı etkilemek, İmparatorluk'taki beyliklerin bağlılıklarını göstermelerini ve değerli armağanlar getirmelerini sağlamak gibi diğer gerekçeler de vardı.¹⁹¹

Bir yıl öncesinden hazırlıklarına başlanılan şenlik için, öncelikle devetiyeler çıkarıldı. Mekke-i Mükerrreme Seyyidlerinden Şerif Emir Hasan Tatar Han başta olmak üzere, Diyar-ı Arap ve Acem, Hind, Özbek, Dağıstan, Gürcistan, Azerbeycan, İspaniye, Moskov hakim ve diğer krallara yazıldı ve haberler gönderildi. Avusturya İmparatoru'na, Fransa Kralı'na, Polonya Kralı'na, Venedik ve Raguza

¹⁸⁹ Hilmi Uran, *Üçüncü Sultan Mehmet'in Sünnet Düğünü*, İstanbul, 1942, s.7

¹⁹⁰ Nurhan Atasoy, *1582: Surname-i Hümayun - Düğün Kitabı*, İstanbul: Koçbank, 1997, s.8.

¹⁹¹ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.39

Cumhuriyetlerine, Buğdan ve Eflak voyvodalarına elçiler gönderildi ve resmen davet edildi.¹⁹² Çoğunluk, bu davete değerli armağanlarla karşılık vermişti. Fakat, armağan almaktan kaçınan II.Elizabeth, bir temsilci göndermemiş, Fransız elçisi de kendisi ve heyeti için hazırlanan yeri beğenmeyerek, ilk günden şenlik alanını terk etmiştir.¹⁹³

Gelibolulu Mustafa Ali, *Cami'u'l-Buhur Der Mecalis-i Sur* adlı eserinde, padişahın davetine karşılık yollanan armağanların, uzun bir listesini vermiştir. Listenin bir bölümünü aktaracak olursak:¹⁹⁴

- Mekke Şerifinden; altın işlemeli Kabe örtüsü, Zemzem suyu, 200 adet öd ağacı, özel hazırlanmış 100 adet sarık.
- Acem Şahından; atlaslar, ipek kumaşlar ve halılar.
- Venedik ve Dubrovnik Beyleri; altın ipliklerle işlenmiş kumaş, kadehler, kupalar, testiler, gümüş ibrik ve siniler, yünlü, ipekli, kadife kumaşlar.
- Boğdan Voyvodası; şadırvan, sürahiler, şekerlikler, şamdanlar, gümüşten ibrik, maşrapa ve kupalar, altı adet şahin.
- Eflak Voyvodası; gümüşten maşrapa, tepsi ve kupalar, çeşitli renkli kumaşlar.
- İstanbul Patriki; sürahiler, maşrapalar, ibrik, gümüş şamdan, kumaşlar.
- İstanbul Yahudileri; atlas ve ipek kumaşlar.
- Vezir-i azam Sinan Paşa'dan; Şeyh Sadi külliyyatı, kabzası mücevher bir kılıç, mücevher ve altınla süslenmiş bir eğer, üç at, bir gerdanlık, altı adet köle.

Düğün hazırlıkları için Matbah-ı Amire emini olan Dergâh-ı âlî müteferrikalarından Kara Bâlî Bey emin tayin olundu. Mühimmatların sağlanması

¹⁹² Nurhan Atasoy, *1582: Surname-i Hümayun – Düğün Kitabı*, 1997, s.21

¹⁹³ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.39

¹⁹⁴ Gelibolulu Mustafa Ali, *Cami'u'l-Buhur Der Mecalis-i Sur*, (ed. Ali Öztekin), Ankara: TTK, 1996, s.23-36

için gerekli masrafların yapılması hususunda da Nişancı Hamza Bey görevlendirildi. Masraflar için kendisine Hazine-i Âmire'den elli yük akça teslim edildi.¹⁹⁵. Mısır'dan mavna ve kalyonlarla şeker, baharat, pirinç ve daha pek çok yiyecek maddesi geitirtildi. Düğün için kullanılacak kiler malzemesi, merhum Kaptan Sinan Paşa'nın At Meydanı'ndaki evinde depo edildi. Meydan'ın güney tarafında, devlete ait bir fırının önünde ocaklar ve 1500 parça büyük kazan ve tepsilerle dolu bir mutfak yapıldı.¹⁹⁶

Düğün esnasında verilecek olan yemek ziyafetlerinde kullanılacak malzemelerin hazırlanması da önemli idi. Bunun için Matbah-ı Amire kilerinden ve çini ambarından değişik renklerde porselen, İznik çinisi sahan ve tabaklar çıkarıldı. Bununla da yetinilmeyip, çarşıdan 12 bin 872 akçe harcanarak 237 İznik sahan, 204 İznik tabak ve 100 adet İznik üsküre (çorba tası) alındı.¹⁹⁷

Şenliğin düzeninin sağlanması için bazı önemli kişilere görevler verilmişti: Rumeli Beylerbeyi İbrahim Paşa “dügüncü başı”, Anadolu Beylerbeyi Cafer Ağa “şerbetçi başı”, Kaptan Paşa Uluç Ali “mimar başı”, Yeniçeri Ağası Ferhat Paşa “kolculuk” ile görevlendirilmişti. Bu görevler arasındaki en zor görev “dügüncü başı”na ait olmakla birlikte, bu görevi yapanlara “sur emini” adı da verilirdi.¹⁹⁸

15. yüzyılın sonlarından itibaren şenliklerin İstanbul'da düzenlenmeye başladığını daha önce belirtmiştik. İstanbul'daki şenliklerin düzenlendiği en önemli yer ise; Topkapı Sarayı merkez olmak üzere *At Meydanı* idi. 1582 şenliği de dahil, en görkemli, en büyük şenlikler bu meydanda düzenlenmiştir. Şenlik olmadığı

¹⁹⁵ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, C-I, (haz. Mehmet İpşirli), Ankara: TTK, 1999, s.133

¹⁹⁶ Nurhan Atasoy, 1997, s.21

¹⁹⁷ Nurhan Atasoy, s.21

¹⁹⁸ Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s. 22

zamanlarda At Meydanı, özellikle cirit gibi çeşitli gösterilere ev sahipliği yapmıştır. Daha sonraki yıllarda buranın önemi azalmış, şenlikler İstanbul'un başka yerlerine; Haliç, Kağıthane, Ok Meydanı ve Boğaziçi gibi mekanlara taşınmıştır.¹⁹⁹

At Meydanı'nın tarihçesine gözatacak olursak, öncelikle eski bir Bizans yapısı olduğunu belirtmeliyiz. At Meydanı denilen alan, Nea Roma (Yeni Roma) hipodromundan kalan açıklığın adıdır. Septimius Severus tarafından yaptırılan bu hipodromun inşaatı M.S. 196 yılında başlar. Her şey tamamlandığında Konstantinopolis hipodromu 118.5 X 370 metre ölçüleri ve tahmini 60 bin ile 80 bin arası izleyici kapasitesiyle 11 Mayıs 330 tarihinde açılır. Bu büyük meydan tarih boyunca, ünlü araba ve at yarışlarına, çeşitli oyunlara, gösterilere, yarışmalara, kutlama ve şenliklere, infaz ve ayaklanmalara sahne olmuştur.²⁰⁰

İstanbul'un ele geçirilmesinden sonra meydanın adı, hipodromun Türkçedeki tam karşılığı olan *At Meydanı* olarak değiştirilmiştir. Ancak, Bizans dönemindeki öneminden hiç bir şey kaybetmemiştir. Özellikle cirit oyunlarının düzenlendiği, bir çok isyan ve kanlı olayın yaşandığı At Meydanı, Osmanlı döneminde de büyük şenliklere ev sahipliği yapmıştır.²⁰¹

Selânikî Mustafa Efendi, At Meydanı'nda bulunan ve şenliğin önemli mekanlarından olan İbrahim Paşa Sarayı'nın da, düğün hazırlıkları çerçevesinde tamir edildiğini, merdiven ve kapılarının yenilendiğini belirtmektedir.²⁰² II. Bayezid

¹⁹⁹ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde...*, 1982, s.35-36

²⁰⁰ Seza Sinanlar, *Atmeydanı – Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005, s.9-15

²⁰¹ Nurhan Atasoy, *1582: Surname-i Hümayun – Düğün Kitabı*, 1997, s.20-21

²⁰² Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, C-I, s.133

döneminde yapılan İbrahim Paşa Sarayı, hipodromun kademelerine ait kalıntılar üzerinde inşa edilmiştir ve tam bir seyirlik binasıdır.²⁰³

Metin And, 1582 şenliğinin kutlandığı mekanda bulunan yapıları yabancı kaynaklardan bize şöyle aktarıyor:

“Padişah için yapılan köşk Doğu biçimi resimlerle zengince, süslü kemerliydi, meydana bakıyordu; şehzedenin yeri onun sol yanındaıydı, kadın sultanları ki köşke bitişikti. Bunlar şehzedenin annesi, kız kardeşi, onların yanında eşlik eden kadınlar... Bütün ağalar, subaylar için bunun yakınına bir galeri yapılmıştı, bunun yanında üç katlı bir galeri vardı. Bunlarda, ufak odacıklar biçiminde birbirlerinden ayrılmış localar vardı. En yukarıda birinci Baş Vezir ve öteki vezirlerin, Anadolu ve Rumeli beylerinin ve Uluç Ali Paşa’ninkiler daha sonra geliyordu. İkinci katta Bab-ı Ali’nin bir çok ileri gelenleri ve saray ilişkinleri bulunuyordu. Aşağıdaki üçüncü katta Hristiyan Kral ve Derabeyleri’nin yerleri ayrılmıştı. Birincisinde Fransız Elçisi, sonra İmparator, Polonya üçüncü, Venedik Elçisi dördüncü, Ragusa beşinciydi... Meydanın karşı yanında Hristiyanlarla yanyana olmak istemeyen Müslüman konuklar için kurulmuş tiyatro ve locaları vardı. Birinci sıra iranlılar’a ayrılmıştı... Tatar Elçisi, Fes, Fas, Transilvanya, Moldovya... Geç geldiği için yeri başkalarınca kapılan Polonya Elçisi için de oraya bir loca kurulmuştu... Ondan sonra hemen yakında bir çalgıcı takımı bulunuyordu...”²⁰⁴

Hazırlıklara bir yıl öncesinden başlanmasına rağmen, dışarıdan getirilmek istenilen malzemelerin gecikmesi nedeniyle, düğünün başlama tarihi de planlanandan daha geç olmuştur. Düğün şenlikleri, Fatih’in İstanbul’u fethinden hemen sonra inşa

²⁰³ Nurhan Atasoy, *İbrahim Paşa Sarayı*, İstanbul: İst. Ün. Edeb.Fak. Yayınları, 1972, s. 13

²⁰⁴ Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s.17-18

edilen ve bugün yerinde İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu Eski Saray'da başladı. Topkapı Sarayı'nın yapılmasının ardından bu ismi alan saraydaki eğlencelere harem halkı ve yüksek mevkiden kişilerin eşlerinden oluşan kadınlar katıldı. Kutlamalar için saraya, şekerden tasvirlerle değişik biçimlerde nahıllar getirilmişti.²⁰⁵

Padişah, düğünü onurlandırmak üzere at üstünde gelirken, geçtiği yerler en güzel biçimde süslenmiş ve hazırlanmıştı. Vezirler ve devletin diğer ileri gelenleri, yaya olarak, padişahın bindiği atın önüne düşmüşlerdir. Padişah, kendisi için hazırlanmış olan oturduğunda, sağ tarafında Şeyhülislam ve Müftü Kemalpaşazade, sol tarafında ise Molla Hayreddin bulunuyordu. Karşısında ise, diğer yüksek seviyeli bilginler, halkın seçkinleri ve semaniye müderrisleri, derecelerine göre sıralanmış oturuyorlardı. Daha sonra Padişah ve bilginler için ayrı ayrı sofralar kurulur.²⁰⁶

Şehzade Mehmed, Eski Saray'da bulunan annesinin elini öptükten sonra, eğlenceleri izleyeceği İbrahim Paşa Sarayı'na geldi. Üzerinde, kırmızı atlas kaftan, elmas ve incilerle süslenmiş, sırma işlemeli, son derece gösterişli bir kıyafet vardı. Etrafa altın ve gümüş paralar serpererek, yerlere sarılmış halılar üstünden geçerek saraya girdi ve babasının elini öptü.²⁰⁷

Padişah'ın At Meydanı'na girişi için düzenlenen alayda da, çok gösterişli sünnet nahılları bulunuyordu. Yirmi zira ve daha fazla boya sahip bu nahılların çevresinde seksen tane yeniçeri bulunuyordu. Başka bir alayda, şekerden yapılmış tasvirlerin arkasından gelen nahıllar, bir öncekinden çok daha büyük idi. Herbiri yirmişer-otuzar zira boyundaydı ve on yedi bölüğe bölünmüştü. Türlü türlü renklerde, pramit biçiminde yapılan bu nahıllar, üzerlerine hayvan, meyve, ayna ve

²⁰⁵ Nurhan Atasoy, 1997, s.22

²⁰⁶ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, C-I, 1981, s.63-64

²⁰⁷ Nurhan Atasoy, 1997, s.24

başka nesnelerin resimleri asılarak süslenmişlerdi. Bu nahılların geçemeyeceği kadar dar olan sokaklar genişletilmiş, geçişe engel olan evler yıkılmıştı. Yıkılan bu evler onararak veya yeniden inşa edilerek halkın mağduriyeti engellenmiştir.²⁰⁸

Nahıllar kadar önem taşıyan bir diğer unsur olan şekerden tasvirlerin bazılarının listesini, düğünü anlatan bir kaynak şu şekilde veriyor: “1 köşk, 7 servi, 2 şadırvan, 6 menevşe, 5 tavus, 1 leylek, 11 horoz, 3 melaike-i derya, 10 kadirga, 9 fanus, 10 div-i anka, 1 zürefa, 1 gergedan, 43 at, 3 merkeb, 2 sığır, 2 keçi, 3 koç, 3 köpek, 35 maymun, 877 çiçek, 308 nergis, 281 gül, içinde keşiş bulunmayan kilise, 4 fil vb.” 1582 şenliğini gösteren minyatürlerde bu tasvirlerin bir kısmı görülebilirken, bazı minyatürlerde silinmişlerdir. Aynı şenliği izlemiş bir başka tanık ise şekerden tasvirleri şöyle sıralamış: “9 fil, 17 aslan (kimi sarı kimi gri renkte), 19 pars ve kaplan, 22 aygır, 21 deve, 14 zürefa, 9 deniz canavarı (her birini dörder kişi taşıyordu, yükseklikleri bir arşını geçiyordu), 25 şahin, doğan, atmaca, 11 leylek, 8 ördek (boyları küçüktü, bir kişi taşıyabiliyordu). Tabanı üç arşın genişliğinde bir şadırvanı ise 20 kişi taşıyordu. Şeytana benzeyen, boynuzları olan, bir insandan büyükçe, bağdaş kurmuş bir canavar getirildi. Bundan sonra 5 yaban tavusu, 5 şamdan, 16 çömlek, 17 ibrik, 6 küçük vazo, 9 maymun ve taşlarıyla 2 satranç takımı getirildi; hepsi şekerdendi.”²⁰⁹

Tüm bu şekerden tasvirler için de büyük hazırlıklar ve masraflar yapılmıştır. Orhan Şaik Gökyay, şekerden yapılan bu figürler için harcanan para miktarını, şeker ve şeker alata için olan ihracat defterinden öğrendiğimizi belirtiyor ve şu bilgileri ekliyor: “Bunun tutarı 352.809 akçadır. Safi şeker, 170 kantar, 51 kantarı kilerden, 120 kantarı pazardan, her kantar biner akçadan 119.776 akça; firenklerden alınan

²⁰⁸ Orhan Şaik Gökyay, “Bir Saltanat Düğünü” *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı-I*, İstanbul, 1986, s.25

²⁰⁹ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*,. 1982, s. 94

şeker alatu miski ve darçini, karanfıl, şeker kamışı, anason, turunç, limon, kişniş, badem, fıstık şekeri, 100 kantar; kantarı 1.584 akçadan 159.266 akça; şekercilerin ve şeker nakşeden nakkaşların ve şeker işleyen yahudilerin ücretleri için 73.797 akça.”²¹⁰

Şenliklerde gösterilen şeker tasvirleriyle ilgili ilgi çekici bir nokta da, tüm seyircilere, şehzadelere ve padişaha gösterilen bu tasvirlerin, şenliklerde önemli bir yere sahip olan *çanak yağması* geleneğinin bir parçası olarak, seyirciler tarafından yağmalanmasıdır.²¹¹

Düğünün her günü ve gecesi binbir çeşit gösteri, dans, oyun, spor müsabakaları ve geçit alaylarına sahne olmur, geceler ışıklarla ve fişeklerle renklendirilir. Davetlilere ve halka her gün yemek ve ziyafetler verilir. Zaman zaman Padişah’ın halka para, altın ve gümüş de saçtığı olmuştur. Fakirler giydirilir, dilenciler sevindirilir, mahkumlar affedilir.²¹²

Metin And, 1582 şenliğinin 51 günlük planını şu şekilde vermiştir:²¹³

2. gün (Cumartesi) İp canbazlığı, tabak çevirenler, bedenlerine kılıç sokanlar.
Gece dört kale yakılıyor. Taklakçılar. Cirid. Dört yapma at yürütülüyor.
3. gün ve gece İp canbazlığı, karnında örs dövdürten, dikili taşa tırmanan, başlarına at nalı çakanlar. İki kale yakılıyor.
4. gün ve gece Şekerden yapılmış hayvanlar geçiriliyor, bir Türk başını, yüzünütaşlarla dövüyor, köpeklerle domuz avı.

²¹⁰ Orhan Ş. Gökyay, 1986, s.27

²¹¹ Mehmet Arslan, “Osmanlı Saray Şenliklerinde Şekerden Tasvirler”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1992, Sayı:71, s. 41

²¹² Nurhan Atasoy, 1997, s.22

²¹³ Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s.29-32

5. gün ve gece Dikili taşa çıkıldı, hünerler gösterildi, esnaf geçti, maskeli biri taklaklar attı, kendi kendine yürüyen araba, eşekle güreşen, atla türlü gösteriler, denge değneği kullanmayan canbazlar.
6. gün ve gece Maskaralar, soytarılar, domuz avı.
7. gün ve gece Esnafın geçidi.
8. gün ve gece Maymun, kedi, domuz, keçi gibi hayvanlarla gösteriler.
9. gün ve gece 60 silahlı ve iki kale arasında savaş.
10. gün ve gece Yağlı direğe tırmanma, esnafın geçidi, domuz avı, binicisi olmadan at yarışları.
11. gün ve gece Sipahilerin gösterileri, dervişler, konser, binicilik, tilki avı.
12. gün ve gece İspanyol giysili 50 atlının gösterisi, cirit, iki gemi ve üç kale ile gösteri.
13. gün ve gece At üzerinde gösteriler.
14. gün ve gece Altın elmaya nişan alma, 100 atlının gösterileri, domuz avı, kadırgalar ve kaleler ateşe veriliyor.
15. gün ve gece Sırma işleyenlerin geçidi. 50 atlı ok atışı, hünerler, deniz savaşı, ipler üzerinde bir dev, bir ejderha, iki kadırganın gösterisi.
16. gün ve gece Esnafın gösterileri.
17. gün ve gece 50 atlının çarpışması.
18. gün ve gece İki atın üzerinde hüner. Silahçılar.
19. gün ve gece Dilinin üzerinde kızgın demir gezdirenler, başında taş kıranlar, yılanlı fiçıya giren çocuk.
20. gün ve gece Beyoğlu ve Galata'dan Hristiyanlar (240 kişi), dans, esnaf.

21. gün ve gece	Esnaf. Zürefanın gösterilmesi, kale oyunu.
22. gün ve gece	Bedestan'dan satıcılar (700 kişi), ip canbazları.
23. gün ve gece	Atla halka oyunu ve hüneler.
24. gün ve gece	Atla gösteriler, bedenine kılıç geçirenler.
25. gün ve gece	Hokkabazlar, pehlivanlar.
26. gün ve gece	At yarışları, ok atıcıları gösterisi.
27. gün ve gece	Esnaf gösterileri.
28. gün ve gece	Esnaf gösterileri, ip canbazlığı.
29. gün ve gece	Esnaf gösterileri, çıplak bedenlerine kılıç geçirmiş iki kişi.
30. gün ve gece	Esnafın geçidi, türlü hüneler sahipleri.
31. gün ve gece	Esnaf, ip canbazlığı, 24 atlının gece, yarısı kadın kılığında, padişahın penceresi önünde dans gösterileri. İki fil, dört aslan, bir zürafa.
32. gün ve gece	İp canbazlığı.
33. gün ve gece	Armağanlar.
34. gün ve gece	14 takım loncanın geçidi, ip canbazlığı.
35. gün ve gece	Esnaf, karnının derisine yay sokmuş biri.
36. gün ve gece	50 atlının gösterisi, altın elmaya ok atma, gece 10 kale, 8 yapma at ve 4 çadır ateşe veriliyor.
37. gün ve gece	Esnaf, karnında taş kıran bir adam.
38. gün ve gece	At yarışı, atla turnuva.
39. gün ve gece	50 atlı, aynı gösteriler.
40. gün ve gece	Çalgıcıların konseri, Padişah şenliği 15 gün daha uzatıyor.
41. gün ve gece	Türlü soytarlıklar, ip üstünde oyunlar.

42. gün ve gece	Binicilerin gösterileri.
43. gün ve gece	İp üstünde hünerler ve binicilerin gösterileri.
44. gün ve gece	İp canbazlığı.
45. gün ve gece	İp canbazlığı.
46. gün ve gece	Bir Arap direğe tırmanıyor.
47. gün ve gece	Binicilerin gösterileri.
48. gün ve gece	Aynı şeyler. Artık can sıkıcı olmaya başlıyor.
49. gün ve gece	Bir Türk canbazı sırtında biri, başkası ayağına bağlı, ip üzerinde inanılmayacak şeyler yapıyor. İp kopup düşüyorlar fakat kurtuluyorlar.
50. gün ve gece	Soytarıların ve türlü hüner sahiplerinin gösterileri.
51 gün ve gece	Aynı şeyler.

Nurhan Atasoy, düğünün 40. gününde şehzadenin, aynı zamanda cerrah olan vezir Mehmed Paşa tarafından sünnet edildiğini belirtmektedir. Şehzade ile birlikte meydanda bulunan yaklaşık 600 fakir erkek çocuk da cerrahlar tarafından sünnet edilir. Çocukların hepsine yeni elbiseler giydirilir ve ellerine kılıçlar verilir.²¹⁴

Metin And, “1582 Şenliği Üzerine Bir Belge” adlı yazısında, Lebeliski adlı bir Polonyalı tarafından yazılmış, Fransızca’dan çevrilen İngilizce bir belgeden söz etmektedir. British Museum’de bulunan bu belge, 1582 şenliği üzerine ayrıntılı bir bilgi içermektedir. Bu kaynağın yazarı, şenlik esnasında düzenlenen seyirlik oyunları üç bölüme ayırmıştır: sabah, öğleden sonra ve gece gösterileri. Sabah gösterilerinde daha çok sarayla ilişkili kimseler; öğleden sonra askerler, işçiler, hokkabazlar,

²¹⁴ Nurhan Atasoy, 1997, s.22

taklabazlar, dansçılar; gece ise kalelerin yakılması gösterileri vardır. Bunlar dışında yalancı kale savaşları, hayvan gösterileri, güreşçiler, atlıların gösterileri ve cirit, güç gösterisinde bulunanlar, cambazlar, din adamlarının ve esnafın geçiş alayları gibi şenlikle ilgili tüm ayrıntılar aktarılmıştır.²¹⁵

1582 şenliği programında da görüldüğü üzere, Osmanlı şenliklerinin önemli bir ögesi olan geçit alaylarına, özellikle “esnaf geçidi” ne, bu şenlik esnasında sıkça rastlıyoruz. Sosyal ve ekonomik içeriğiyle, Osmanlı şenliklerine katkısı bakımından tezimizde önemli bir yere sahip olan esnaf alaylarının en görkemli örnekleri 1582 şenliği sırasında yaşanmıştır. 1582 şenliği esnasında III. Murat, büyük bir alay eşliğinde şenlik alanına gelir ve İbrahim Paşa Sarayı’ndaki yerini alır. İkinci geçit alayında ise Şehzade vardır. Bu alaylara, soytarılar, dansçılar, müzisyenler, semazenler ve dervişler de eşlik ederdi. Sadece Türk esnaf gruplarının değil, Ermeni, Rum, Yahudi esnaf gruplarının da eşit konumda yer aldığı²¹⁶ loncaların birçoğu, geçit alayına özel olarak hazırlanmış arabaların üstünde ya da sırtta taşınan bir *canlı sahne* hazırlayarak katılırdı. Araba üstünde geçirilen canlı sahneler hazırlanırken çoğunlukla, o esnafın kullandığı başlıca araç gereçlerden biri ortaya yerleştirilir. 1582 şenliğindeki geçit alayını gösteren minyatürlerden, bu sahnelere ilişkin bol miktarda örnek bulabiliyoruz. Örneğin; birinde, bir cam fırını ile çevresinde şişe üfleyen camcılar canlandırılmıştır. Bir diğesinde ise; aşçılar, ortaya mutfak ocağını yerleştirmişler ve çevresine pişirdikleri yemekleri dizmişlerdir.²¹⁷ esnaf geçit alayı, 1582 şenliğinde şu sırayla geçmiştir:

²¹⁵ Metin And, “1582 Şenliği Üzerine Önemli Bir Belge”, *Forum*, C-XIII, No: 166, Mart-1961, s.22

²¹⁶ Tansuğ Sezer, *Şenlikname Düzeni*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1991, s.21

²¹⁷ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, 2002, s.188-189

1- Takkeçiler 2- Terziler 3- Sucular 4- Aşçı 5- Çizmeciler 6- Mesçiler
7- Serbazlar ve canbazlar 8- Hallaçlar 9- Camcılar 10- Gümüş tel çekenler
11- Helvacılar 12- Tasbazlar 13- Baharcılar 14- Yemişçiler 15- Yazmanlar
16- İmamlar 17- Düğmeciler 18- Saraçlar 19- Çulcular 20- İpekçiler
21- Çiçekçiler 22- İplikçiler 23- Peştemalcılar 24- Eski Bedestan'ın satıcıları
25- Örücüler 26- Hasırcılar 27- Galata satıcıları 28- Kilitçiler 29- Mercancılar
30- Yorgancılar 31- Tarakçılar 32- Aynacılar 33- Okçular 34- Yılan avcıları
35- İznikli çiniciler 36- Tütsü buhurcuları 37- Boyacılar 38- Mızrakçılar
39- Kaftancılar 40- Çakçırıclar 41- Semerciler 42- Sandıkçılar 43- Saatçiler
44- Şamdancılar 45- Balıkçılar 46- Kürekçiler 47- İlikçiler 48- Kalafatlar
49- Oluklu okçular 50- Ketenciler 51- Ekmekçiler 52- Şilteciler 53- Tellallar
54- Mumcular 55- Şekerciler 56- Aktarlar 57- Mısır Çarşısı satıcıları 58- İğneciler
59- Keçeciler 60- Yemişçiler 61- Yağlıkçılar 62- Abacılar 63- Yapı ustaları
64- Debaklar 65- Bıçakçılar 66- Üzengiciler 67- Beygir örtüsü yapanlar
68- Çadırcılar 69- Boğas adlı kumaş dokuyanlar 70- Nalbantlar 71- Süpürgeçiler
72- Yeni Bedestan satıcıları 73- Bozacılar 74- Destarcılar 75- Tellaklar
76- Güreşçiler 77- Hokkabazlar 78- Katırcılar 79- Nalçacılar 80- Başlıkçılar
81- Şapkacılar 82- Kavukçular 83- Kutucular 84- Sabuncular 85- Çiftçiler
86- Demirciler 87- Basmacılar 88- Elekçiler 89- Şerbetçiler 90- Bitpazarı satıcıları
91- Yelpazeciler 92- Sahtiyancılar 93- Yaşmakçılar 94- Hırdavatçılar
95- Çamaşırcılar 96- Kazancılar 97- Kovancılar 98- Hamamcılar 99- Lokantacılar
100- Muhtesipler 101- Sebzeciler 102- Kağıtçılar 103- Kundakçılar
104- Paluzeciler 105- Kasaplar 106- Urgancılar 107- Keklikçiler 108- Makasçılar
109- Dizginciler 110- Çilingirler 111- İpçiler 112- Canbazlar 113- Kasebazlar

114- Rakkaslar 115- Sol elleriyle hüner gösterenler 116- Egeciler 117- Divit iler
118- Kuş ular 119- Hamamcılar 120- Sarık ılar 121- Dericiler 122- Celebler
123- Turşucular 124- İnce tel basmacılar 125- Nahl ılar 126- Dut ular
127- M ezzinler 128- Kuşak ılar 129- Kebabcılar 130- İpek dokuyucuları
131- Har  karıştır nlar 132- Sorgu  ular 133- Arabacılar 134- Hammallar
135- Tavuk ular 136- Kahveciler 137- Sepet iler 138- Kazıcılar 139- Kire  iler
140- Horasan harcı karanlar 141- Sarraflar 142-   mlek iler 143- M rekkep iler
144- Ayakkabıcılar 145- Kalemciiler 146- Mısır  arşısı baharcıları 147- Bursalı
satıcılar 148- Arap satıcılar.²¹⁸

1582 şenliğindeki bu esnaf alayının neler sergilediğini Metin And şu şekilde aktarıyor:²¹⁹

“Esnaf binlerce Türk, Hristiyan veya Yahudi, sırmalı giysiler içinde, ellerinde yay, arkalarında altın oklar, onların arkasında aşk tanrısı biçiminde çocuklar, başlarında çiçekler, ellerinde kargılar bir arabayı çekiyorlardı, arabanın üzerinde altın sırmalı kumaşlar ve ipek kumaşlar, yer halıları dolu bir dükkân... Onların arkasından kuyumcular, giysileri değerli taşlarla bezenmiş, içi altın ve gümüş takımlarla dolu bir dükkân çekiyorlar... Kumaş dokuyucular, 500 kişi, hemen meydanda bir ipek kumaş dokuyup bitirdiler... Kuş tüyü sat nlar çok ilginç oyunlar gösterdiler, kumaşlar arasından birçok uçan kuşlar çıkardılar.. Terziler meydandan geçerken giysiler diktiler, demirciler demirden  teberi yaptılar,   mlek iler çömlek, bıçakçılar bıçak,

²¹⁸ Metin And, “XVI. Yüzyılda Loncalar ve Gedikler”, *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, 1970, C-1, S- 6, s.7

²¹⁹ Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s.170-171

fıncılar ekmek pişiriyorlar, görünüşü hoş olmayan kasaplar hayvanları kesip etini halka dağıtıyorlardı...”

Liste bu şekilde uzayıp gidiyor. Esnafların, mesleklerini ve becerilerini tanıtmaları açısından şenliklerin özel bir yer tuttuğu aşikardır. Gelibolulu Mustafa Ali de esnaf alayının padişaha sundukları armağanları sırasıyla bizlere aktarıyor:²²⁰

Eba Eyyub-i Ensari halkı; *önlerinde tuğ ve bayrakları ile beyazlar giyinmiş, ellerinde asaları, boyunlarında tesbihleri ve beraberlerinde yoğurt, süt ve kaymaklarıyla gelirler.*

Pây-ı Taht takyecileri; *mükemmel giyinişli, başlarında sarıkları, yaşlı ve gençleriyle sarayın önüne dizilerek, sanatlarının mahsulü olan altın ve gümüş ipliklerle işlenmiş takyelerini hediye ederler.*

Ahali-i bezzastan; *çok kıymetli mücevher ve kumaşlarla bezenmiş bir dükkan tertib ederek padişaha arz-ı ubudiyetlerini bildirirler.*

Bit Pazarı halkı; *kıymetli kumaş ve ipeklerle süslenmiş bir dükkan ile iki gül yüzlü köleyi arz-ı hürmetler ederek sunarlar ve padişahın bol ihsanına mazhar olurlar.*

Pây-ı Taht sahhafları; *bir sabah erkenden, ellerinde değişik renk ve nev'i yazılarla inşa edilmiş mushaflarıyla gelerek hediyelerini arz ederler.*

Ciltciler ve ressamalar; *sanat incelikli, en güzel ciltleri ve rengarenk, nadide resimleriyle gelerek padişaha hediyelerini sunup bağlılıklarını beyan ederler.*

İstanbul hafızları; *hediye olarak sunmak için ellerinde iki adet altın işlemeli gümüş maşrapa ile gelerek padişaha dua ve sena ederler*

²²⁰ Gelibolulu Mustafa Ali, *Cami'u'l-Buhur Der Mecalis-i Sur*, (ed.) Ali Öztekin, Ankara: TTK, 1996, s.36-49

Pây-ı tahtın imamları, hatipleri ve müezzinleri; hediye olarak çok değerli bir Mushaf, bir seccade ve gümüş maşrapaları ile gelerek sur-ı hümayuna dua ederler.

Hazret-i Mevlana-yı Rum dervişleri; bir gün ikindi vakti ellerinde bir iki külah ile ney çalıp, Mesnevi'den beyitler okur ve dualar eder halde padişaha ubudiyetlerini arz ederler.

Tayife-i suhtegân (medrese talebeleri); özel kıyafetleri ile düzenli bir şekilde sarayda toplanarak kimisi aşr ve kimisi na't okur. Başka bir gün gelerek, ferdi ve gruplar halinde gösterilerde bulunurlar. Sonra aynı grup, kağıttan acayip kisvetler içinde ortaya çıkarlar.

Rum dervişleri; başları açık, vücutları yara bere içinde, kimi kudüm, kimi nakkare (eski bir davul) çalarak, hepsinin dilinde Ya Hüseyin! Nidaları ile gelirler ve padişahdan bol miktarda sim ü dinar alıp giderler.

Mellâhân-ı Bihâr-ı Sefid ü Siyah (Ak ve Karadenizin Gemicileri); Mısır'dan, Cezayir'den, Hind'den, Sind'den alıp getirdikleri –Anadolu'da bulunmayan- kıymetli hediyeleri ile gelirler, padişaha bağlılıklarını göstererek, dualar edip giderler.

Ser-tıraşân-ı İstanbul (İstanbul berberleri); ellerinde tıraş aletleri ile seyredenleri şaşkınlık içinde bırakır halde mesleklerini icra ederler ve padişahdan bol ihsanlar alarak geçer giderler.

Tiğ-gerân, kard-gerân, mikraz-gerân (kılıççılar, bıçakçılar, makascılar); ayrı ayrı alametleri ve kılıç, bıçak ve makaslarla teyzin edilmiş temsilcileriyle beraber, kabileler halinde gelerek, meth ü senalarla hediyelerini sunarlar.

İğneciler, çilingirler, demirciler, kalemtraş edenler; sanatlarının incelikleri içinde ibrâz-ı maharetle peşkeşlerini çekerler ve padişaha bağlılıklarını göstererek ihsanlar alıp giderler.

Gözlükçüler; meslek alâmetleri ile gelerek hediyelerini sunarlar.

Pây-ı taht-ı saltanat âyinecileri; aynalarla tezyin edilmiş elbiseleriyle dört bir tarafa ışıklar saçarak halde gelirler.

Attârân-ı dârü'd-devlet (esanscılar); sancak ve tuğlarıyla gelerek en nadide esanslarını sunarlar.

Câme-şûylar (çamaşır yıkayıcıları); bölük bölük gelerek hediyelerini sunarlar.

Zümre-i sabun-fürûşân (sabun satıcıları); değişik renk, koku ve şekildeki sabunlar ile gelerek dualar ederler.

Gürûh-ı hayyâtîn (terziler); bir sabah renk değiştiren bayrakları, ortada çeşitli kumaşlar dolu bir dükkân ve son derece ustalıkla dikilmiş elbiseleri ile gelerek, gizli dikişli bir yün elbiseyi hediye olarak sunarlar.

Pây-ı taht esircileri; Ken'an ilinden gelme, eşine az rastlanır ay yüzlü iki köleyi peşkeş olarak sunarlar ve kese kese altın alırlar.

At Canbazları; bir sabah süslenmiş halde iki at ile iki köleyi getirip hediye olarak sunarlar ve ihsana kavuşurlar.

Pây-ı taht hammalları; eşine ender rastlanır iki at donatarak sunarlar ve bol ihsana kavuşurlar.

Dârü'd-devleti's-seniyye kazzâzları (ipekçiler); başta bayrakları ile gelerek, altın ipliklerle işlenmiş kıymetli ipek kumaş toplarını sunarlar.

Dârü'd-devlet hallaçları; pamuktan mamul elbiseleri, süslü Selimî ve Yûsufî sarıkları, yanlarında aletleri ile koyun sürüsü görünümünde gelerek, çeşitli hediyeler sunup, padişaha duaya el açarlar.

Edirne ve Bursa basmacıları; ellerinde yeni, rengarenk kumaşlarla gelirler, birbirinden güzel bu kumaşlardan, beşer-altışar adet hediye vererek, padişahın bol altın ve gümüş ihsanına mazhar olurlar.

Kürkcüler; birbirinden farklı ve kıymetli kürklerden mamul çeşitli kisvetler içinde padişahın huzuruna gelirler, hediyelerini sunup bol ihsan alırlar.

Dokumacılar; grup grup yezyin edilmiş bir şekilde gelirler, hediyelerini sunarak padişahın büyük lütfuna mazhar olurlar.

Hristiyan ve Yahudi kısmından çukacılar; beraberlerinde kırmızı yanaklı ve beyaz tenli çocuklar olduğu halde, Avrupa'dan mamul yün ve ipek kumaşlarıyla gelerek hediyelerini sunarlar.

Zümre-i sebbağın (boyacılar); çeşitli renklerle boyayarak hazırladıkları sarıkları fakırâne bir eda ile sunarlar.

Şehr-i İstanbul sarıkcıları; önlerinde tuğ ve bayrakları, ortada iki öküz tarafından çekilen arabanın üstünde karlı bir dağı andıran sarıkları olduğu halde, mesleklerine uygun elbiseler içinde törene katılırlar ve padişaha hediyelerini sunarlar.

Kaliçe-fürûşlar (halı, seccade satıcıları); yere yayılmış renkli ve nakışlı ipek halıları, başlarında ay yüzlü halı temizleyicileri ile törene katılırlar ve kıymetli halılardan hediyelerini sunarak, büyük ihsana mazhar olurlar.

Keçeciler; keçeden yapılmış elbiselerle berduşvari gelirler, padişahı överek bol lütfa mazhar olurlar.

Zümre-i mûy-tâb-ı pâ-y-i taht (keçi kılından çul dokuyup satanlar); başlarında Selîmî, Yûsufî kıvrık sarıkları ve kıldan mamul elbiselerle gelip, hediyelerini sunarak lûtfâ mazhar olurlar.

Semerciler; semerlenmiş ve tezyin edilmiş, biri küçük iki at ile gelirler, hediyelerini sunarak padişahın bol ihsan görürler.

Değirmenciler, sepetçiler, kalaycılar, kazancılar, çilingirler, nalbururlar, mumcular, çizmeciler, mestciler, papuçcular, nalbandlar, ayakkabı satıcıları; taklidî olarak mesleklerini icra eder halde ve sırayla gelirler, ayrı ayrı hediyelerini sunup, padişahın ihsanına kavuşurlar.

Pây-ı taht kemân-keşleri (okçular); özel aletleri ile maharetlerini izhar edip, hediyelerini sunarlar ve padişahın ihsan görürler. Daha sonra yaycılar, ağır okçular ve talimhane işçileri ellerindeki yaylarını sunarlar ve ihsana kavuşurlar.

Pây-ı taht kahvecileri gelüp nezketle arz-ı hâl itdikleridir. Bir grup kahveci, yasakçılar tarafından sık sık kahvehanelerinin basıldığını, fincanlarının kırılıp kahvelerinin döküldüğünü, yakalananların elleri bağlanarak götürülüp dövüldüğünü belirtirler. Halbuki hiçbir zaman saygıda kusur etmedikleri halde, niçin böyle bir muameleye uğratıldıklarını anlayamadıklarını arz ederler.

Meyhaneciler ve bozacılar; altın işlemeli sürahi ve kadehler sunup, sultanın keremini kazanırlar.

Kassablar; peşkeşlerini çekip ihsana kavuşurlar.

Pây-ı taht debbağları; mesleklerini icra eder halde gelerek hediyelerini sunarlar.

Zümre-i basmacıyân; çeşitli renkte basmalarıyla gelerek hediyelerini sunarlar.

Hayma-düzân (çadır dikenler); meydana bir gölgelik kurup, sanatlarını izhar ederler.

Tayife-i zer-gerân (kuyumcular); gümüş tenli gençlerle beraber altın ve gümüşten mamul hediyelerini sunarlar ve keseler dolusu in'am alırlar.

Pây-ı taht şişecileri; bir arabanın üzerinde, cam imal edilen bir fırının çevresinde sanatlarını icra ederek gelirler, camdan mamul hediyelerini sunarak in'amlarını alırlar.

Osmanlı şenliklerinde önemli bir yere sahip olan gece kandilleri ve fişeklerle yapılan gösteriler, bu şenlik esnasında da sergilenmiştir. 1582 şenliğinde, hemen her gece dekorlar yakılıyordu. Örneğin, şenliğin ilk gecesi dört şato ateşe veriliyor. Diğer gecelerde gemiler, yapma atlar, hatta 51. gün köşkler ve bir büyük yapma dağ da ateşe verilmişti. Bu dekorların ateşe verilip büyük patlamalarla tutuşması, insanlar tarafından zevkle izlenirdi.²²¹ Şenliklerde ışıklandırma da çok önemli idi. 1582 şenliği esnasında da şehir gecelerce değişik görünüşlerde meşale, kandil ve ışık dolaplarıyla aydınlatılmıştır.²²²

Avrupa ve Osmanlı şenliklerinin ortak bir ögesi olan yalancı savaşlar, çoğu kez Hristiyan ve Türkler arasında yapılan ve galibinin Türkler olduğu bir savaşın canlandırması oluyordu. Karada yapılan bu canlandırmalarda savaş daha çok iki kale arasında gerçekleşiyordu. 1582 şenliği esnasında da ilginç yalancı savaş oyunlarına rastlıyoruz.²²³

²²¹ Metin And, 1959, s.145-148

²²² Gelibolulu Mustafa Ali, *Cami'u'l-Buhur Der Mecalis-i Sur*, 1996, s.56

²²³ Metin And, 1959, s. 158-160

“Birbirine karşı iki kale. Bunların daha büyük ve gösterişlisi Padişah’ın olduğu yandaydı ve sarı-kırmızı renkliydi; içi Türklerle doluydu. Küçük olan ötekisi, Hristiyan elçilerin olduğu yöndeydi ve içinde iki bölük yaya asker vardı. Biri beyaz üzerine kırmızı haç, öteki ise mavi üzerine beyaz Burgondi taşıyordu. Çok geçmeden küçük kale topa tutuldu, bunun üzerine 12 atlı (her iki yandan da) sarı atlas giymiş, atları İran biçimi önde ve arkada sırma ve kadifeli örtülerle süslenmişti; çarpıştılar. Hristiyanları temsil edenler iyi tutundukları için sonra azarlanmışlar, büyük kaleye saldırırken pek üstüne düşmemeleri öğüdü verilmişti. Türk yaya askerleri toprakla küçük kale üzerine yürüdüler ve sonunda küçük kaleyi ele geçirdiler. Duvarları yıkılınca içinden dört domuz çıktı. Bunlar Hristiyanları temsil ediyordu. Çok gülündü, alay edildi. Küçük kale yerle bir olunca büyük kalenin üzerindeki Türk bayrakları kaldırılarak o kaleye de saldırıldı, yerle bir edildi.”

Gelibolulu Mustafa Ali de 1582 şenliğinden bir savaş oyununu bizlere şöyle aktarıyor:²²⁴

“Karşı karşıya iki kale kurulur. Seher kalesi müslümanları, Keçe Kalesi de kafiristanı temsil etmektedir. İki taraftan da savaş hazırlıkları yapılır; pusular kurulur. Savaş çıkması an meselesidir. İki tarafın askerlerinin elbiseleri farklı görünüştedir. Hazır bekleyen iki taraf askerleri bir söylenti ile savaşa tutuşurlar. Oklar atılır, tüfenkler patlatılır, ortalık gerçek bir savaş alanını andırır. Uzun mücadele sonunda Keçe Kalesi askerleri bozulur.”

²²⁴ Gelibolulu M. Ali, s.50

Kale savaşlarının yanı sıra, su üstünde ya da karada gemilerle savaşlar da yapılıyordu.²²⁵

Rönesans şenliklerinde, genel anlamıyla *invention (buluş)*, dar anlamıyla da *machine (makine, mekanizma)* olarak adlandırılan buluşların çok önemli bir yeri olmakla birlikte, Osmanlı şenlikleri ile kıyaslandığında farklılıklar göstermektedir. Rönesans şenliklerinde gösterilen buluşlar, daha çok siyasi nitelikli bir fikir çerçevesinde oluşturulmuştur. Osmanlı şenliklerinde gösterilen ve “mimar başı”lar tarafından hazırlanan buluşlarda ise ilgi çekmek, insanlarda şaşkınlık duygusu uyandırarak şenliğe renk katmak başlıca amaçtır. 1582 şenliği esnasında gösterilen bir buluş da seyircilerin ilgisini çekmeyi başarmıştı: Buluş, bir araba içinde kanlı kesik bir el, bir ayak, gövdesinden ayrı bir baş ve başsız bir gövdeden oluşuyor ve bu organlar canlı bir durumda gezdiriliyor. Bunun nasıl olduğu izleyenler arasında merak uyandırıyor. Gerçekte ise, kesilmiş olarak görülen bu organların, eski çuvallar arasına gizlenmiş dört kişiye ait oldukları anlaşılıyor.²²⁶

Osmanlı şenliklerinin önemli bir ögesinin *yemekler ve şöenler* olduğunu daha önce belirtmiştik. 1582 şenliği esnasında da 4 Haziran’dan 14 Temmuz’a kadar hergün halka yemek sunulmuştu. *Çanak yağması* olarak adlandırılan bu gelenek, şenliğin direk halka yönelik en önemli etkinliği idi. Düğün boyunca meydan, saka ve tulumcular tarafından, tozları bastırmak için, her gün sulanıyor, süpürülüyor ve temizleniyordu. Ardından yeniçeriler, halka yemek dağıtımı için hazırlıklara başlıyordu.²²⁷ Yemekler genel olarak ekmek, pilav ve koyun etinden oluşuyordu. Şenlik esnasında ilgi çekici bir yemek sunumu da gerçekleşmiştir: Boynuzları ve

²²⁵ Metin And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s.164

²²⁶ Metin And, 1959, s.22-23

²²⁷ Nurhan Atasoy, 1997, s.36-37

toynakları ile bütün olarak kızartılmış 20 adet sığırı halk elleriyle parçalamış, bunların içinden de tavşan, kurt vb.hayvanlar çıkmıştır. Yine aynı şenlik esnasında her üç günde bir, kadılar, mollalar, yeniçeri subayları, topçu subayları, deniz subayları gibi belirli bir kesime şölen veriliyordu. Şenliğin son on gününde ise yabancı konuklara böyle şölenler düzenlenmişti.²²⁸ Gelibolulu Mustafa Ali, şenlik esnasında verilen bir yemek ziyafetini şöyle aktarmaktadır:²²⁹

“Her gün beşyüz aşçı, bütün malzemeleri bakkallar tarafından getirilen binlerce kap yamak hazırlarlar. Bu arada, helvacılar, helvalarıyla; ekmekçiler çeşit çeşit ekmekleriyle, şerbetçiler ve şekerciler, içecekleriyle saraya gelirler. Bu yiyeceklerle çok büyük bir sofra hazırlanır. Birbirinden güzel yiyeceklerle hazırlanan sofra padişahı kışkandıracak güzelliktedir. Padişah yemeğe başlanmasını emreder. Halk yağmalarcasına sofraya hücum eder. Herkes yer, içer ve doyar.”

Yaşanan bazı tatsız olaylar, bu göz kamaştırıcı düğünün sona ermesine neden olur. İbrahim Paşa Sarayı’nda yangın çıkması ardından da sipahilerle yeniçeriler arasında kavga çıkması ve bir sipahinin bu kavgada öldürülmesi olayları büyük tedirginlik yaratır. 20 Temmuz’da gösteriler son buluyor. 21 Temmuz sabahı da Padişah ile şehzadenin saraya dönmeleriyle bu muhteşem düğün sona eriyor.²³⁰

²²⁸ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s. 43-44

²²⁹ Gelibolulu Mustafa Ali, *Cami’u’l-Buhur Der Mecalis-i Sur*, 1996, s.54

²³⁰ Nurhan Atasoy, 1997, s.23

IV. BÖLÜM

4. OSMANLI ŞENLİKLERİNİN SİYASİ BOYUTLARI

VE

GÜNDELİK HAYATA ETKİLERİ

Bu bölümde, Osmanlı şenliklerinin görünen eğlenceli yüzünden çok Osmanlı Devleti'nin siyasi ve gündelik yaşamı üzerindeki etkilerini ele almaya çalışacağız. Sadece Osmanlı Devleti'nde değil, çok eskiçağlardan bugünlere kadar şenlik vb.kutlamaların siyasi iktidarla aralarında kopmaz bir bağ oluştuğunu bilmekteyiz. Tüm bunların yanı sıra, toplumların kültürlerinin bir parçası olan gündelik yaşamı nasıl etkilediği konusunu da ele alarak, şenliklerin siyasi olduğu kadar kültürel yönünü de ele almamızın, şenlikleri tek yönlü değil de bir kaç yönüyle incelememiz açısından oldukça önemli olacağı kanaatindeyim.

4.1. OSMANLI ŞENLİKLERİNİN SİYASİ BOYUTLARI

4.1.1. SİYASİ İKTİDAR VE ŞENLİK

Siyasal iktidar, en genel biçimiyle; bir toplumsal kesimin, toplumun bütünü üzerinde kurumsallaşmış yaptırım gücü olarak tanımlanabilir. Devlet ise, siyasi iktidarın bir aygıtı olarak karşımıza çıkar. Devlet, toplumun iktisadi veya siyasi anlamda güçlenmiş belirli bir kesiminin, karar alma süreçlerinde belirleyici olduğu, geride kalan çoğunluğun ise bu süreçten dışlandığı ya da etkisizleştiği bir yapıdır.²³¹ Münci Kapani devleti; *belli bir ülke üzerinde yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip bir*

²³¹ Sibel Özbudun, *Ayinden Törene*, 1997, s.58-59

üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun oluşturduğu siyasal kuruluş olarak tanımlıyor.²³² Tarihsel açıdan ise devlet, siyasal bir bütünlüğün sembolüdür ve bizi daha çok bu yönüyle ilgilendirmektedir.

Devletin en önemli unsurlarından birisi siyasi iktidardır. Ahmet Taner Kışlalı, “*iktidar*”ı, *kendi iradesini egemen kılabilme, başkalarının davranışlarını denetleyebilme, bir şeyi yapmaya ya da yapmamaya zorlayabilme; başka bir deyişle, başkalarını yönetme gücü* olarak tanımlıyor.²³³ İnsanlar, siyasal iktidarın amacının yaşantılarını daha iyiye götürmek olduğunu düşünür ve ona itaat ederler. Siyasal iktidara itaat onun meşruluğuna duyulan inançla orantılıdır. Meşruluk, siyasal alanda, iktidarın sağlanması ve elde tutulması bakımından en önemli faktörlerden birisidir. İktidarın bir hakka dayandığı düşüncesinin kabul edilmesi ölçüsünde, o iktidar meşru sayılır. Bir siyasal sistemde, yönetilenler iktidarın meşruluğuna inandıkları ölçüde onun kararlarına uyma eğilimi gösterirler; bu durumda iktidar zor kullanmaya başvurmadan itaati sağlamış olur.²³⁴

Siyasal iktidarın meşruluk temelleri ilk olarak kutsal kaynaklarda aranmıştır. Zamanla değişik biçimlerde karşımıza çıksa da bu dinsel içerikli meşruluğun en ilkel türü Tanrı-Kral’larda görülmektedir. Firavunlar buna en iyi örnektir: Firavun, Osiris’in oğludur ve kendisi de Horus Tanrısıdır. Böylece hükümdar aynı zamanda bir tanrıydı ve ona itaat sadece siyasal bir gereklilik değil, aynı zamanda dinsel bir görev niteliği taşıyordu. Bu teokratik yapının, Ortaçağ’ın sonu ve Yeniçağ’ın başlarında daha sistemleştğini görüyoruz. Bu dönemde Kralın kişiliğinin tanrısal

²³² Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2002 s.34

²³³ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitabevi, 1990, s.77

²³⁴ Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, s.67 ve 84-85

niteliği ortadan kalkmış, iktidarın kaynağı ilahi niteliğe bürünmüştür. Artık, kralların iktidarının kaynağı, Tanrı'nın kutsal iradesinden gelmektedir.²³⁵

Mehmet Ali Ağaoğulları ile Levent Köker “*Tanrı Devletinden Kral-Devlete*” adlı eserde, Roma İmparatorluğu’nun meşruluğu hakkında Dante’nin görüşlerini aktarmışlardır. Dante’ye göre Roma’nın yüceliği Tanrı’nın eseridir. Tanrı, varlıkları yeteneklerine göre hiyerarşik bir sıraya sokmuştur: Bazı insanlar yönetmek, bazı insanlar ise boyun eğmek için doğarlar. Romalılar yönetmek için var olan soylu bir sınıftır. Romalılar’ın bir dünya imparatorluğu kurmayı başarmış olmaları da onların Tanrı tarafından seçilmiş olmalarının bir göstergesidir.²³⁶

Eski Türk devlet geleneğinde de, hakimiyetin ve hükümdarın kaynağı “Tanrısalsal” idi. Hükümdarlar, “kut” (uğur, devlet, baht, saadet) sahibidir ve hakimiyet, Tanrı’nın seçtiği kişiye aittir. Tanrı, o kişinin hanlığını takdir eder, ona kuvvet ve başarı verir.²³⁷ Osmanlı Devleti’ne baktığımızda da padişahın, “Allah’ın yeryüzündeki gölgesi” sıfatını taşıdığını bilmekteyiz. Hakimiyetin, Tanrı tarafından hükümdara bağışlandığı görüşü kabul edilmekteydi. Mekke ve Medine’nin ele geçirilmesiyle bu anlayış daha da İslami bir hal almış, hilafet telakkisi Osmanlı hükümdarının bir parçası olmuştur.²³⁸ Osmanlı Devleti’nde padişah, “Halifelik”

²³⁵ Münci Kapani, 2002, s.68-69

²³⁶ Mehmet Ali Ağaoğulları – Levent Köker, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*, Ankara: İmge Kitabevi, 1997, s.44-45

²³⁷ Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyasetnameleri*, Kayseri: Kültür ve Sanat Yayınları, s.125 ve Aydın Taneri, *Türk Devlet Geleneği, Dün-Bugün*, Ankara: MEB Yayınları, 1997, s.106-108

²³⁸ Halil İnalcık, “Osmanlı Padişahı”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara Üniversitesi, C.XIII, No:IV, Aralık 1958, s. 68-69

sıfatını üzerinde taşıdığı sürece, hem dünyevi hem de dini iktidarın sahibi olarak, meşruluğunu bu iki temele dayandırmıştır.²³⁹

18.yy'da gelişen yeni fikir akımlarıyla, iktidarın meşruluk kaynağının ilahi olanda değil, toplumun kendisinde aranması gerektiği eğilimi başlamıştır. Fransız İhtilali'nin meydana gelmesinde de etkili olan bu ideoloji, milli egemenlik kavramı olarak karşımıza çıkıyor. Bu fikir akımının temellerini atan kişi J.J.Rousseau'dur. O'na göre siyasal toplumun temeli, onu meydana getiren insanlar arasında yapılan bir sözleşmeye dayanmaktadır. Düzenli toplum hayatına geçişi sağlayan bu sözleşmeyle insanların iradeleri birleşmiş ve kendilerinin bütün hak ve yetkileri topluma devredilmiş olur. Toplumda üstün iktidar yani egemenlik, bu sözleşmeyle meydana gelen kollektif iradeye aittir.²⁴⁰

Siyasal iktidarın toplum üzerindeki meşruluğunun tek değil ama en önemli kaynaklarından birkaçı, mitos, kült, ayin ve törendir. Toplumsal tarihin sürekliliğini sağlamaları, onları siyasal iktidarın faydalanabileceği eşsiz birer araç haline getirmiştir. Diğer yandan, yönetici kişinin, mitler aracılığıyla kutsallaştırılması ve ayinlerin merkezi konumunda olması, iktidarı toplum önünde doğal ve meşru kılmaktadır. İşte bu meşrulaştırma sürecinin somutlandığı, eyleme döküldüğü süreç ise tören olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak Hititlere bakacak olursak; Hitit dinsel takviminde 18 festival tarihi tesbit edilmiştir. Kral ve kraliçenin bu festivallere katılma zorunluluğu vardır. Bu o kadar önemlidir ki, askeri bir seferdeyken bile Kral, askeri komutayı bir başkasına devrederek, ordusunun başından festivale katılmak

²³⁹ Haldun Eroğlu, "Osmanlılarda İktidarın Değişim Süreci ve Meşruiyet Sorunu", *Ank.Ün. DTCTF Dergisi*, S-43, 2003, s.25

²⁴⁰ Münci Kapani, 2002, s.70-71

üzere ayrılırdı. Bu festivaller adeta, kral ve kraliçenin konumunu onaylamak üzere örgütlenmişti.²⁴¹

Suraiya Faroqhi, Osmanlı şenliklerinin, Osmanlı saltanat sembollerinin anlaşılabilmesi açısından çok önemli bir kaynak niteliği taşıdığını belirtmiştir. Şenliklerde, hükümdarla ilgili simgeler ön plana çıkarılmaktadır. Padişahın dışarıya yansıtmaya özen gösterdiği simgelerin başında, haccın ve Haremeyn-i Şerifeyn'in koruyucusu olması gelmektedir. Padişahların Mekke'ye yolladıkları dini nitelikteki armağanların yola çıkışı, kentlerde alay ve geçitlerle kutlanmaktaydı. Bu şenliklerin bir amacı da, padişahların Haremeyn-i Şerifeyn için yaptıkları bağışları daha gözle görünür kılmaktır.²⁴² Burdan da anlaşılabilceği gibi, öncelikle dinsel niteliğin vurgulanması ön plana çıkmaktadır.

S.R.F. Price, *Ritüel ve İktidar* adlı eserinde, ritüelleri sadece imparatora verilen bir dizi sunu olarak değil, yapısı imparatorun konumunu tanımlayan birer dizge olarak gördüğünü belirtmiştir. İmparator, dinsel şenliklerle şereflendirilir; tanrıların tapınaklarına yerleştirilir, kurbanlar verilerek tanrılardan imparatoru esirgelemeleri dilenirdi. Böylece tebaası, hükümdarlarını kendi kültürlerinin baskın simge dizgeleriyle bağlantılandırmış oluyor.²⁴³

Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa* adlı eserinde, Osmanlı'nın son yüzyılında düzenlenen merasimleri incelemiş, siyasi iktidar ve merasimler arasındaki bağ hakkında yukarıda bahsettiklerimize benzer sonuçlar elde etmiştir. Günümüzde medya aracılığıyla, iktidarı elinde bulunduran siyasi liderlerin gerek görevleri

²⁴¹ Sibel Özbudun, 1997, s.61-62 ve 105-113

²⁴² Suraiya Faroqhi, "Krizler ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C-2, (Ed. Halil İnalcık – Donald Quataert), İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, s.731-732

²⁴³ S.R.F. Price, *Ritüel ve İktidar*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004, s.41,383

gerekse özel hayatları ile ilgili pek çok bilgiyi edinebildiğimizi, ancak modern öncesi çağda böyle bir durumun söz konusu olmadığını, hatta yönetilenin bir ömür boyu kendisini yönetenlerin yüzünü dahi göremediğini belirterek; mersimlerin, iktidar ile tebaayı bir araya getiren nadir bir vesile olduğunun altını çizmiştir. Merasimler, iktidarın kendisini tanımlamada ve meşrulaştırmada kullandıkları önemli birer araçlardır. İktidarın amacı; değişik aralıklarla, sürekli olarak tekrarlanan bu törenlerle, halkın itaatini sağlamak ve pekiştirmektir. Böylece iktidar, otoritesini meşrulaştırmış, mevcut olan meşruiyetini korumuş, hatta daha da güçlendirmiş olacaktır. Şöyle devam ediyor H.T. Karateke:²⁴⁴

“Merasimlerin sadece törende hazır bulunan topluluğu etkileyeceği düşünülseydi, bu etkinin güdük bir sonuç olacağı rahatlıkla söylenebilirdi. Gerçekte ise hiçbir önemli merasimin etki alanı böylesine dar değildir. Osmanlı örneğine baktığımızda, İstanbul’daki önemli devlet merasimlerinin ülkenin her köşesinde duyurulduğunu görüyoruz; böylece, Memelik-i Osmaniyye tebaasının, ‘aynı’ ülkenin padişahı, (Müslüman tebaa açısından) ‘aynı’ dinin halifesi hakkında aynı duyguları paylaşması sağlanıyordu...”

Görkemli Osmanlı şenlikleri için de aynı durum söz konusudur. Şenlikler esnasında düzenlenen tüm gösteriler, dağıtılan yemekler, geçici süre de olsa sağlanan serbestlik, padişahın ululuğunu pekiştirmek için birer araçtır. Osmanlı şenlikleri, bir yandan küçük bir şehzadeyi veya sultan kızını; dolayısıyla da hanedanın yenilenmesini ve kalıcılığını sergilerken; bir yandan da padişah ile halk arasında bağların kurulmasını veya varolan bağların kuvvetlenmesini sağlamaktadır. Bazı önemli şenlikler Halep ve Kahire’de de tekrarlanırdı. Böylece, önemli taşra

²⁴⁴ Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa – Osmanlı Devleti’nin Son Yüzyılında Merasimler*,

kentlerinin halkıyla da bağlar kurulmuş ve pekiştirilmiş olurdu.²⁴⁵ Bir sonraki şenlikte de aynı durum yinelenir. Şenlik, sadece kendi halkına değil, tüm dünyaya, kendisinin ne kadar güçlü, ne kadar zengin ve ne kadar hakim olduğunu göstermek için bir fırsattır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Osmanlı şenliklerinin kutlanma gerekçelerini, hükümdar ve aile fertlerinin yaşamlarındaki önemli günler belirliyordu. Bu gerekçelerin başında şehzade sünnetleri, doğumlar ve evlilikler gelirdi.²⁴⁶ Doğumlarda, özellikle ilk çocukların doğumu daha gösterişli kutlamalara sahne olurdu. Padişah çocuklarının doğum şenliklerinin amacını, hanedanın sürekliliğini vurgulamak olarak açıklayabiliriz. Sultan kızları ise henüz beşikteyken söz kesilerek evlendirilirlerdi. Bu evlendirme işlemi, hem siyasi hem de ekonomik çıkarlar gözönünde bulundurularak gerçekleşiyordu. Çoğunlukla varlıklı ve etkili damatlar seçiliyordu. Bu vesileyle, hanedan ile üst düzey yetkililer arasında ittifaklar kurulmuş olmakla birlikte; damat tarafından sunulan pahalı armağanlar da önemli bir etken sayılmaktadır.²⁴⁷

Suraiya Faroqhi, şenliklerin önemli bir ögesi olan esnaf alaylarında dahi, siyasi etkinin varlığını ifade etmektedir. Padişah ve devletin diğer ileri gelenleri, bir esnaf alayının düzenlenmesini kararlaştırdıklarında, bu alayla ilgili ana hatları belirleyen onu düzenleyen esnaftan çok, siyasi güç sahipleri olurdu. Üstelik bu

İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004, s.209-212

²⁴⁵ Suraiya Faroqhi, “Krizler ve Değişim 1590-1699”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C-2, 2004, s.737

²⁴⁶ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.12-15

²⁴⁷ Metin And, 1982, s.15 ve Suraiya Faroqhi, 2004, s.734-735

alayları yazıya dökenler de aynı bakış açısıyla padişahın gücünü, yani mutlakiyet yönetimini meşrulaştırmaya yönelmişlerdir.²⁴⁸

4.1.2. SİYASİ GELİŞMELER VE OSMANLI ŞENLİKLERİ

Daha önce de belirttiğimiz gibi, şenliklerin dikkate değer bir kısmının kutlanma gerekçelerinin ardında siyasi bazı gelişmeler vardır: Şenlikler, dışarıya karşı bir gövde gösterisi, içte ise halk ve ordunun moralini yüksek tutmak maksadıyla, imparatorluğun şeref ve itibarına uygun bir ihtişam ile icra edilmekte idi.²⁴⁹ Buna verilebilecek ilk örneklerden biri, II.Murat döneminde, Düzmece Mustafa'nın yakalanıp öldürülmesini kutlamak amacıyla, 1422 tarihinde Edirne'de düzenlenen şenliktir. Şenlik esnasında ziyafetler verilmiş, gösteriler yapılmıştı. II.Murat, kendisine yedi savaş gemisi vererek yardım eden Cenevizlileri de bu şenliğe katılmaları için davet etmişti.²⁵⁰

Bir diğer örnek de, Fatih Sultan Mehmed'in 1450 tarihinde sonuçsuz kalan Akçahisar kuşatmasıdır. Bu başarısızlığın ardından Fatih, Sitt Hatun ile evlenmiş ve bunu parlak bir şenlik ile kutlamıştır. Yine Fatih'in, Belgrad'da aldığı yenilgi üzerine Edirne'ye döndüğünde, şehzadeleri Bayezid ve Mustafa'yı sünnet ettiriyor ve bunun şerefine bir şenlik düzenleniyor (1457).²⁵¹

Kanuni Sultan Süleyman, II. Macar seferi sırasında Budin'i ele geçirdikten sonra, mevsimin ve iklim koşullarının pek uygun olmamasına rağmen yolunu Viyana'ya çevirdi ve 21 günlük bir kuşatmanın ardından muvaffak olamayarak geri

²⁴⁸ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, 2002, s.195

²⁴⁹ Ali Haydar Bayat, "Osmanlı Saray Sünnet Şenlikleri" *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, C-XI. S-3, 1982, s.56

²⁵⁰ Özdemir Nutku, 1987, s.31

²⁵¹ M. And, *Kırk Gün Kırk Gece*, 1959, s.16

döndü.²⁵² Bu başarısızlığın ardından İstanbul'a dönüyor ve dört şehzadesinin sünneti için görkemli bir şenlik düzenletiyor. Bu şenlikteki asıl amaç; ordunun güvenliğini kalkındırmak, içeride ve dışarıda bu yenilgiyi unutturmaktır.²⁵³

1642 yılının Ocak ayında Sultan İbrahim'in oğlu IV.Mehmed ve 15 Haziran tarihinde de bir diğer oğlu Süleyman dünyaya geliyor. Doğumun Perşembe gibi uğurlu bir günde gerçekleşmesine rağmen, yaşanan deprem ve yangın olayları iyiye yorulmadı. Nitekim Sultan İbrahim de tahta çıktığında talihsiz olaylar yaşanmış, deprem ve yangınlar olmuş, kuyruklu yıldız görülmüştü. Tüm bu yaşananların insanlar üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiyi unutturmak için, Şehzade Mehmed'in doğumu vesilesiyle üç gün üç gece süren bir şenlik düzenlenmiştir.²⁵⁴

Düzenlenen şenlikler esnasında suçluların affedilmesi, tutukluların serbest bırakılması da şenliklerin siyasi görünümünün bir yansımasıdır. Örneğin; 1840 tarihinde Abdülmecid'in kızı Naima Sultan doğduğunda, bir hafta şenlik yapılmış, hüküm giyen tutuklular da bu kutlama vesilesiyle salıverilmiştir. Bunun dışında, savaşa yol açabilecek bir ortamın bulunduğu yabancı devletlerle dostluk bağları oluşturmak ya da varolan bağları kuvvetlendirmek için de şenlikler uygun bir ortam sağlıyordu.²⁵⁵

Osmanlı şenliklerinin en belirgin özelliklerinden birisi hiç kuşkusuz gösterişli geçit alayları idi. Alay sözcüğünü; İstanbul'da sık sık yinelenen resmi, dini, askeri, mesleksi ve folklorik nitelikli, kalabalık kortejlerin geçiş ve gösterilerini kapsayan tören olarak tanımlayabiliriz. Burada asıl amaç; padişahın yüceliğini, gücünü

²⁵² İ.H. Uzunçarşılı, 1998, C-II, s.329-330

²⁵³ M. And, 1959, s.16

²⁵⁴ M. And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.3

²⁵⁵ M. And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.7

vurgulamak ve unutturmamaktır. Düzenli olarak her hafta düzenlenen ‘selamlık alayı’nın özel bir amacı da yüce padişah-halifenin ne kadar dindar olduğunun herkes tarafından görülmesidir.²⁵⁶

Osmanlı Devleti’nde düzenlenen şenliklerin çok farklı boyutları olduğunu daha önce belirtmiştik. Siyasi iktidar açısından bakıldığında bu şenlikler, otoritenin varlığını en uç köşelere dek hissettirebilmesi için iyi bir fırsattır. Osmanlı şenliklerinin düzenlendiği alanda zaten yeterince kalabalık mevcuttur. Bunlara, azınlıklar ve yabancı ülkelerden davet edilen konuklar da dahildir. Şenliklerin en görkemli gösterilerinden biri olan ışık oyunları ve fişek gösterileri sayesinde de sadece meydanlarda toplanan kalabalığa değil, uzaklarda yaşayanlara da aynı heyecan ve aynı hakimiyet duygusu yaşatılabilmektedir.²⁵⁷

Özel olarak üzerinde durduğumuz 1582 şenliğinin de düzenlenme sebepleri bazı siyasi gerekçelere dayanıyordu. Bunların başında 1579 tarihinde vezir-i azam Sokullu Mehmed Paşa’nın öldürülmesi gelmektedir. Sonrasında, 1580 tarihinde Padişah’ın iki şehzadesinin ölümü de üzücü bir diğer olay idi. Bunların yanı sıra, yabancı devletler ile dostluk ortamını perçinlemek, İmparatorluk’a bağlı beyliklerin bağlılıklarını sergileme fırsatı vermek ve davetlilerden gelecek değerli armağanlara sahip olmak da diğer etkenler arasındaydı.²⁵⁸

1582 şenliğinin düzenlendiği dönem çelişkilerle dolu bir dönem idi. Bir yandan imparatorluk en geniş sınırlarına ulaşmış, Şehzade Mehmed’in düğünü gibi son derece masraflı ve gösterişli bir işler yapılmış; diğer yandan da askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda bozukluklar görülür olmuştu. Bazı kaynaklar, idari bozulmaya

²⁵⁶ N.Sakaoğlu, N.Akbayar, 1999, s.61

²⁵⁷ N.Sakaoğlu, N.Akbayar, 1999, s.59

²⁵⁸ M. And, 1982, s.39

neden olan olaylar arasında 1582 şenliği esnasında, şenliklere katılan ve hünerleri beğenilen pek çok kişinin, ödül olarak ocak kanununa aykırı şekilde yeni eriliğe kaydedilmesini belirtir.²⁵⁹

Osmanlı'nın ilk dönemlerindeki şenliklerle sonrakiler kıyaslandığında, II. Murat'a kadar olan dönemin şenliklerinin daha mütevazi olduğu görülmektedir. Duraklama dönemiyle birlikte büyük ve göz kamaştırıcı etkide şenlikler düzenlenmeye başlamıştır.²⁶⁰ Dönemin padişahlarının devlet işlerine biraz daha uzak, kişisel zevk ve eğlenceye biraz daha düşkün olduğu gerçeğinin var olmasıyla birlikte bu, durumu tek başına açıklayan bir gerekçe olamaz. Ancak, bu durumu, duraklamayla birlikte i te sorunlar yaşayan, dışarıya karşı savaşlarda eski başarılarını elde edemeyen Osmanlı'nın, bu olumsuzlukları örtme ve telafi etme çabaları olarak değerlendirebiliriz.

4.2. OSMANLI şENLİKLERİNİN GÜNDELİK HAYATA ETKİLERİ

4.2.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE GÜNDELİK HAYAT

VE şENLİKLER

Osmanlı Devleti'nde gündelik hayat üç farklı dönemi içinde barındırır. Bunlardan birincisi; Fatih'in İstanbul'u fethettiği 1453 tarihi ile 1520 tarihleri arasındaki dönemdir. "Kuruluş Dönemi" olarak adlandırılan bu dönem, halkın çevresini tanımaya çalıştığı, gündelik hayatın temellerini oluşturmaya başladığı bir geçiş dönemidir. 1520 ve 1703 tarihleri arasında, "Klasik Dönem" olarak adlandırdığımız ikinci dönem; gündelik hayatın tüm canlılığı ile yerleştiği ve varlığını tüm alanlarda hissettirdiği bir dönemdir. "Modernleşme Dönemi" olarak

²⁵⁹ Nurhan Atasoy, *1582: Surname-i Hümayun – Düğün Kitabı*, 1997, s. 12

²⁶⁰  zdemir Nutku, 1987, s.21

anılan ve 18.yüzyıl başlarından 20. yüzyıla dek uzanan dönem ise, Osmanlı Devleti'nin yeni bir kimlik arayışı çabasıyla kendisine yabancılaştığı bir dönemdir.²⁶¹

Osmanlı Devleti, Hristiyan İstanbul'u fethettikten sonra, bu bölgede uygulanan iskan çalışmaları esnasında, nüfus dengesini müslümanlardan yana ayarlama çabalarının yanı sıra, iktisadi düzenin kurulması amacıyla, zanaat erbabı ile idari ve dini açıdan söz sahibi olan ailelerin yerleştirilmelerine öncelik sağlamıştır. Ancak aileler, bulundukları ortamı gönüllü olarak bırakmak istemedikleri için, kadılıklara verilen emirlerle bir nevi zorunlu göçe itilmiştir. Özel olarak seçilmiş bu zümre dışında asıl çoğunluğu oluşturan Müslüman ve Hristiyan ahalinin ayrı mahalleler kuracak şekilde yerleştirilmeleri, İstanbul'un gündelik hayatında önemli bir yer edinecek olan *mahalle kültürünün* oluşmasına yol açar.²⁶²

Kurulan ilk mahalleler, dini, kültürel ya da etnik kimliğe sahip cemaat tipi örgütlenmelerin bulunduğu küçük yerleşim birimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle cami-mescid merkezli mahalle yerleşimlerinin bulunmasının yanı sıra, türbe, hamam, çeşme ve mektep gibi yapıların etrafında da yerleşim merkezleri kurulmuştur. Buna paralel olarak Hristiyan ve Yahudiler de yerleşimlerini ve kültürel örgütlenmelerini kilise ve sinagoglar çevresinde şekillendirmişlerdir.²⁶³ Genellikle Osmanlı öncesi dönemden kalma yapılar olan kaleler de, tercih edilen yerleşim bölgeleri idi. Kale, kentin bütün bir mahallesini içine alır ve en değerli evler genellikle burada yer alırdı. Ayrıca kalede, bir garnizon ve bir de hapishane bulunuyordu. Konut bölgeleri, her birinde on ile bir kaç yüz ailenin yaşadığı mahallelere bölünmüş durumdaydı. Konut semtlerinde yabancıların bulunması pek

²⁶¹ Ekrem Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, İstanbul: YKY, 1999, s.17

²⁶² Ekrem Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, s.20

²⁶³ Ekrem Işın, s.21

hoş karşılanan bir durum sayılmazdı. Bunun nedeni ise; herhangi bir kaza veya suçun sorumlusu bulunamadığı takdirde, mahalle sakinlerinin tazminat ödemek zorunda kalmalarıydı.²⁶⁴ İstanbul'un gündelik hayatını belirleyen bu çerçeve, bazı değişimlere uğrasa da bütün Osmanlı döneminde varlığını korumuştur. Kentlerde yeni bir düzenin ortaya çıkması ancak Cumhuriyet dönemi ile gerçekleşecektir.²⁶⁵

Osmanlı döneminde gerçek anlamda bir nüfus artışı XVI. yüzyılda olmuştur. Hızlı fetih hareketleri sonucu, özellikle İstanbul'a pek çok bölgeden yerleşmek amaçlı gelenler olmuştur.²⁶⁶ Yeni bir mekanda yeni bir yaşam kuran, farklı dinlere mensup bu halk, göç ettikleri yerlerden getirdikleri dil, duygu, düşünce ve yaşam biçimleriyle, yeni bir kültürel yapı oluşturmuş, gündelik hayatı zenginleştirmişlerdir.²⁶⁷

Osmanlı parlak bir dönem içindeydi ve inşaat alanında giderek artan bir faaliyet mevcuttur. Osmanlı ordusunun ve donanmasının ihtiyaçlarını gidermek amaçlı kurulan tersane, silahane ve atölyeler de istihdamın artmasını sağlamaktadır. Bunların sonucunda, tüketim malları ticareti ve tüm alanlardaki faaliyetler otomatik olarak gelişme göstermektedir. Daha sonraki yüzyıllarda nüfus ile beraber artış gösteren bu faaliyetlerin gelişimi durmuştur. Ülke eski parlak günlerinde değildir ve inşaat ateşi sönmüştür. Devletin başındakiler de artık daha ilgisizdirler.²⁶⁸

²⁶⁴ Suraiya Faroqhi, "Krizler ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C-2, (Ed. Halil İnalcık – Donald Quataert), İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004, s.700-701

²⁶⁵ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s.39

²⁶⁶ Robert Mantran, *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1991, s.46

²⁶⁷ Ekrem Işın, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, s.21

²⁶⁸ Robert Mantran, *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat*, 1991, s.46

Tülay Reyhanlı, yabancı bir kaynaktan dönemin kent nüfusunu şöyle aktarmaktadır:²⁶⁹

<i>Vezirler</i>	6
<i>Kadılar (Divan'da 10'u bulur).....</i>	4
<i>Müftü</i>	1
<i>Defterdar</i>	1
<i>Emir-i ahur başı</i>	1
<i>Yeniçeri ağası</i>	1
<i>Çavuş ağa</i>	1
<i>Kapıcı ağa</i>	1
<i>Sipahi ağa</i>	1
<i>Bostancı başı</i>	1
<i>Kaptan başı</i>	1
<i>Kapı ağa</i>	1
<i>Peykler</i>	300
<i>Solaklar</i>	300
<i>Doğancı, cüce, sağırlar</i>	300
<i>Hayat kadını</i>	1.000
<i>Çavuşlar</i>	1.600
<i>Kapıcılar</i>	700
<i>Sipahiler</i>	30.000
<i>Yeniçeriler</i>	24.000

²⁶⁹ Tülay Reyhanlı, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, s.35

<i>Topçular</i>	3.000
<i>Acemioğlanlar</i>	20.000
<i>Diğer Türkler (Kadın, çocuk vs).....</i>	<i>200.000</i>
<i>Hristiyanlar, Yahudiler</i>	150.000
<i>Hristiyan, Yahudi, Türk</i>	
<i>kadın ve çocukları</i>	600.000

1.231.207

16. yüzyılın ortalarına kadar İstanbul'da gündelik hayatın temelini belirleyen iki önemli unsur vardır: Birincisi, çarşı ve hanlarla karşımıza çıkan *iktisadi kurumlar*; diğeri ise cami ve tekkelerle karşımıza çıkan *dini kurumlardır*. Beyazıt çevresinde odaklaşan çarşı ticareti, Edirnekapı gümrüğü ile Haliç arasında oluşan iktisadi bütünlük, çevredeki Zeyrek, Fatih, Aksaray, Çarşamba, Atikali ve Kocamustafapaşa gibi yerleri de etkileyerek, esnaf ve zanaatkarların yerleştiği bu bölgelerdeki nüfus yoğunluğunun artmasına neden olur. Bu merkezlerde oluşan lonca tipi örgütlenmeler sayesinde de gündelik hayatın şekillenmesi hız kazanmıştır.²⁷⁰

Çarşı kompleksinin merkezini oluşturan bedestenlerin yanı sıra, esnaf ve zanaatkarların yerleştikleri han ve kervansarayların da İstanbul'da ticari merkezlerin oluşumunda belirleyici bir yeri vardır. Farklı cemaatlere mensup esnaf gruplarının birbirleriyle etkileşimini sağlamak için gerekli ortamı sağlayan hanlar, aynı zamanda İstanbul'un dış dünya ile bağlantısını sağlayan bir mekan niteliğindedir. Özellikle *tüccar* sınıfı, sadece sahip olduğu maddi güçle değil; saray ile halk arasındaki orta

²⁷⁰ Ekrem Işın, s.23

tabakayı temsil etmesi ve yönetici sınıfa, toplumdaki iktisadi ve siyasi yapıyı göstermede aracılık etmesi bakımından önemli bir yere sahiptir.²⁷¹

Kentlerde esnaf ve tüccar sınıfının örgütlenmesiyle oluşan **lonca** sistemi, giderek güçlenerek Osmanlı ticari ve toplumsal yapısında önemli bir etken olmuştur. Şöyle tanımlıyor loncayı Prof. Şevket Pamuk:²⁷²

“...Herşeyden önce üyelerine istikrar ve güvence sağlayan, bu amaçla da piyasa ve üretim koşullarını düzenlemeye ve denetlemeye çalışan meslek örgütleri...”

Bir kentteki her üretim ve ticaret dalı ayrı bir lonca çevresinde örgütlenirdi. Yerel yönetimler üzerindeki siyasi güçleri sayesinde, herhangi bir üretim veya ticaret alanında, kendileri dışında faaliyet gösterilmesinin yasaklanmasını sağlamışlardır. İktisadi yapılarının yanı sıra, üyeler arasında oluşturulan toplumsal dayanışmaya da önem verilmekteydi. Üyelerinin düzenli katkılarıyla işleyen yardımlaşma sandıklarının kurulması, bu dayanışmaya güzel bir örnek teşkil etmektedir.²⁷³

Bir loncaya üye olmak, bir ustanın yanında uzun yıllar çıraklık yapmayı ve meslekteki becerilerini sınavlarla kanıtlamayı gerektiriyordu. Bu sayede üye sayısı sınırlandırılarak, fazla üretimin neden olacağı sorunlar engellenmiş oluyordu.²⁷⁴

Loncalar, siyasal bir organizma değildir. Kent içindeki rolleri daha çok ekonomik ve toplumsal alanlardadır. Ayrıca, dinsel cemaatin dışında, gerçek anlamda örgütlenmiş, yegâne kentsel çerçeveyi meydana getirmektedir. Mesleki bir birlikle bütünleşmiş olan bu insan grupları, yalnızca aynı mesleği icra eden kişilerle

²⁷¹ Ekrem Işın, s.24-25

²⁷² Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1999, s.55

²⁷³ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, s.55

²⁷⁴ Şevket Pamuk, s.55

bir araya gelmekle kalmamakta; aynı zamanda, hemen hemen aynı ihtiyaçlara ve hayat tarzına sahip olan insanlarla da birlik olmaktadır.²⁷⁵

Lonca sistemini oluşturan esnaf-tüccar sınıfının gündelik hayat içindeki toplumsal statülerine gelince, bu statüyü belirleyen iki farklı etken dikkatimizi çekmektedir. Bu etkenlerden birincisi dini kökenli olup; esnaf gruplarını bağlı bulundukları cemaate göre sınıflandırmakta, böylece herhangi bir esnaf grubunun sivil yaşantısı kendisine ayrılan mahalle ile sınırlandırılmaktadır. İkinci etkende ise bağlı bulunulan cemaatlere bakılmaksızın, yalnızca temsil edilen meslek gruplarına göre sınıflandırılmaktadır. Böylece, dini kurallar nedeniyle ayrı mahallelerde yaşayan farklı dine mensup esnaflar, iş hayatında aynı mekanı paylaşarak, gündelik hayatta beraber rol alabiliyorlardı.²⁷⁶

İstanbul esnafı yalnızca iktisadi bir gruplaşmadan ibaret değildi. Yardım sandıkları ile aralarında oluşturdukları sosyal dayanışmadan kısaca söz etmiştik. Bu sandık sayesinde, sadece kendi içlerinde ihtiyacı olanlara değil, halk arasında muhtaç olanlara da maddi yardım sağlayabiliyorlardı. Bunun yanı sıra, bir yıl veya daha fazla aralıklarla şenlik düzenledikleri de oluyordu. Kağıthane, Ağa Çayırı gibi, bu işler için tahsis edilmiş yerlerde düzenledikleri şenliklerle, loncaların geleneksel ritüellerini uygulama ve de ziyaretçilerine hünelerlerini sergileme fırsatı buluyorlardı. Oldukça pahalıya mal olan bu şenliklerin masrafları, ustaların katkıları sayesinde karşılanabiliyordu.²⁷⁷

²⁷⁵ Robert Mantran, *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1991, s.96

²⁷⁶ Ekrem Işın, s.26

²⁷⁷ R. Mantran, *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat*, 1991, s.104

Şenliklerdeki geçit alaylarında, daha önce de bahsettiğimiz gibi, her esnaf grubu, dükkanı temsil eden tekerlekli bir araba hazırlamaktadır. Hazırlanan bu araba üzerinde her esnaf grubu kendi faaliyetlerini halka ve padişaha sergilemektedir.²⁷⁸ Örneğin; dokumacılar ya değerli kumaş toplarını, ya da tepesine tuğ gibi kumaş örnekleri takılmış sopaları taşıyarak geçerler. Zanaatkârlar, şenlikler için hazırladıkları sahnelerde, tüm mesleki hünelerini sergilemek ve malı nasıl ürettiklerini göstermek için çabalar. Bu geçit alayları, loncalara bağlı zanaatkârlar için, usta olmayan sıradan esnaftan kendilerini ayırmalarını sağlayan büyük bir fırsattır. Ayrıca, bu şenliklere katılan esnaf arabalarına bakıldığında, dükkan ve atölyelerdeki hiyerarşik yapı göze çarpmaktadır. Kalfa ve çıraklara kıyasla, çok daha zengin giysiler içindeki ustalar kolayca ayırt edilebilmektedir. Suraiya Faroqhi, bu hiyerarşik yapının korunmasıyla ilgili olarak; görevli memurlarla loncalı ustalar arasında bir çıkar birliğinin oluşturulmuş olabileceğini; alaylarda canlandırılan sahnelerde de bu uzlaşmanın ifade bulduğunu belirtmektedir.²⁷⁹

Loncaların, kendi düzenledikleri törenlerden daha da masraflı olanı, çeşitli nedenlerle, saray tarafından düzenlenen bu şenliklerdir. Şenlikler esnasında gerçekleştirilen bu görkemli alaylar, esnaf gruplarına pahalıya mal olmaktadır. Her esnaf grubunun hazırladıkları, dükkanlarını veya atölyelerini temsil eden tekerlekli bir araba, padişaha sunulan değerli armağanlar, gösteri amaçlı yapılan ürünler ve bu ürünlerin halka sunulması kayda değer bir masrafı gerektirmektedir. Padişah da memnuniyetini dile getirmek için bazen para, bazen de gümüş tabak gibi bir armağanla karşılık vermektedir. Bu da yapılan masraflara katkı sağlamaktadır.²⁸⁰

²⁷⁸ R. Mantran, 1991, s.104

²⁷⁹ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, 2002, s.189-190

²⁸⁰ Robert Mantran, 1991, s.104

Osmanlı'da gün, sabah namazına çağıran ezanla başladı. Kalkar kalkmaz yapılan ilk iş ise giyinmektir. Giysilerin kumaşı ve rengi, önemli bir unsurdur. Çünkü, kişinin konumunu ve mertebesini gösteren bir işarettir. Fatih Sultan Mehmed, mülki ve idari personelin rütbe derecelerinin elbislerine göre ayırt edilebilmesi için kanun çıkarmıştır. Bu kanunla belirlenen elbise renk ve biçimleri, 1826 yılına kadar çok fazla değişime uğramadan sürdürülmüştür.²⁸¹ Tülay Reyhanlı, yabancı bir kaynaktan, dönemin giyim geleneğini yansıtan bir tasvir aktarıyor:²⁸²

“Erkekler, saçlarını traş edip, tepede bir tutam saç bırakırlar. Bıyık ve sakal uzatırlar. Traşlı başlarını kırmızı bir takke ile örtüp, bunun üzerine, yuvarlak bir küre biçiminde 12-20 elle uzunluğunda, ince, beyaz ketenden bir bez sararlar ki buna Türkçe tülbent veya salma denir. Eğilerek ve sol ellerini, göğüslerinin sağ tarafına koyarak selamlaşırlar. Baş giysilerinin içi boş olduğu için hava almakta, küçük çemberlerle desteklendiği için başı serin tutmakta, kalın olduğundan güneşin geçmesini önlemekte ve en ince keten bezinden dokunduğu için de Avrupalılar'ınkinden hafif olmaktadır. Rütbeleri, sarıkları üzerindeki işaretlerden bellidir. Acemioğlanlar, piramit şeklinde, türlü renkli, hafif kumaştan külahlar, yeniçeriler ise, yukarıda anlatılan tülbentleri giyerler.”

Vezir ve diğer devlet erkanının giymeleri pek uygun görülmeyen diba, seraser, kadife, kemha gibi ağır ve değerli kumaşları, sadece padişah ve şehzadeleri giyebilmekteydi. Bu kumaşlardan daha az kaliteye sahip olan atlas, engilyon gibi kumaşlar da vezir ve devletin diğer ileri gelenleri içindir. Bunların dışında, orta sınıf

²⁸¹ Raphaela Lewis, *Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat*, İstanbul, 1973, s.89 ve Robert Mantran, 1991, s.204-206

²⁸² Tülay Reyhanlı, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat*, 1983, s.70

halk, asker ve tımar sahipleri de bu kumaşları kullanabiliyorlardı.²⁸³ Yüksek rütbedekiler, yüksek fötr külahların etrafına çeşitli renklerde sarıklar sararlardı. Ulema sınıfı ise, altın işlemeli küçük başlıklar üstüne beyaz, daha yassı biçimli sarıklar sararlardı.²⁸⁴

Hepsinden çok daha gösterişli ve pahalı bir giysileri olan padişahın, özel günlerde giyimi daha da özenli oluyordu. Merasim ve törenlere katıldıkları zaman, başlarına Horasani, mücevveze, Selimi ve Yusufi denilen başlıklardan takarlardı. Bu başlıkların üzerine bazen bir, bazen iki, bazen de üç adet sorguç takarlardı. Sorguçların, üzeri mücevher ve değerli taşlarla bezenmiştir. Padişahın elbiselerine gelince, önceleri sade iken zamanla çok daha özenli hale gelmiştir. Üzerlerine, en değerlisinden samur kürkleri giyerlerdi. Bunlara kabaniçe veya kapaniçe da derilirdi. Kapaniçe, kollu ve kolsuz olup, kürkü siyah tilki derisindendi. Bütün kürklerin en makbulü olan bu siyah tilki kürhü, yalnız padişaha mahsustu.²⁸⁵

Gündelik hayatın en önemli işlerinden biri de yemektir. Robert Mantran, yemek konusunda Osmanlılar'ın oldukça kanaatkar olduklarını, yabancı gözlemcilere dayanarak belirtmektedir. Bir evde tuz, soğan, sarısak, yoğurt ve ekmek gibi temel gıdaların varlığı, o ailenin karınlarını doyurmaları için yeterlidir. Fazla bir beklentileri yoktur. Tabii beklentinin azlığı, gelir düzeyinin düşüklüğü ile orantılıdır.²⁸⁶

16. yüzyıl İstanbul'unda evlerin ancak yüzde 6'sında mutfak bulunmaktaydı. Yemekler genellikle evin avlusunda pişirilir ya da dışarıdan hazır olarak alınırdı.

²⁸³ Tülay Reyhanlı, 1983, s.72

²⁸⁴ Raphaela Lewis, 1973, s.89-90

²⁸⁵ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 1945, s. 220-221

²⁸⁶ Robert Mantran, 1991, s.208

Ailelerin ayrı ayrı ocak yakarak yaptıkları yemekler, dışarıda, aynı miktar odunla, çok daha fazla kişiye yemek yapan aşçı ocaklarından çıkan yemeklerden daha pahalıya mal oluyordu. Bu yüzden buralardan alınan yemekler daha ucuza mal oluyordu.²⁸⁷

Güzel balık pazarlarının bulunmasına rağmen, Türkler balığa Rumlar kadar düşkün değillerdir. Et olarak daha çok koyun eti tüketilmektedir. Et suyunda pişirilen pirinç (pilav) ise her yemekte sofrada yer alır. Süt ürünleri de Osmanlı mutfağında oldukça yaygındır. Sütten üretilen yoğurt ve kaymak bunlar arasında en önemlileridir.²⁸⁸

Tülay Reyhanlı, yabancı bir kaynaktan, Osmanlılar'ın yemek gelenekleriyle ilgili gözlemleri aktarmaktadır:²⁸⁹

“Yemeklerini bağdaş kurmuş olarak, halı üzerinde ve evden çok, açık havada, nehir kıyısında ve bahçede, çimen üzerinde yemeği tercih ederler. Masaları, yere oturarak yemek üzere çok alçaktır. Ellerini silmek için de uzun bir havlu kullanırlar. Bazıları kırmızı ve yeşil renkte, deri, çanta gibi açılıp kapanabilen, üzerine ancak tabak konulabilen masalar taşırlar. Etleri, elle parçalanabilecek kadar yumuşaktır. Yemeklerinin çeşidi azdır. Herkes, çepeçevre oturup, tek bir kaptan yemektedir. Çatal ve bıçak kullanmazlar. Yemeğe dua ile başlar ve yerken hiç konuşmazlar. Gerçi yiyecek şeyleri, etleri pek boldur, av kuşları ve başka hayvanlar da bulunur, fakat bunlar balık bile yemezler. Ekin ve zahire, İngiltere'dekinden bol, daha iri taneli ve lezzetlidir. Kuş avcılığı ve avlanma sanatı bilmezler. Yemek sanatları da yoktur, sade

²⁸⁷ Stefanos Yerasimos, *Sultan Sofraları*, İstanbul: YKY yayınları, 2002, s.18

²⁸⁸ Robert Mantran, 1991, s.207-209

²⁸⁹ Tülay Reyhanlı, 1983, s.67

yemeklerle yetinirler. Padişah bile sadece pirinç yer ve su içer. Böylece zinde kalarak, ordularını harp meydanında tutmayı başarır. Evlerinde, etlerini haşlamak için bir tencere bir tahta kaşık, bir bardak, bir yatak ve bir yorgan bulunur. Yerde yiyip, yatar ve otururlar... ”

Saray mutfağına gelince durum çok daha farklıdır. Kalabalık bir nüfusu doyuran saray mutfağında, ihtiyaçları karşılamak için hiçbir masraftan kaçınılmaz. Mayıs 1526 tarihli bir sicil matbah-ı amire için bir aylık sürede alınan malzemeleri sıralamaktadır: 64 kantar bal, 544 tavuk, 28 müd pirinç, 61 kaz, 19 okka safran, 116 midye, 87 istakoz, 400 balık, 12 miskal misk, 10 okka karabiber, 11 okka zeytinyağı, 3 şinik pekmez, 84 okka Eflak tuzu, 13 okka nişasta, 51 kavanoz boza, 616 koyun kelle ve paçası, 180 işkembe, 649 yumurta, 229 su tavuğu... Bunların dışında sebze, meyve, ekmek, kaymak, yoğurt ve kurabiyeler de vardır.²⁹⁰

Fatih Sultan Mehmed'in Kanunnâme'sinin 35. maddesindeki bir hüküm, padişahın bundan böyle, tek başlarına yemek yiyeceklerini, çevresinde yalnız içoğlanları ve cariyeleri ya da kadınları olabileceğini belirtmektedir.²⁹¹ Padişahın, içoğlanların ve harem-i hümayunun yiyecek ve içeceklerinden, bu malzemelerin muhafazasından, Enderun'un bölümlerinden olan *kiler koğuşu* sorumlu idi. Padişahın yemeklerinin pişmesi, bu yemeklerin padişahın huzuruna nakli ve sofranın hazırlanması, *kiler koğuşunun* sorumlusu *kilercibaşıya* aitti.²⁹² Bu bölümün içoğlanları da padişahın sofra ihtiyaçları konusunda uzmanlaşmışlardır. Kilercibaşidan sonra sırasıyla; padişahın ekmeğinden sorumlu peşkirbaşı, suyundan

²⁹⁰ Robert Mantran, 1991, s.210

²⁹¹ Stefanos Yerasimos, *Sultan Sofraları*, 2002, s.20-21

²⁹² İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nde Saray Teşkilatı*, 1945, s. 313-314

sorumlu mumbaşı, sini ve kaşıkları yıkayan peşkir şakirdi, tepsicibaşı, yemişçi, turşucu gelirdi.²⁹³

Robert Mantran, padişah sofrasına güzel bir örneği, yabancı bir kaynaktan bizlere şöyle aktarıyor.²⁹⁴

“Salatalarda zeytin, turp, pancar, hıyar, taze sarımsak, gül yaprağı ve mevsimine göre bu cins herşey vardır. Etler martaban denilen toprak leğenlerde getirilmektedir. Bu leğenler kızartılmış ve parçalar halinde kesilmiş kuzu ve piliç, tereyağ ve soğanla kızartılmış koyun, kızrtılmış, sonra da kaymak, şeker ve gülsuyuyla fırınlanmış güvercin etleriyle doludur. Kızartılmış ve buğlama balıklar vardır. Pirinç ve soğanla birlikte pişirilmiş piliçler, üzerinde yumurta ve baharat yüzen suyuyla birlikte sunulmaktadır. Soğanla birlikte kıyılmış ve yapraklarla dürüm yapılmış etten toplar vardır. Etli küçük börekler, bir cins güvercin eti vardır. Ve içinde badem, Korent üzümü, çam fıstığı olan pirinç pilavı vardır. Çorbalardan tavuk suyuna taze veya kuru bezelye çorbası vardır ve üzerine ekmek yerine tereyağda kızartılmış ekmek parçaları ve yumurta sarısı konulmaktadır. bir başka çorba da tavuk ve çok yoğun bir etsuyuyla yapılmaktadır.”

Sarayda verilen toplu yemeklerin başında Dîvân toplantılarından sonra Dîvân üyelerine verilen yemekler gelir. Elçilik heyetleri sarayı ziyaret ettiklerinde de Dîvân üyeleri ile birlikte yemek yerler. Konumuz olan 1582'deki sünnet düğünü için İstanbul'a gönderilen Venedik elçisi Jacopo Soranzo'nun, saraya kabulünde Dîvân'da verilen yemekte 25 çeşit yemek sunulmuştur. Maiyetindeki asilzadeler ise

²⁹³ Stefanos Yerasimos, *Sultan Sofraları*, 2002, s.20-21

²⁹⁴ Robert Mantran, 1991, s.209

ayrı bir yerde sofraya oturtulmuş; büyük çanaklarla pırnç ve bezelye çorbaları, haşlanmış koyun parçaları, muhallebi ve ballı hamur işleri ikram edilmiştir.²⁹⁵

Sarayda verilen bir diğer toplu yemek de üç ayda bir ulufelerini almaya gelen yeniçeriler için verilen yemektir. Daha önce de bahsettiğimiz *çanak yağması* biçimindeki bu şölen, içinde et ve pilav olan çanaklar hazırlanıyordu. Çanaklar yere dizildikten sonra işaret verildiğinde, yeniçeriler çanakların üzerine atlıyor, birbirleriyle boğuşarak yemekleri kapmaya çalışıyorlardı. Stefanos Yerasimos, bu yağma sahnesindeki amacın, askerin en önemli iki niteliği olan disiplin ve saldırganlığı gözler önüne sermek olabileceğini belirtmektedir.²⁹⁶

1582 şenliğinde de olduğu gibi diğer tüm şenliklerin en önemli öğelerinden birisiydi bu çanak yağması. Özellikle yabancı konukların ilgisini çeken bu şölen, padişah ve halk için de en eğlendirici sahnelerden birisiydi. Önceki bölümlerde de belirttiğimiz üzere, şenliklerde, yeniçeriler için düzenlenen yağmada olduğu gibi yine pilav, et ve ekmek verilmekteydi.²⁹⁷ Çanak yağmasının, bir kaç işlevi birden üstlendiğini söylememiz yanlış olmayacaktır: Padişah için, yeniçerilerine ve halkına yapmış olduğu büyük bir cömertlik, halk ve yeniçeriler için, içlerindeki saldırganlığı dışa vurmak ve rahatlamak için bir yol, seyirciler için ise keyifli ve eğlendirici bir seyirlik öge.

Şenliklere katılan protokol için ise, halka yağma için sunulandan çok daha çeşitli ve büyük şölenler düzenlenirdi. Metin And bu şölenlerin, 1582 şenliği esnasında, her üç günde bir, kadılar, mollalar, subaylar gibi belirli kesimlere

²⁹⁵ Stefanos Yerasimos, 2002, s.23-24

²⁹⁶ Stefanos Yerasimos, 2002, s.24-25

²⁹⁷ Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, 1982, s.43-44

bölünerek düzenlendiğini belirtmektedir.²⁹⁸ 1539 sünnet şenliği esnasında hazırlanan yemekler hakkında bilgi edindiğimiz Günay Kut ise, ziyafetlerin gün aşırı düzenlendiğini, ziyafet verilmediği günlerde de mutfakta, kapların ve sahanların temizlendiğini belirtmektedir. Bu ziyafetler için kullanılan malzemenin listesi şöyledir: *Elli iki bin iki yüz kilo pirinç, on bir bin dört yüzseksen kilo revgan-ı sade, elli yedi bin altı yüz kilo şeker, yedi bin sekiz yüz kırk kilo bal, iki bin altı yüz baş koyun, on bir bin tavuk, iki bin sekiz yüz kilo üzüm, beş yüz altmış kilo incir, on kantar erik, on kantar badem, bin sekiz yüz kırk sekiz kilo nişasta, yizmi beş kilo altı yüz kırk gram zaferan, otuz sekiz kilo dört yüz altmış gram fülful (karabiber), yüz üç kilo sekiz yüz kırk iki gram soğan, iki yüz seksen kilo nardeng, dokuz yüz baş kuzu, sekiz yüz kilo nohut, iki bin altı yüz kilo tuz, dokuz yüz kaz, kırk sığır, altı yüz elli ördek, iki yüz güvercin, on sekiz bin yumurta, iki bin has çörek, sekiz bin harci çörek, beş bin yufka.*²⁹⁹

Osmanlı sofralarını süsleyen başlıca içecek ise sudur. Bunun dışında en yaygın içeceklerin başında, arpa ve darıdan yapılan boza gelmektedir. Rakı, üretimi yasak olduğu halde tüketimi çok yaygındır ve Galata ile Kasımpaşa meyhanelerinde satılmaktadır. Müslümanların kullanması resmen yasak olan şaraba gelince, ziyafetlerin ve eğlencelerin vazgeçilmez eşlikçisi idi. Yalnız azınlıkların ve yabancıların şarap içmesi yasak değildi. Elçilerin ve personellerinin tüketimi için olanları hariç, İstanbul'a getirilen şaraptan vergi alınıyordu.³⁰⁰

²⁹⁸ Metin And, 1892, s.44

²⁹⁹ Günay Kut, "Şehzade Cihangir ve Bayezid'in Sünnet Düğünlerindeki Yemekler Üzerine", 1987, s.233

³⁰⁰ Robert Mantran, 1991, s.210-211

Saray defterlerinde, alkollü içki hakkında kayıt yoktur. Ancak şarap, alkollü bir içecek olarak, saray tarafından üstlenilen Avrupa elçiliklerinin iâşe giderlerinde yer alır. Buna göre 1573-1574 yıllarında Polonya elçiliği için 430 litre, Fransa elçiliği için 718 litre, Venedik elçiliği için 512 litre şarap satın alınmıştır.³⁰¹

Özellikle padişah tarafından düzenlenen tüm şenliklere düzenli olarak katılan cambaz ve hokkabaz gibi çeşitli eğlendirici meslek gruplarından olanlar da önemli bir yere sahiptir. Bunlar birçok gruba ayrılmaktadırlar. Başta Türk ve Arap olmak üzere, Acem, Hindu, Rum ve Yemenli cambazlar bulunuyordu.³⁰² Cambaz sözcüğü, canıyla oynayan (canbaz) anlamına gelmektedir. İp üzerinde yürümek ve yüksek direklere tırmanmak olarak iki farklı alanda hüner gösterileri olurdu. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1530 yılında oğullarının sünneti vesilesiyle At Meydanı'nda düzenlediği şenlikte, hem direklere tırmanılmış, hem de iki dikilitaş arasına gerilen ipler üzerinde cambazlar hünerlerini sergilemişlerdir. Bu tehlikeli gösteriler sırasında can verenler de oluyordu. Nitekim, 1582 şenliği esnasında At Meydanı'ndaki dikili taşlara tırmanmaya çalışanlar arasında ölenler olmuş, padişah da bu gösteriyi birkaç gün yasaklamıştır.³⁰³

Osmanlı'da sadece sünnet düğünleri için düzenlenen şenliklerde değil; Osmanlı eğlence yaşamının önemli bir parçası olan Ramazan eğlencelerinde de kılıç yutanlar, ateş yiyenler, büyücüler, hokkabaz ve cambazlar, ipte yürüyen akrobatlar büyük bir öneme sahiptir.³⁰⁴

³⁰¹ Stefanos Yerasimos, 2002, s.27

³⁰² Robert Mantran, 1991, s.124

³⁰³ Metin And, "İlk Türk Canbazları", *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, 1967, C-1, S-4, s.28

³⁰⁴ Raphaela Lewis, *Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1973, s. 135

Osmanlı gündelik hayatında önemli bir yeri olan kadın ve çocuklar, şenliklerde geri planda kalsalar da, izleyici olarak halkın arasındaki yerlerini almışlardır. Minyatürlerde kadın figürlerini, çoğunlukla başları beyaz bir örtü ile sıkıca sarılmış olarak görüyoruz. Genellikle erkek figürlerin önünde, birkaçı bir arada, yanlarında çocuklarıyla birlikte dirler.³⁰⁵

Bazı yabancı kaynaklar, 1582 şenliği esnasında, gösteri yapanlar ve dans edenler arasında kadınların da bulunduğunu belirtse de, bunlar muhtemelen kadın kıyafeti giymiş erkeklerdir. Dönemin geleneklerine göre, bir kadının, müslüman da olsa gayrimüslim de olsa, ulu orta dolaşması bile yasakken, dans edip gösteriler yapması mümkün değildi. Şenliklerde dans edenler, kadın kıyafetleri giyen köçeklerdi. Ancak, 1582 şenliği esnasında bir kadın, erkek kıyafeti giyerek ortaya çıkma cesareti göstermiştir. Padişah kendisine ihsan da bulunsa da, tanıdığı bir erkek tarafından ihbar edilince yakalanıp hapse atılmıştır. Kapalı ve namuslu bir kadın olduğunu, üstelik şenlikte başka kadınların da bulunduğunu söyleyince serbest bırakılmıştır.³⁰⁶

³⁰⁵ Nurhan Atasoy, 1997, s.129

³⁰⁶ Nurhan Atasoy, 1997, s.130

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren izlediği fetih ploitikası, O'nu İstanbul'a kadar götürmüş, bununla da yetinmemiş, Viyana kapılarına kadar dayandırmıştır. Pek çok başarının yanında başarısızlıklarıyla da tarih sahnesindeki yerlerini almışlardır. İlginç olan ise başarılar kadar başarısızlıklar da Osmanlı Devleti'nde kutlanan şenliklerin nedeni olmuştur.

Osmanlı şenliklerinin eğlence boyutundan çok, gözardı edilen farklı boyutlarını ele almaya çalıştık. Gördüğümüz şu ki; Osmanlı'da da iktidar; meşruiyetini, otoritesini sağlamak için, çok eski yüzyıllardan beri kullanılan bir yöneme başvurmuştu: Şenlik. İktidarın, çıkarları doğrultusunda kullandığı bu unsur sadece iktidarın faydalandığı bir şey değildi. İnsanlık tarihinin ilk zamanlarından bu güne dek varlığını koruyabilmesini de buna bağlayabiliriz: Her kesimin ondan bir çıkarı vardı. Geçim derdi içinde, dini kurallarla, geleneklerle yaşamı sınırlandırılmış, ekonomik ve sosyal anlamda baskı altındaki halk, şenlikler sayesinde üzerindeki bu kabuğu, kısa bir süre için, bazen denetimli de olsa kırabiliyor, özgürce hareket edip, eğlenebiliyordu. Bu özel günler sayesinde, genç kuşaklara, günlük hayatta yer almayan gelenekler öğretilabiliyor, kültür aktarımı kuşaktan kuşağa sağlanabiliyordu. Yine onlar sayesinde, ekonomiye canlılık geliyor, ticari faaliyetler hareketleniyordu. Gündelik hayatı sıradanlıktan uzaklaştırıyor, her yönüyle onu etkisine alıyordu. Çoğu kez, farklı bölgelerdeki, farklı dindeki, farklı sosyal ve ekonomik yapıdaki insanları bir araya getiriyordu...

Günümüzde, yine farklı kılıklara bürünerek karşımıza çıkmaktadır: Olimpiyat oyunları, spor şampiyonaları, kültür ve sanat şenlikleri, büyük kentlerde düzenlenen karnavallar. Hepsi, şenlik ruhunu az da olsa içlerinde barındırmakta ve yaşatmaya çalışmaktadır.

ÖZET

XVI. YÜZYIL OSMANLI ŞENLİKLERİNİN SİYASAL BOYUTLARI VE GÜNDELİK HAYATA ETKİLERİ

Derya Ocak

Ankara Üniversitesi

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mahmut Şakiroğlu

Şubat, 2006

Tüm dünya ile birlikte Osmanlı Devleti'nde de bir takım değişimlerin sezinlenmeye başladığı bir yüzyıldır 16. yüzyıl. Osmanlı Devleti, en geniş sınırlarına bu yüzyılda ulaşmış, en görkemli şenliklerini bu yüzyılda kutlamıştır. Osmanlı Devleti'nin eğlence hayatında önemli bir yeri olan “şenlikler”i incelerken, onu sadece eğlence boyutuyla ele almaktan kaçındık. Çünkü Osmanlı şenlikleri, görüldüğü gibi sırf bir eğlence aracı değildi. Şenliklerin ardında yatan neden, bir evlilik ya da bir sünnet düğünü değil; çoğu kez siyasi bir gerekçeydi. Bu neden, kaybedilen bir savaş ya da sonuçsuz kalan bir sefer olabilirdi. Böylece şenlikler; Padişah'ın, içeride kendi halkına, dışarıda ise rakiplerine karşı sergilediği bir güç gösterisine dönüşüyordu. Bununla birlikte şenliklerin, sosyal, kültürel ve ekonomik hayata getirdiği canlılıkla da gündelik hayat üzerindeki etkisini önemli bir boyuta taşımaktadır.

ABSTRACT

THE POLITICAL DIMENSIONS OF XVI CENTURY OTTOMAN FESTIVALS AND THEIR EFFECTS ON DAILY LIFE

Derya Ocak

Ankara University

Faculty of Language, History, And Geography, History of Modern Ages Department

Master of Arts

Thesis Advisor: Prof. Dr. Mahmut Şakiroğlu

February, 2006

16th Century is the century in which changes were started to be sensed in the Ottoman Empire together with the world. The Ottoman Empire reached its most extensive borders and celebrated its most spectacular festivals in this century. While analyzing the festivals, we refrained from discussing them only from the view of entertainment since the Ottoman festivals were not merely ways of entertainment, as they seemed to be. The reasons behind the festivals were, more often than not, political rather than weddings or circumcision ceremonies. The reason could well be a battle lost or a campaign that was unsuccessful. Thus, the festivals became the display of power for the Padishah against his own people in the country, and against his rivals abroad. Besides, the briskness the festivals brought in to the social, cultural, and economic life carries their effect on daily life to a significant dimension.

EK-I

Tarih Sırasına Göre Osmanlı Devleti'nde Şenlikler

1298 şenliği (Osman Gazi dönemi): Orhan Gazi'nin Yarhisar Beyi'nin kızı Nilüfer ile Bursa'da evlenmesi vesilesiyle.

1346 şenliği (Orhan Gazi dönemi): Orhan Gazi'nin Bizans Prensesi Teodora ile Bursa'da evlenmesi vesilesiyle.

1365 şenliği (I.Murat dönemi): Şehzade Bayezit'in sünneti vesilesiyle. Bilinen ilk sünnet şenliği.

1381 şenliği (I.Murat dönemi): Bayezit'in Germiyanoglu'nun kızı Devlet Hatun ile evlenmesi vesilesiyle.

1387 şenliği (I.Murat dönemi): I.Murat ve iki oğlu Bayezit ile Yakub'un üç Bizans Prensesi ile evlenmesi ve aynı zamanda Bayezit'in üçüncü oğlunun Bursa'daki sünneti vesilesiyle.

1390 şenliği (I.Bayezit dönemi): Bizans İmparatoru II.Palailogos'un ziyareti vesilesiyle.

1422 şenliği (II.Murat dönemi): Düzmece Mustafa'nın yakalanıp öldürülmesini kutlamak maksadı ile.

1424 şenliği (II.Murat dönemi): Padişah'ın İsfendiyaroğlu'nun kızı ile evlenmesi vesilesiyle.

1436 şenliği (II.Murat dönemi): Padişah'ın Despot Wulcowitz'in kızı ile Edirne'de evlenmesi vesilesiyle.

1439 şenliği (II.Murat dönemi): Padişah'ın kazandığı zaferlerden sonra şehzade Mehmet ve Alaaddin Ali'nin sünnetleri vesilesiyle.

1444 şenliği (II.Murat dönemi): Bayram kutlamaları vesilesiyle.

1450 şenliği (II.Murat dönemi): Şehzade Mehmet'in Sitti Hatun ile evlenmesi vesilesiyle.

1457 şenliği (II.Mehmet dönemi): Padişah'ın şehzadeleri Bayezit ve Mustafa'nın sünnetleri vesilesiyle.

1472 şenliği (II.Mehmet dönemi): Şehzade Abdullah ile Cem Sultan'ın sünnetleri vesilesiyle.

1480 şenliği (II.Mehmet dönemi): Şehzadeler Şehinşah, Ahmet, Korkut, Mahmut, Alem, Selim (Yavuz Sultan) ve Oğuz Han'ın sünnetleri vesilesiyle.

1490 şenliği (II.Bayezit dönemi): Şehzade Ahmet'in sünneti vesilesiyle.

1491 şenliği (II.Bayezit dönemi): Evlenme vesilesiyle.

1515 şenliği (Kanuni dönemi): Şehzade Mustafa'nın doğumu vesilesiyle.

1524 şenliği (Kanuni dönemi): Padişah'ın kız kardeşinin Sadrazam İbrahim Paşa ile evlenmesi vesilesiyle.

1530 şenliği (Kanuni dönemi): Padişah'ın dört şehzadesinin sünneti vesilesiyle.

1539 şenliği (Kanuni dönemi): Şehzadeler Bayezit ve Cihangir'in sünnetleri vesilesiyle.

1562 şenliği (Kanuni dönemi): Kanuni'nin üç torunundan Esmahan Sultan'ın vezir Mehmet Sokullu ile, ikincisinin Kaptan-ı Derya Piyale Paşa ile, diğlerinin de Yeniçeri Ağası Abdülkerim ile evlenmeleri vesilesiyle.

1573 şenliği (II.Selim dönemi): Kaptan-ı Derya Piyale Paşa'nın kızı ile Padişah'ın Doğancıbaşı'sının düğünleri vesilesiyle.

1575 şenliği (III.Murat dönemi): Rumeli Beylerbeyi'nin III.Murat'ın kız kardeşi ile evlenmeleri vesilesiyle.

1579 şenliği (III.Murat dönemi): Bayram vesilesiyle.

1582 şenliği (III.Murat dönemi): Şehzade III.Mehmet'in sünnet düğünü vesilesiyle.

1586 şenliği (III.Murat dönemi): Evlilik vesilesiyle.

1589 şenliği (III.Murat dönemi): Padişah'ın bir yakınının bir paşa ile evlenmesi vesilesiyle.

1596 şenliği (Mehmet dönemi): Padişah'ın sefere çıkışı vesilesiyle.

1606 şenliği (I.Ahmet dönemi): Barış anlaşması imzalanması vesilesiyle.

1612 şenliği (I.Ahmet dönemi): Nasuh Paşa'nın Padişah'ın üç yaşındaki kızı Ayşe Sultan ile ve Öküz Mehmet Paşa'nın da büyük kızı Gevher Sultan ile evlenmeleri vesilesiyle. Şenlik devam ederken IV.Murat adıyla tahta çıkacak olan şehzade Murat doğmuştur.

1613 şenliği (I.Ahmet dönemi): Sünnet düğünü vesilesiyle.

1624 şenliği (IV.Murat dönemi): Padişah'ın kız kardeşi Fatma Sultan'ın Kaptan-ı Derya Çatalcalı Hasan Paşa ile evlenmesi vesilesiyle.

1626 şenliği (IV.Murat dönemi): Fatma Sultan ile Kara Mustafa Paşa'nın evlenmeleri vesilesiyle.

1630 şenliği (IV.Murat dönemi): Fatma Sultan ile Kaptan-ı Derya Canbolat Mustafa Paşa'nın evlenmeleri vesilesiyle.

1639 şenliği (IV.Murat dönemi): Padişah'ın Bağdat seferinden dönüşü nedeniyle İmparatorluğun çeşitli yerlerinde ve İstanbul'da düzenlenen, yedi gün yedi gece süren şenlik.

1646 şenliği (İbrahim dönemi): Fatma Sultan'ın Fazlı Paşa ile evlenmesi vesilesiyle.

1648 şenliği (İbrahim dönemi)

1663 şenliği (IV.Mehmet dönemi): Şehzade Mustafa'nın doğumu vesilesiyle.

1672 şenliği (IV.Mehmet dönemi): Kamenice Kalesi'nin alınışı vesilesiyle.

1675 şenliği (IV.Mehmet dönemi): Şehzade Mustafa ve Şehzade Ahmet'in sünnetleri ile Padişah'ın kız kardeşi Hatice Sultan'ın Vezir Mustafa Paşa ile evlenmesi vesilesiyle.

1708 şenliği (III.Ahmet dönemi): II.Mustafa'nın kızlarından Ayşe Sultan'ın Sadrazam Numan Paşa ile, Emine Sultan'ın da Çorlulu Ali Paşa ile evlenmeleri vesilesiyle.

1709 şenliği (III.Ahmet dönemi): Sünnet vesilesiyle.

1710 şenliği (III.Ahmet dönemi): II.Mustafa'nın kızı Safiye Sultan ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Paşa'nın evlenmeleri.

1720 şenliği (III.Ahmet dönemi): Doğum vesilesiyle.

1758 şenliği (III.Mustafa dönemi): Hibetullah Sultan'ın doğumu vesilesiyle.

1762 şenliği (III.Mustafa dönemi): Mihrimah Sultan'ın doğumu vesilesiyle İstanbul'da beş gün beş gece düzenlenen şenlik.

1766 şenliği (III.Mustafa dönemi): Şehzade Mehmet'in doğumu vesilesiyle.

1768 şenliği (III.Mustafa dönemi): Hatice Sultan'ın kızının doğumu vesilesiyle.

1775 şenliği (I.Abdülhamit dönemi): Padişah'ın kızı Hatice Sultan'ın doğumu vesilesiyle.

1780 şenliği (I.Abdülhamit dönemi): Rabia Sultan'ın doğumu vesilesiyle

1787 şenliği (I.Abdülhamit dönemi): Padişah'ın kızı Emine Sultan'ın nikahı vesilesiyle.

1809 şenliği (II.Mahmut dönemi): Padişah'ın bir kızının doğumu vesilesiyle.

1811 şenliği (II.Mahmut dönemi): Padişah'ın kızı Saliha Sultan'ın doğumu vesilesiyle.

1812 şenliği (II.Mahmut dönemi): Bayezit, Şah ve Mihrimah Sultanların doğumu vesilesiyle.

1814 şenliği (II.Mahmut dönemi): Zeynep Sultan'ın doğumu vesilesiyle.

1823 şenliği (II.Mahmut dönemi): Padişah'ın büyük şehzadesi Abdülmecit'in doğumu vesilesiyle.

1824 şenliği (II.Mahmut dönemi): Padişah'ın kızı Atiye Sultan'ın doğumu vesilesiyle.

1830 şenliği (II.Mahmut dönemi): Abdülaziz'in doğumu vesilesiyle.

1832 şenliği (II.Mahmut dönemi): Şehzadenin öğrenime başlaması vesilesiyle.

1836 şenliği (II.Mahmut dönemi): Şehzade Abdülmecid'in sünneti vesilesiyle.

1840 şenliği (Abdülmecid dönemi): Padişah'ın kızı Fatma Sultan'ın doğumu vesilesiyle.

1854 şenliği (Abdülmecid dönemi): Padişah'ın bir kızının doğumu vesilesiyle.

1856 şenliği (Abdülmecid dönemi): Şehzade Reőad ve Burhanettin Kemalettin'in sünnetleri vesilesiyle.

1857 şenliği (Abdülmecid dönemi): Padişah'ın kızlarından Cemile Sultan'ın Fethi Paőazade Cemalettin Paşa'ile ve Münire Sultan'ın Mısır Valisi İbrahim Paşa ile evlenmeleri vesilesiyle.

1866 şenliği (Abdülaziz dönemi): Bayram vesilesiyle İstanbul'da düzenlenen şenlik.

1870 şenliği (Abdülaziz dönemi): Yusuf İzzettin Efendi'nin sünneti vesilesiyle.

1876 şenliği (II.Abdülhamit dönemi): Süleyman Paşa'nın düğünü vesilesiyle.

1899 şenliği (II.Abdülhamit dönemi): Padişah'ın şehzadesinin sünnet düğünü vesilesiyle.

EK-II

II-a) Resimlerin Listesi

Resim 1) III. Murad. (N.A. 11)*

Resim 2) III. Murad at üstünde. (NA. 24)

Resim 3) Şehzade at üstünde. (S.H. 3b) (N.A. 24)

Resim 4) Şehzade'nin İbrahim Paşa Sarayı'na gelişi. (S.H. 11b-12a) (N.A. 28)

Resim 5) Padişah ve Şehzade'nin Eski Saray'a gidişi. (S.H. 3b-4b) (N.A. 24)

Resim 6) Camcılar. (S.H. 32b-33a) (N.A. 38-39)

Resim 7) Çanak yağması. (S.H. 30b-31a)(N.A. 36-37)

Resim 8) Serhadlar. (S.H. 9b-10a) (N.A. 26)

Resim 9) Dokumacılar. (S.H. 81b-82a) (NA. 50)

Resim 10) Şeker işleri. (S.H. 24b-55a) (NA. 34-35)

Resimli) Yılcılar. (S.H. 103b-104a) (N.A. 54-55)

Resim 12) Padişah ihsanda bulunuyor. (S.H. 46b-47a) (NA. 44-45)

Resim 13) Çalgıcılar. (S.H. 18b-19a) (NA. 32)

Resim 14) Santur. (S.H. 18b-19a) (N.A. 32-33)

Resim 15) Ney. (S.H. 18b-19a) (N.A. 32-33)

Resim 16) Tanbur. (S.H. 18b-19a) (NA. 32-33)

Resim 17) Köçek. (S.H. 18b-19a) (N.A. 32-33)

* Resim 1-40 arası, Nurhan Atasoy'un "**158.2: Surname-i Hümayun Düğün Kitabı**" adlı eserinden alınmıştır. Ana kaynak ise, İntizarni'nin "*Surname-i Hümayun*" (Topkapı Sarayı Nüshası. H-1 344) adlı eseridir. (N.A.) Nurhan Atasoy'un eserindeki sayfa numarasını, (S.H.) ise minyatürlerin özgün halinin bulunduğu Surname-i Hümayun'un sayfa numarasını belirtmektedir.

- Resim 18) Şehr-ud. (S.H. 18b-19a) (N.A. 32-33)
- Resim 19) Hatipler. (S.H. 61a) (NA. 123) .
- Resim 20) Halk. (S.H. 290a) (NA. 131)
- Resim 21) Kağıt kale. (S.H. 228a) (N.A. 116)
- Resim 22) Kalenin fethi. (S.H. 298a) (NLA. 116)
- Resim 23) Sazendeler ve hanendeler. (S.H. 41 8a) (N.A. 113)
- Resim 24) İp cambazları. (S.H. 29b) (NA. 111)
- Resim 25) Gece fişek eğlenceleri (S.H. 413b) (N.A. 114)
- Resim 26) Gece fişek eğlenceleri (S.H. 28b) (N.A. 114)
- Resim 27) Cam üfleyen usta. (S.H. 32b-33a) (N.A. 38)
- Resim 28) Şamdancılar. (S.H. 159a) (N.A. 94)
- Resim 29) Değirmenciler. (S.H. 133a) (N.A. 102)
- Resim 30) Pabuç dikimi. (S.H. 419b) (N.A. 82)
- Resim 31) Bahçıvanlar. (S.H. 196a) (N.A. 102)
- Resim 32) Bahçıvanlar. (S.H. 349a) (N.A. 102)
- Resim 33) Koççular. (S.H. 225b) (N.A. 101)
- Resim 34) Saatçiler. (S.H. 127a) (N.A. 94)
- Resim 35) Yorgancılar. (S.H. 45a) (N.A. 95)
- Resim 36) Deveciler. (S.H. 398a) (N.A. 101)
- Resim 37) Ayıcılar. (S.H. 359a) (N.A. 108)
- Resim 38) Şekerden fil tasviri. (S.H. 24b-25a) (N.A. 34)
- Resim 39) Çiftçiler. (S.H. 219b) (N.A. 102)
- Resim 40) İskemleciler.(S.H. 294a) (NA. 95)
- Resim 41) Sultanahmet 1920 (www.galeri.istanbul.gov.tr)

Resim 42) Alman eşmesi 1920 (www.galeri.istanbul.gov.tr)

Resim 43) Sultanahmet 2006

Resim 44) Alman eşmesi 2005

Resim 45) Örne Sütun (At Meydanı)

Resim 46) Dikilitaş (At Meydanı)

Resim 47) Dikilitaş (At Meydanı)

Resim 48) İbrahim Paşa Sarayı'ndan bir görünüş (Bugünkü Türk ve İslam Eserleri Müzesi)

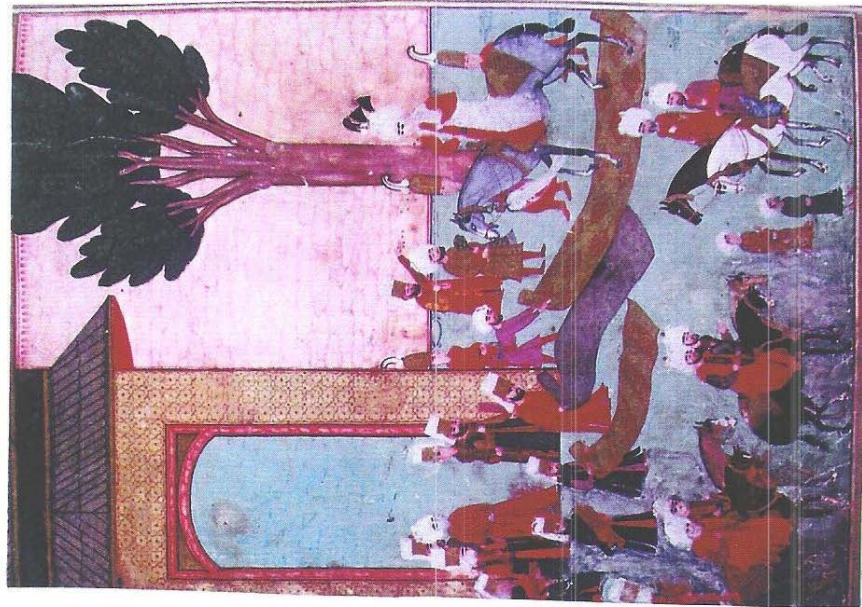
Resim 1

Resim 3

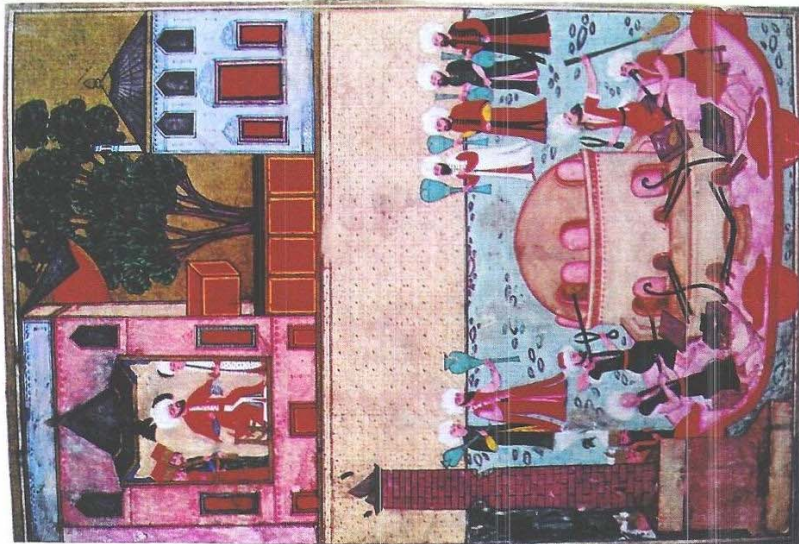
Resim 2

Resim 4

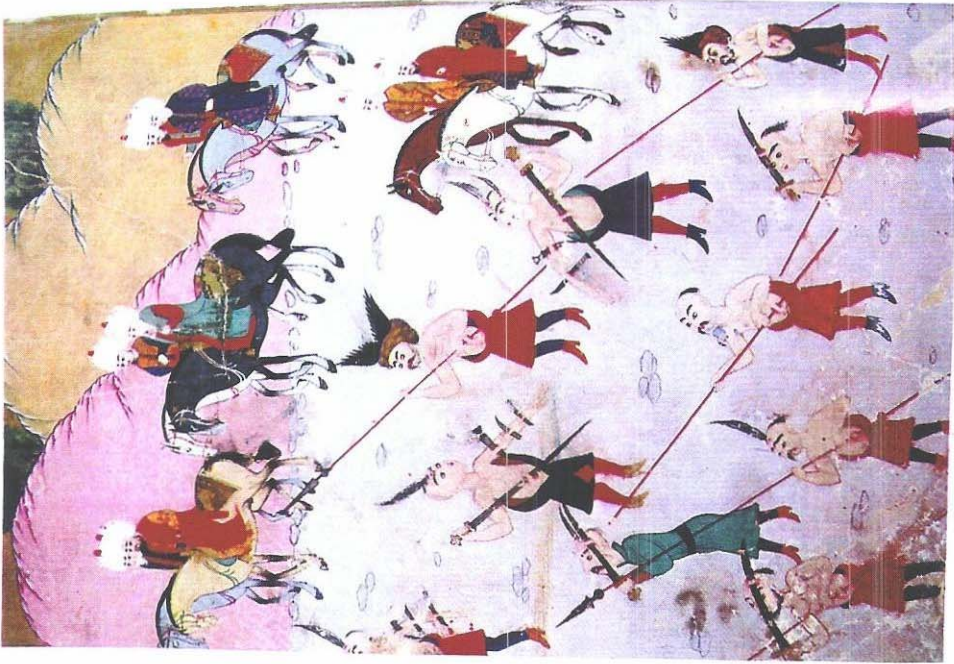
Resim 5

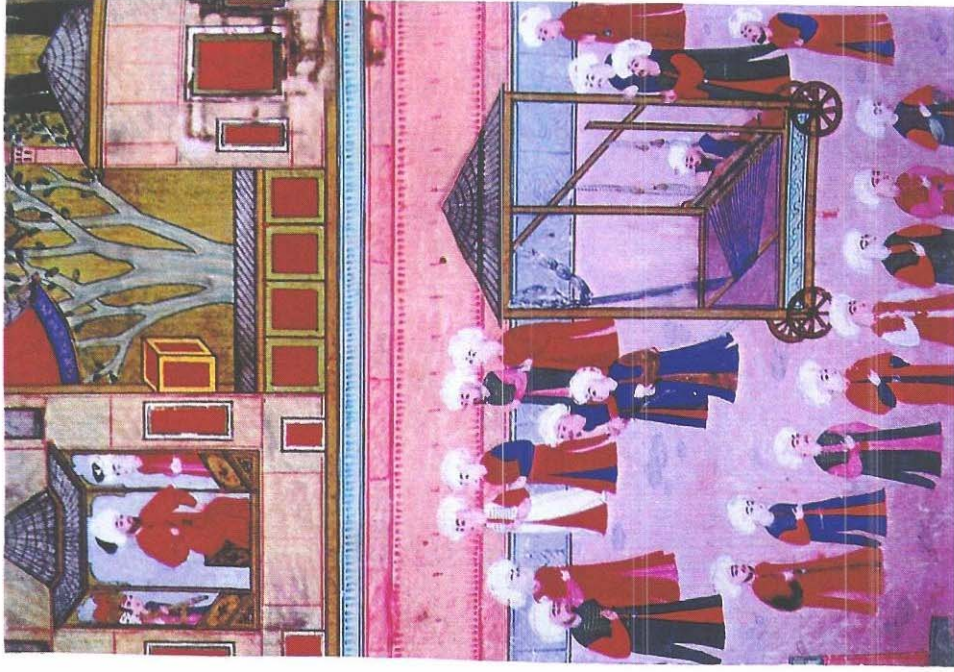
Resim 6

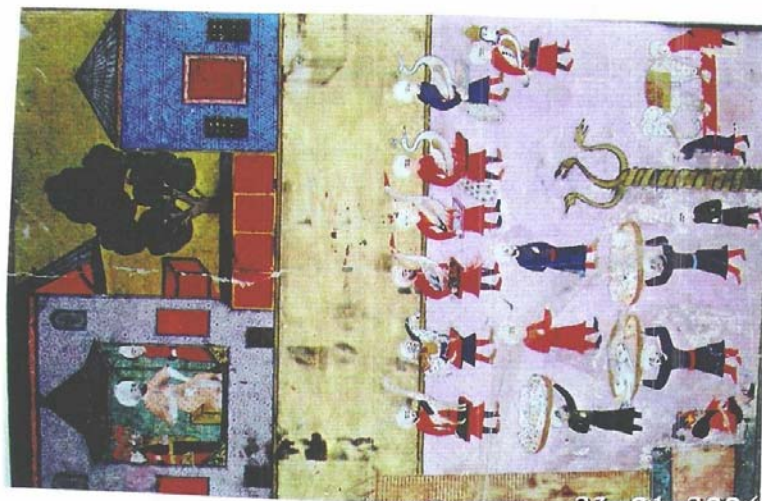
Resim 7

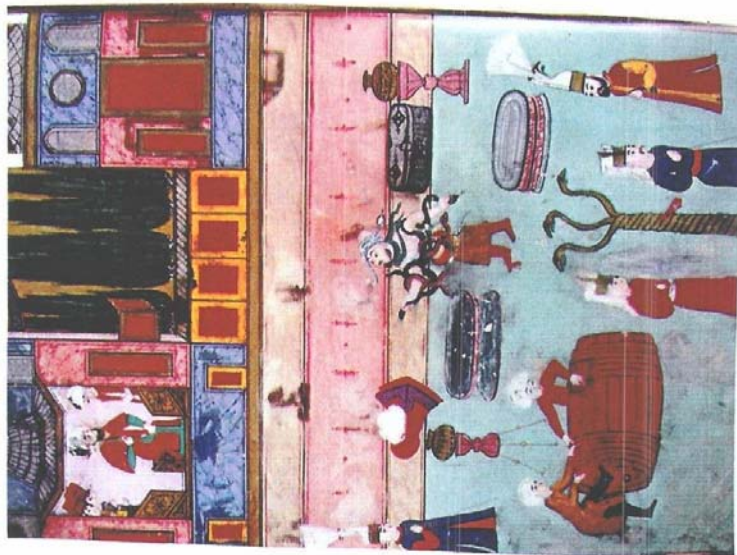
Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

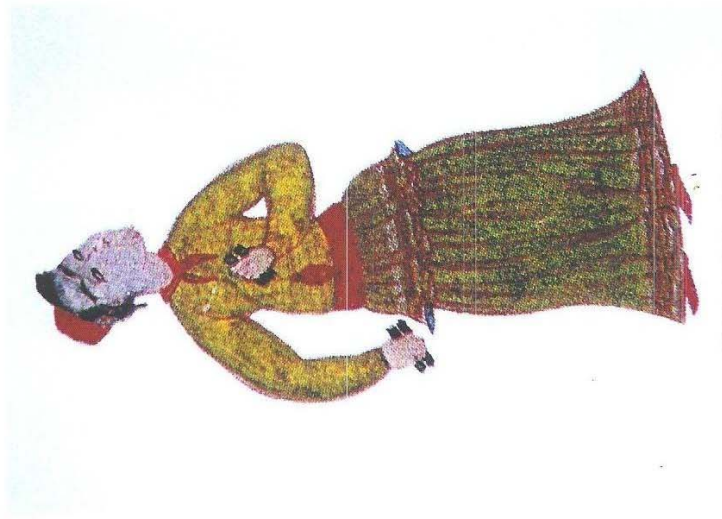
Resim 14

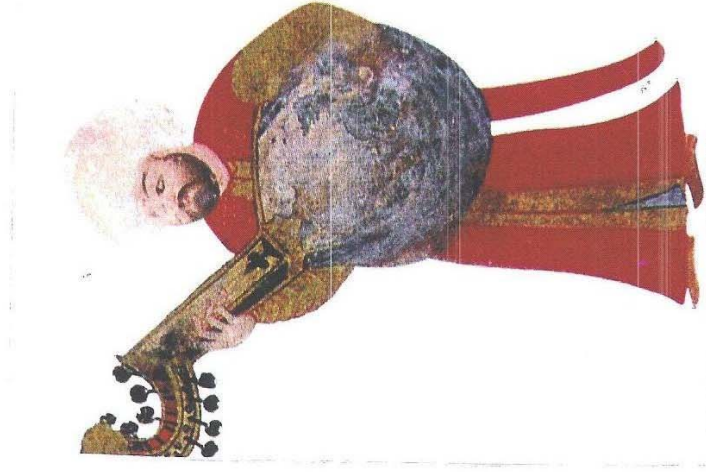
Resim 15

Resim 16

Resim 17

Resim 18

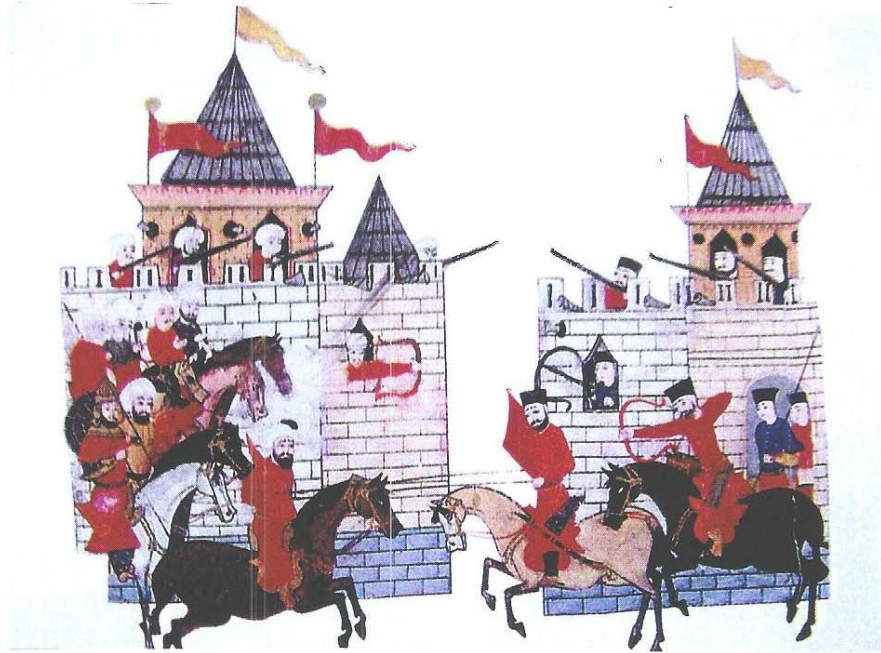
Resim 19

Resim 20

Resim 21

Resim 22

Resim 23

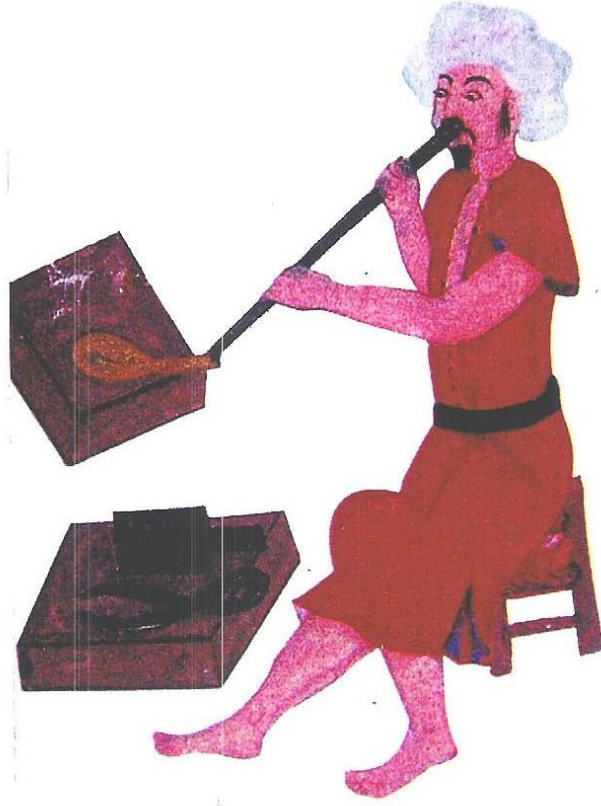
Resim 24

Resim 25

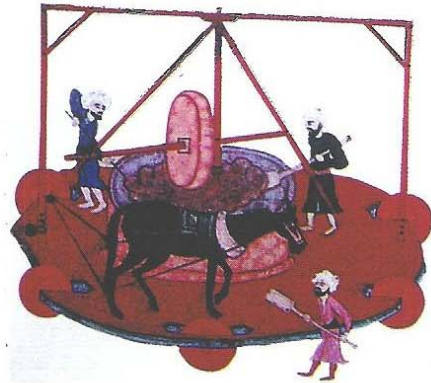
Resim 26

Resim 27

Resim 28

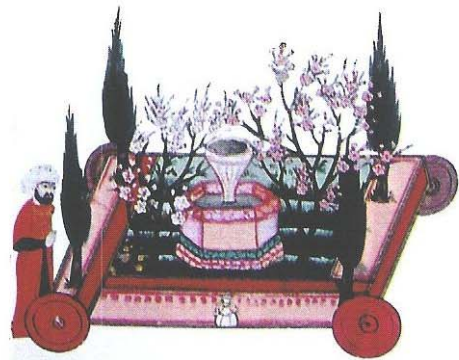
Resim 29

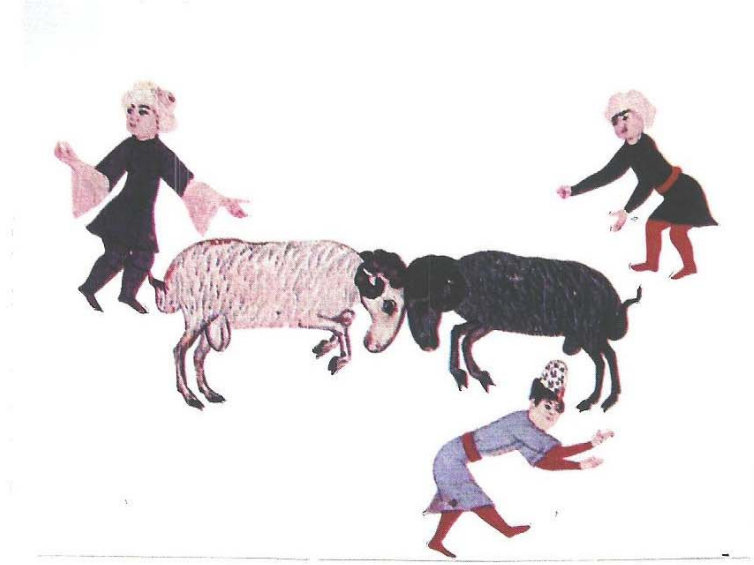
Resim 30

Resim 31

Resim 32

Resim 33

Resim 34

Resim 35

Resim 36

Resim 37

Resim 38

Resim 39

Resim 40

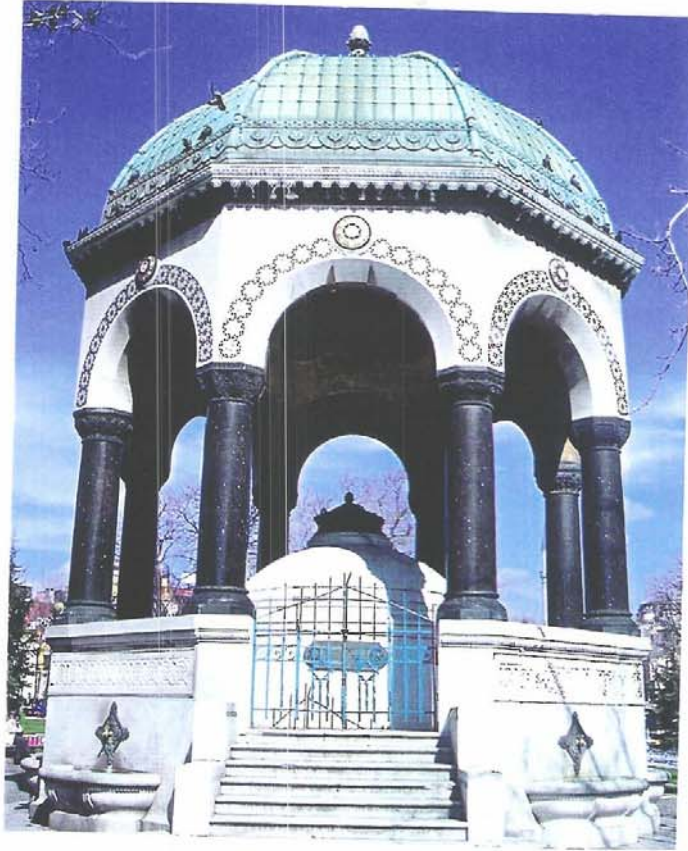
Resim 41

galeri.istanbul.gov.tr

Resim 43

Resim 44

Resim 45

Resim 46

KAYNAKÇA

ACIPAYAMLI, Orhan. *Halkbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi

Basımevi, 1978

AÇIKGÖZ, Namık. *Kahvename*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali ve Levent Köker, *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*,

Ankara: İmge Kitabevi, 1997

AKGÜNDÜZ, Ahmed ve Said Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, İstanbul: OSAV, 1999

AKTAŞ, Şehsuvar. *16.Yüzyılda Kentin Oyunu: Şenlik* (Yayımlanmamış Doktora

Tezi), Ankara: An.Ün.Sosyal Bilimler Enst. Tiyatro Anabilim Dalı,

1996

ALİ, Gelibolulu Mustafa. *Cami'ü'l-Buhur Der Mecalis-i Sur*, (ed. Ali Öztekin),

Ankara: TTK, 1996

_____ *Mevâ'idü'n-Nefâis Fî Kavâ'idü'l-Mecâlis*, (haz. Mehmet

Şeker), Ankara: TTK, 1997

AND, Metin. *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*, İstanbul: Elif Yayınları, 1962

_____ *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Ankara: Kültür ve Turizm

Bakanlığı Yayınları, 1982

_____ *Kırk Gün Kırk Gece*, İstanbul: Taç Yayınları, 1959

_____ "1582 Şenliği Üzerine Önemli Bir Belge", *Forum*, Mart-1961, C-XIII,

No: 166

_____ "Eski Osmanlı Şenlikleri Üzerine Üç İtalyan Kaynağı", *Forum*,

Aralık-1961, C-XIV, No: 184

- _____ “Osmanlı Düğünlerinde Nahıllar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, 1969, C-2, S-12
- _____ “İlk Türk Canbazları”, *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, 1967, C-1, S-4,
- _____ “XVI. Yüzyılda Loncalar ve Gedikler”, *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, 1970, C-1, S-6
- _____ “XVI. Yüzyılda Gemiler ve Kayıklar”, *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, 1969, C-1, S-6
- _____ “16. Yüzyılda Spor, Eğlence, Oyun”, *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul, 1970, C-1, S-2
- _____ “16. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Yaşam”, *Osmanlı Uygarlığı*, C-1, (der.) Halil İnalcık ve Günsel Renda, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2004
- ARSLAN, Mehmet. “Osmanlı Saray Düğünlerinde Tulumbacılar”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Mart-1992, Sayı:63
- _____ “Osmanlı Saray Şenliklerinde Şekerden Tasvirler”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Kasım 1992, Sayı:71
- _____ “Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri ve Bu Konuda Yazılan Eserler: Surnameler”, *Osmanlı*, C-9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999
- _____ “Osmanlı’da Bir Muhteşem Şenlik: Şehzade Sultan Mehmet’in (III.Mehmet) Sünnet Düğünü”, *Türkler*, C-11, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002
- ATASOY, Nurhan. *1582: Surname-i Hümayun - Düğün Kitabı*, İstanbul: Koçbank, 1997

- _____ *İbrahim Paşa Sarayı*, İstanbul: İst. Ün. Edeb.Fak. Yayınları, 1972
- BACQUE-GRAMMONT, Jean-Louis. “Osmanlı İmparatorluğu’nun Doruğu: Olaylar”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, (der.) Robert Mantran, İstanbul: Adam Yayınları, 2001
- BAYAT, Ali Haydar. “Kanunî’nin Tertip Ettiği Şenliklerden 1539 Sûr-i Hümayûnu”, *IV.Uluslararası Kültür Tarihi Kongresi*, 4-7 Kasım, Ankara:1997
- _____ “Osmanlı Saray Sünnet Şenlikleri” *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, C-XI. S-3, İstanbul:1982
- BORATAV, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1997
- ERGİNER, Gürbüz. *Kurban*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997
- ERHAT, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000
- EROĞLU, Haldun. “Osmanlılarda İktidarın Değişim Süreci ve Meşruiyet Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S-43, 2003
- ERTUĞ, Zeynep Tarım. *Cülus ve Cenaze Törenleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999
- FAROQHI, Suraiya. *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002
- _____ “Krizler ve Değişim 1590-1699”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt-2 (Ed.)Halil İnalcık – Donald Quataert, İstanbul: Eren Yayıncılık, 2004
- FRAZER, James. *Altın Dal I-II*, İstanbul: Payel Kitabevi, 1992

GERÇEK, Selim Nüzhet. “Çalgılı Kahveler”, *Binbir Gün Binbir Gece-Osmanlı’dan*

Günümüze İstanbul’da Eğlence Yaşamı, (der.) N.Sakaoğlu-

N.Akbayar, İstanbul: Creative Yayıncılık, 1999

GÖKYAY, Orhan Şaik. “Bir Saltanat Düğünü”, *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı- I*,

İstanbul: İstanbul Matbaası, 1986

HANÇERLİOĞLU, Orhan. *Düşünce Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993

IŞIN, Ekrem. *İstanbul’da Gündelik Hayat*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999

İBRAHİM EFENDİ, Peçevi. *Peçevi Tarihi*, C-I, (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara:

Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981

İNALCIK, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, İstanbul: Yapı

Kredi Yayınları, 2003

_____ “Osmanlı Padişahı”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara

Üniversitesi, C.XIII, No:IV, Aralık, 1958

_____ *Şair ve Patron – Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerine Sosyolojik Bir*

İnceleme, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003

KAPANİ, Münci. *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2002

KARATEKE, Hakan T. *Padişahım Çok Yaşa – Osmanlı Devleti’nin Son Yüzyılında*

Merasimler, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004

KIŞLALI, Ahmet Taner. *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitabevi, 1990

KORKMAZ, Gülsüm Ezgi. *Surnamelerde 1582 Şenliği*, Bilkent Ün. (Master Tezi),

Ank.,2004

KUMRULAR, Özlem. “İspanyol Kaynakları Işığında Kanuni’nin Alaman Seferi I:

Türk Geliyor”, *Tarih ve Toplum*, (Aralık-2001), Cilt 36, Sayı 216

- KUT, Günay. “Şehzade Cihangir ve Bayezid’in Sünnet Düğünlerindeki Yemekler Üzerine”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, 1987, V. Cilt, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Başbakanlık Basımevi
- LEWIS, Raphaella. *Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1973
- MANTRAN, Robert. *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Hayat*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1991
- _____ *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, İstanbul: Adam Yayınları, 2001
- MUSTAFA EFENDİ, Selânîkî, *Tarih-i Selânîkî*, C-I, (haz. Mehmet İpşirli), Ankara: TTK, 1999
- NİETZSCHE, Friedrich. *Tragedyanın Doğuşu*, İstanbul: Say Yayınları, 1999
- NUTKU, Özdemir. *IV.Mehmet’in Edirne Şenliği (1675)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987
- _____ “II. Mahmut Döneminde Düzenlenen Önemli Şenlikler”, *VIII. Türk Tarih Kongresi*, Cilt-III, Ankara: TTK, 1983
- OĞUZ, Burhan. *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri*, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 1980
- ÖRNEK, Sedat Veyis. *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971
- ÖZBUDUN, Sibel. *Ayinden Törene*, İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1997
- ÖZÖN, Mustafa Nihat. *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1989
- PAMUK, Şevket. *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1999
- PRICE, S.R.F. *Ritüel ve İktidar*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004

- REYHANLI, Tülay. *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat*,
Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983
- SAKAOĞLU, Necdet ve Nuri Akbayer. *Binbir Gün Binbir Gece- Osmanlı'dan
Günümüze İstanbul'da Eğlence Yaşamı*, İstanbul: Creative
Yayıncılık, 1999
- SEVENGİL, Refik Ahmet. *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İstanbul: İletişim Yayınları,
1990
- SEZER, Tansuğ. *Şenlikname Düzeni*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1991
- SHAW, Stanford. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C-1, İstanbul: e
Yayınları, 1994
- SİNANLAR, Seza. *Atmeydanı – Bizans Araba Yarışlarından Osmanlı Şenliklerine*,
İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005
- ŞENEL, Alaeddin. *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara: Bilim ve SanaT Yayınları,
1997
- ŞENER, Sevdâ. *Oyundan Düşünceye*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993
- TANERİ, Aydın. *Türk Devlet Geleneği, Dün-Bugün*, Ankara: MEB Yayınları, 1997
- TİMUR, Taner. *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, Ankara: İmge Kitabevi, 2001
- UĞUR, Ahmet. *Osmanlı Siyasetnameleri*, Kayseri: Kültür ve Sanat Yayınları
- URAN, Hilmi. *Üçüncü Sultan Mehmet'in Sünnet Düğünü*, İstanbul, 1942
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu
Yayınları, C:2, 1998
- _____ *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu
Yayınları, 1945

_____ “Nahil ve Nakıl Alayları”, *Belleten*, C:XL, S:157, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976

VATIN, Nicolas. ”Osmanlıların Yükselişi”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I*, (der.)Robert Mantran, İstanbul: Adam Yayınları, 2001

WRATISLAW, Baron Wenceslaw. *Anılar-16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğundan Çizgiler*, Karacan Yayınları, 1981

YERASİMOS, Stefanos. *Sultan Sofraları - 15. ve 16. Yüzyılda Osmanlı Saray Mutfağı*, İstanbul: Yapı KrediYayınları, 2002

YÜCEL, Yaşar ve Ali Sevim. *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı:Fatih, Yavuz, Selim*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991